

TREBALL FINAL DE MÀSTER
L'ÈTICA I LA DESMESURA «*HYBRIS*»
EN L'ESPORT
QUAN L'ESCALA DE VALORS ES TERGIVERSA,
DONANT LLOC A UNA *HYBRIS*
MALALTISSA-OBSESSIVA

AGRAÏMENTS

No ha estat fàcil arribar fins aquí. Potser no acabo de sentir-me del tot satisfeta amb el resultat final, en tant que no hi he pogut dedicar tot el temps que hagués volgut. Però del que realment estic satisfeta i el sentiment que ara mateix tinc de gratitud respecte a totes les persones que m'han donat una empenta per reprendre de nou el camí universitari, és realment el que em mou a sentir-me feliç.

No puc evitar d'esmentar la gran paciència que han tingut el meu tutor, Josep Olesti, qui en el seu moment, amb les seves paraules, va ajudar-me a decidir de emprendre de nou el retorn a la universitat sense ell saber-ho; així com també, a la meva co-tutora Lluïsa Faxedas. En ambdós casos partint del meu marc d'incertesa a l'hora de saber cap a on dirigir-me.

També em sento amb la necessitat de fer esment en aquest apartat, a tots els professors que han acceptat de llegir-se el meu treball, tot donant-ne el seu punt de vista, i permetent-me així, concedir-li distintes vies a desenvolupar. Sempre tant oberts, atents i disposats a empènyer a aquells que volem conèixer, volem investigar, volem formar-nos... cap a endavant. Gràcies, Anna Quintanas, Joan Manuel del Pozo, Pepa Balsach, Maria Recasens, Oriol Ponsatí i Xavier Antich.

En tot cas, no tan sols els agraïments puc dirigir-los a el conjunt de professionals, alguns dels quals inclús puc titllar-los de "companys", en la mesura que m'han permès un major apropament, que m'ha permès arribar fins aquí. Sinó que també tinc la necessitat de fer esment a la meva família, sobretot als meus pares, per suportar el meu ritme frenètic: portar a terme el treball, preparar-me per la competició (entrenar, portar a terme la dieta...), treballar, portar a terme les tasques domèstiques... Sempre fent-los patir... I sense cap mena de dubte, a un gran nombre d'amics i amigues que no han dubtat de mi ni un segon, en especial a tu Mire. Sé que si els esmento a tots no acabaria mai... Per mi tots ells són el més gran que hi ha. Gràcies.

RESUM

En el present assaig té lloc un recorregut, des d'un focus experimentat en primera persona, en el camp de l'esport, el cos i la desmesura. Per tal de portar-lo a terme, s'ha cregut convenient inserir un apartat en el qual es presenta l'evolució històrica de l'esport i la seva diferenciació respecte al joc, en tant que en molts casos poden arribar a confondre's. Després d'aquesta contextualització, s'analitza l'esport en tant que promotor de virtuts, tot portant-lo també cap a camp contrari pel que fa a l'aparició de la competició esportiva. La qual ens permet fer incidència en el terme de la *hybris* grega, presentada des de distintes perspectives. A tall conclusiu, proposem dues vies, una de les quals és més subjectiva, partint de l'experiència pròpia viscuda com a dona en el terreny de la competició esportiva, i també com a subjecte que experimentarà una de les distintes formes de *hybris* derivades de l'obsessió esportiva, la desmesura. Prèviament però, hem cregut convenient fer també present la petja de Foucault respecte a l'estudi del cos, vinculat a la disciplina, cosa que ens permet dirigir-lo cap a la disciplina esportiva, com a forma de sotmetiment.

PARAULES CLAU

Hybris, esport, cos, disciplina, competició, dona, culturisme, *sophrosyne*, hàbit, virtut, joc

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ.....	p.7
1. L'ORIGEN DE L'ESPORT. RECORREGUT HISTÒRIC. ESPORT O JOC.....	p.8
1.1 Primeres Civilitzacions Primitives. Una aproximació a l'esport.....	p.8
1.2 Antiguitat Clàssica.....	p.10
1.2.1 Grècia: Plató, Aristòtil, Homer i Hesíode	p.10
1.2.2 Roma.....	p.17
1.3 Època Medieval. Alta Edat Mitjana i Baixa Edat Mitjana.....	p.18
1.4 Època Moderna. Renaixement – Il·lustració – Primeres empremtes de contemporaneïtat El sorgiment de l'esport modern.....	p.18
1.5 Debat Principis del S.XX. Joc i Esport. Fenòmens germans o « <i>Fills Bastards</i> ».....	p.21
1.5.1 Interpretacions lúdiques.....	p.22
1.5.1.1 José Ortega y Gasset i <i>El origen deportivo del estado</i>	p.24
1.5.1.2 <i>L'Homo Ludens</i> de Johan Huizinga i els matisos de Roger Callois.....	p.26
1.5.1.3 Carmen María Barreto y Vargas.....	p.28
1.5.2 És possible <i>jugar</i> a un esport?.....	p.31
2. ELS VALORS L·LIGATS A L'ESPORT.	
<u>LES VIRTUTS DE L'ANTIGA GRÈCIA ASSOCIADES A L'ESPORT.</u>	p.33
2.1 L'excel·lència humana situada en l'harmonia.....	p.34
2.1.1 <i>ARETÉ</i> . La Virtut per Excel·lència.....	p.36
2.1.2 <i>SOPHROSYNÊ-ENKRATEIA</i> . La Virtut com a Temprança-Autocontrol.....	p.37
2.1.3 <i>DIKÉ-DIKAIOSUNE</i> . La Virtut com a Justícia i Honestetat.....	p.38
2.1.4 <i>ANDREÍA</i> . La Virtut com a Valor	p.38
2.1.5 <i>PHRÓNESIS</i> . La Virtut com a Coneixement	p.38
2.2 Els lligams de les virtuts socràtiques a la competició esportiva (en termes atlètics). La visió de Heather L. Reid.....	p.39
2.3 <i>L'EUTRAPÈLIA</i> relativa a Aristòtil.....	p.43

3. <u>LA COMPETICIÓ ESPORTIVA I L'ÈTICA DEL S.XX-XXI</u>	p.45
3.1 L'esperit <i>agonístic</i> com a esperit competitiu i de lluita. De l' <i>agon funerari</i> i bèl·lic a l'esperit <i>agonístic</i> en la competició esportiva.....	p.44
3.2 La distinció entre l'esport lúdic, vinculat al sentit de “recreació” i oci, i l'esport professional, la competició i el sotmetiment. Quan l'esport professional corromp l' <i>agon</i> originari.....	p.47
3.3 L'esport i l'ètica al s.XXI – <i>Fair Play</i>	p.51
4. <u>APROXIMACIÓ AL CONCEPTE D'<i>HYBRIS</i> GREC I LA SEVA REPERCUSSIÓ EN LA COMPETICIÓ ESPORTIVA ACTUAL</u>	p.56
4.1 La <i>hybris</i> grega, concepte i connotacions	p.56
4.2 Perills de l'esport competitiu en nens. Les joves gimnastes com a cas d'estudi	p.59
4.3 Malalties i trastorns derivats de portar l'esport a l'extrem.....	p.64
4.3.1 Trastorns Alimentaris.....	p.64
4.3.1.1 Anorèxia i Bulímia.....	p.65
El desig de perdre pes «costi el que costi», i el <i>desig mimètic</i> de R. Girard	
4.3.1.2 Vigorèxia, el complex d'Adonis.....	p.68
4.4 Esportistes «robotitzats». Les drogues i altres alteracions genètiques.....	p.70
5. <u>APORTACIONS SUBJECTIVES, NOVES PERSPECTIVES</u>	p.73
5.1 Perspectiva “ <i>foucaultiana</i> ” de la disciplina esportiva, vinculada a la seva concepció del càstig, sotmetiment, control, disciplina i poder sobre el cos i l'individu.....	p.73
5.1.1 L'exhibició del cos com a objecte de control-poder. Cos i espectacle, dos concepcions distintes: del dolor (suplici) al plaer (heroi esportiu).....	p.73
5.1.2 Creació d'individus màrtirs controlats per l'hàbit i la disciplina.....	p.76
5.1.2.1 El patró carcerari i la disciplina esportiva. Transformar a l'individu en un subjecte útil. La regularització, normalització, homogeneïtzació... com a mecanisme de control fins a assolir l'hàbit-el costum.....	p.76
5.1.2.2 La disciplina de l'austeritat carcerària i esportiva. L'austeritat presidiària com a promoció de la moral, comparable amb l'ascetisme, la temprança i el <i>cura sui</i> . Aconseguir la transformació moral de l'individu..	p.79

5.2 L'experiència personal com a dona en el món de la competició i el descens en el camp de la *hybris* en termes esportius.....p.82

6. BIBLIOGRAFIA.....p.87

7. ANNEX.....p.92

INTRODUCCIÓ

En el present assaig, tinc la intenció de presentar com un terme, a *prima facie*, amb connotacions positives, pot arribar a tergiversant-se fins a esdevenir quelcom totalment contraposat i nociu. En aquest cas, em centraré en el concepte de l'esport i el seu poder ètic i disciplinari; però alhora, fent ús d'un terme d'origen grec, la *hybris*, parlaré de com aquest pot arribar a nodrir-se de termes malaltissos, negatius, egoistes... fins a ésser inclòs, motor d'una obsessió.

Per tal de portar a terme aquest itinerari, em serviré de bases documentades, i alhora, faré ús de l'experiència personal viscuda, a la qual en faré esment sobretot en la darrera part de l'assaig. És en aquest darrer apartat més personal, on també presentaré una especial lectura de Foucault, i de la seva aproximació al càstig físic, per mitjà de la disciplina imposada pel poder. En aquest cas, establint paral·lelismes amb la disciplina i el sotmetiment.

El que en un primer moment havia d'ésser una reflexió personal sobre una experiència viscuda, ha anat desembocant amb quelcom més elaborat. Cercant informació sobre el concepte d'esport, l'ètica i la virtut, els valors i la pèrdua d'aquests, sobre els perills de la competició (tant en nens, com en adults), malalties o obsessions derivades de portar aquesta pràctica a l'extrem, hem arribat a disposar d'un gran nombre de referències bibliogràfiques. Potser més informació de la que en un primer moment es pretenia, però quan el tema suscita voler conèixer més i més, crec que és bo de deixar-lo fluir, encara que amb seny, en tant que sinó, un excés informatiu pot acabar essent desbordant, desmesurat i conseqüentment, aportar a un resultat mal estructurat; voler-ho encabir tot a marxes forçades no és la solució. Així doncs, esperem haver pogut aconseguir esculpir la informació trobada i escollida amb rigor i criteri, recolzant-nos alhora, amb l'experiència personal viscuda, tal i com ja es tenia previst de fer des d'un principi.

1. L'ORIGEN DE L'ESPORT. RECORREGUT HISTÒRIC. ESPORT O JOC

1.1 PRIMERES CIVILITZACIONS PRIMITIVES. UNA APROXIMACIÓ A L'ESPORT.

«... por regla general, el deporte refleja los valores básicos del marco cultural en el que se desarrolla, y por tanto actúa como ritual cultural en el que se desarrolla, y por tanto actúa como ritual cultural o 'transmisor de cultura'. Incluso los deportes introducidos de una fuente extranjera, son rápidamente modificados y adaptados para que se encajen con las normas y valores tradicionales»¹

La rellevància de l'esport al llarg de l'evolució humana es fa latent al poder contemplar com a mesura que l'ésser humà canvia, el mateix esport també pren formes distintes. L'interès que defineix aquest apartat recau en la dimensió cultural de la mateixa pràctica, vista des de distintes cultures, fent una pinzellada històrica per acabar entenent allò que ens ha arribat a l'actualitat, tot qüestionant en darrer terme, si resta quelcom de l'originari *agon* atlètic, antic promotor de virtuts, o no. Finalment ens aturarem en els estudis més contemporanis centrats en el vincle latent entre l'essència de l'esport i la capacitat lúdica del joc, a mans d'autors com: Ortega y Gasset, amb el seu *El origen deportivo del estado*, Johan Huizinga, passant també per la seva obra per excel·lència, *Homo Ludens*; i tancant aquest recorregut, comentarem els matisos de Roger Caillois, i la perspectiva de Carmen Marina Barreto.

L'esport inicià les seves primeres petges ja en les societats primitives, encara que, tal i com apunta Bueno², cal establir distincions entre l'«esport» que es deriva de l'home «*pre-sapiens*» i el que té lloc a mans de l'home pròpiament com a tal, *sapiens-sapiens*. L'esport que es deriva del primer tipus d'ésser humà es troba més lligat a la bestialitat animal, en tant que l'home encara no s'ha establert en societat i la seva capacitat intel·lectual encara no predomina per damunt dels seus instints animals. De fet, podríem ben afirmar que no és fins a esdevenir *sapiens-sapiens*, que l'home no pren consciència de si mateix, no s'autoqüestiona, no reflexiona... i és doncs en aquest pas previ a l'«*humanisme*» primari, que l'home s'apropa més a l'animal, que a l'home en si. És per aquesta mateixa raó, que l'esport, o l'activitat que durà lloc al que entenem per esport, es troba allunyada del que entenem per esport més actual, o inclús de l'esport d'altres societats antigues establertes com a tals. L'activitat que s'esdevé entre aquests primers individus, és una activitat sovint vinculada a una necessitat o a una utilitat, com la caça, diverses pràctiques religioses i rituals... L'origen de la caça era fruit d'una necessitat bàsica, l'alimentació. Bueno, defensa que en la caça l'home no percep la seva pròpia musculatura, no és conscient de si mateix, sinó que imita els moviments de l'animal per

---

1 BLANCHARS, Kendall; CHESKA, Alyce citat per: GARCÍA BLANCO, Saúl, 64.

2 BUENO, Gustavo

a poder caçar-lo³.

Possiblement, l'origen de l'esport que concebem de més familiar al nostre, s'esdevé quan l'home s'estableix en un indret fixe, es sedentaritza, i crea un poble on viure. Serà aleshores quan, allò que Aristòtil anomena, *zoon politikon*, prendrà la seva rellevància. L'home, en tant que ésser social, ha de viure en societat, cosa que comporta la racionalització de l'instint animal, més propi de l'home primitiu. De tal forma, hi haurà opció que emergeixi l'activitat que manté un símil amb el nostre esport actual, desvinculada d'objectius religiosos o alimentaris, sinó com a pràctica social i amb una pròpia finalitat en si.

Abans de l'Antiguitat Clàssica, que és l'etapa a la qual prestarem més atenció, ja emergiren altres manifestacions amb un cert toc esportiu, com és el cas de la caça a les societats sumèria i assíria, els "jocs rituals" asteques, amb finalitats terapèutiques; altres disciplines religioses, sagrades... Com veurem més endavant, l'origen de l'esport es troba bastant vinculat a la religió, al culte, a la màgia, als rituals, i sobretot, al joc. Sovint, aquestes cultures més primitives, feien ús de moviments corporals com a mediació per aconseguir una protecció divina; així doncs, la dansa religiosa, fruit del culte diví, «és una forma primigènia d'exercici físic corporal, i per tant, d'esport»⁴

3 «En el lanzamiento de la lanza, el doríforo deixa de recórrer el perfil real del animal que perseguia el presapiens, per a passar a considerar la trajectòria de la lanza de otro doríforo, que recorre veinte unidades más que la suya. Y es tras la contemplación por el doríforo A del doríforo B mediante la cual el doríforo A imita al B y tiende a superar su marca [...] Por tanto, el conócete a ti mismo comienza cuando el doríforo B ha medido o cuantificado (fent rellevància a la comptabilització de les metes esportives) la longitud del lanzamiento logrado por el doríforo A, y esta medida ha sido reconocida por los árbitros y por el público que llena los anfiteatros. O, siglos después, por los millones de individuos que contemplan en su domicilio la pantalla de televisión o escuchan los receptores de radio» BUENO, Gustavo, 138-139.

4 BETANCOR LEÓN, Miguel Ángel; VILANO TORRANO, Conrad, 20.

1.2 ANTIGUITAT CLÀSSICA

1.2.1 Grècia

El vincle entre l'esport i la divinitat té per excel·lència l'emergència dels Jocs Olímpics, els quals van originar-se a l'antiga civilització grega. El concepte d'esport, o com els clàssics hi feien referència, la *gimnàstica*⁵, té certament un gran rerefons al qual farem esment, ja que aquesta, no tan sols es vincula a la religió, sinó també a l'educació moral.

Cal tenir present però, que la promoció de la gimnàstica grega anava destinada a un sector restringit de la població, els homes⁶ lliures, i més específicament, a l'estament dels guerrers. D'aquesta manera doncs, els esclaus, els pobres, els estrangers (*metecs*), i les dones⁷, quedaven exclosos de la pràctica esportiva⁸; tan sols l'home més preuat de la *polis* podia accedir a aquest camí d'ascens, tan sols els *aristoi* tenien aquesta possibilitat.

«asociado el deporte con cultura y educación, el olimpismo se proponía crear un estilo de vida creado en la dignidad del esfuerzo, en el valor educativo del buen ejemplo y en el respeto a los principios éticos fundamentales y universales»⁹

La cita «*Mens sana in corpore sana*» del poeta romà Juvenal, no va massa desencaminada per adentrar-nos a la concepció grega de l'esport, de fet, molts la deriven de la mentalitat d'arrel grega «*kalòs kai agathós*», la qual respon a l'ideal d'home bell i bo, és a dir, a aquell ideal en el qual la bellesa estètica permet conduir-nos cap al camí de la bellesa moral.

A part d'aquesta doble vessant, tenia altres rols també influents, expressió de la dicotomia cos-ment:

---

5 Tenint en compte que a la Grècia Clàssica es fa ús del terme «gimnàstica» derivada del terme *gymnazein*, que té per significat, fer activitat física, i *gymnos*, que connota nuesa. Al llarg de l'estudi centrat en l'etapa de l'Antiguitat grega emprarem ambdós termes, «esport» i «gimnàstica», per fer referència al mateix.

6 «...la educación física buscaba la armonía de la mente y del cuerpo, de la moral y de la estética y era patrimonio del varón» MACÍAS MORENO, María Victoria, 24.

7 Generalment solia ésser així, encara que hi havia excepcions. Ja en altres societats primitives, on la dona tenia l'accés restringit a la pràctica esportiva, destacaren alguns casos concrets de dones que participaren en esports violents com: caça, carreres de carros, tauromàquies... a Creta entorn del 3500 a. C; la caça i la natió a Egipte; i a Grècia, les dones excepcionals, aquelles que no havien de tenir cura dels fills, com les divinitats, o poetesses, entre d'altres. També es té coneixement d'una competició exclusiva per a dones, els *Jocs Hereus*, que es celebraven a Olímpia, amb un clar culte a la fertilitat femenina. Trobem també altres esports on, com és el cas de la societat espartana, amb la finalitat de donar a llum a una descendència forta, se'ls permetia participar en: les carreres, lluites, llançament de disc i javelina, danses... Existiren també algunes gladiadores romanes; prengueren part en diverses pràctiques recreatives a l'Edat Mitjana...

La participació de la dona a l'esport ha anat augmentant a mesura que la societat humana ha anat evolucionant, però malauradament, sempre es fa present aquesta distinció de gènere que repercuteix en una participació femenina a la baixa. MACÍAS MORENO, María Victoria, 29-37.

«[...] el deporte es una actividad originalmente masculina [y de que] la mujer corriente pasa por los deportes como un meteoro, mientras es soltera o mientras no la ocupan demasiado los cuidados de la maternidad, [porque] entonces la verdadera femineidad se impone... [En conclusión], en el deporte, el papel que pudiéramos llamar fisiológico de la mujer es [...] el de espectadora» BURGOS ORTEGA, citat per: BARBERO GONZÁLEZ, Jose Ignacio, 361.

8 SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 35.

9 BUENO, Gustavo, 24.

l'interès per la bellesa i la força física, amb allò que denominaren «*kalòs kai agathós*», o portat en termes contemporanis, l'home bell i bo, fruit del coneixement i la salut física-corporal i anímica; al qual també s'hi atorgaren connotacions higièniques.

Com a contrapartida a la cultura grega, trobem la societat espartana, la qual parteix d'una organització social totalitària. La qual cosa tenia per conseqüència principal l'anul·lació de l'individu. D'aquesta forma doncs, no es promovia un sistema educatiu fonamentat amb l'educació física i moral, buscant-ne l'equilibri, tal i com succeïa a l'ideal de *polis* de la Grècia Clàssica, l'Atenes que tant havien fet esment Plató i Aristòtil, entre d'altres. Sinó que en el cas espartà, s'educava als joves per a la guerra, i quan aquesta no es donava, es mantenia aquesta educació com a diversió, donant lloc a individus bestials, sense passar pel sedàs de la moderació de l'ànima, proporcionat per la música, educació que s'inclocava al poble grec.

Respecte a aquesta promoció de ciutadà ideal, en termes grecs, en fan esment alguns filòsofs com Plató i Aristòtil, considerant que tampoc és bo deixar-se portar per cap dels dos extrems. Alhora que consideren desavantatjós prendre's la pràctica esportiva com a utilitat en si, en tant que amb facilitat l'individu podia caure en un excés; tal i com veurem més endavant al fer referència de la *hybris*; defensant així, la pràctica de l'esport com a transmissor pedagògic per a la promoció de valors i virtuts.

Malgrat tot, la concepció grega d'incorporar la gimnàstica, com a mitjà educatiu per a promocionar el camí de la recta raó, allò que coneixem amb el nom de *paideia*, disposa de naturalesa doble. En la mesura que es porti a terme amb harmonia, és la pràctica que ens permet conjuminar els valors intel·lectuals i corporals, la qual anirà evolucionant al llarg de l'època grega. De tal forma que allò que en un principi era concebible com a fonamental, l'educació moral via el treball físic i intel·lectual, per tal d'assolir l'ideal de *kalokagathía*, acabarà desembocant cap a una educació focalitzada únicament en el sentit més intel·lectualista.

Per tal de reflectir la concepció grega de la gimnàstica, ens basarem sobretot en les aportacions dels filòsofs Plató i Aristòtil, encara que no obviarem tampoc la rellevància d'escriptors i literats a l'hora de la promoció d'aquest, com Homer, Hesíode, i Píndar de Tebes i Teognis de Mègara¹⁰; encara que aquestes visions puguin defensar un interès cap a un cert toc utilitarista de l'esport, no era ni la única, ni la predominant visió en la polis grega¹¹. De fet, tal i com Plató i Aristòtil defensaven, cal

---

10 Els dos darrers poetes seran tractats a l'apartat «2» dedicat als valors i a les virtuts relacionades amb l'esport.

11 Un altre pensador-poeta destacat del s. VI-V a.C. Xeòfanes de Colofó, el qual presenta una rotunda negativa cap a l'esport. Xeòfanes considerarà que l'esport, permet a aquell que el practica la victòria, la fama, el reconeixement i respecte dels membres de la *polis* de forma gairebé immediata, per mitjà d'una competició olímpica. En contraposició amb l'àrdua tasca de l'intel·lectual, llarga en temps i dura a l'hora de realitzar, la qual sí és certament, mereixedora de respecte i mèrit.

A part, també considera que la pràctica esportiva és violenta, de fet, explica alguns casos particulars, com el *pancration*, on esportistes participants de les Olimpíades gregues, trencaven dits als seus adversaris o

prendre la pràctica de la gimnàstica amb cautela, per tal de no caure en un obsessiu culte al cos, apartant del dia a dia, la rellevant tasca cap al saber.

«Los griegos, convencidos de la armonía y concordia que deben existir entre el cuerpo y el espíritu, se dedicaron a cultivarlos a la par y produjeron aquellos espíritus serenos, sanos, armoniosos y bien equilibrados»¹²

Unamuno

Plató

Al llarg de la seva obra trobem en molts casos, la defensa de l'ús de la gimnàstica com a un recurs pedagògic. També acompanyat de la música, per tal de donar lloc a la formació de l'home.

Prendrem el diàleg *Sofista* com a punt de partida per a analitzar la seva concepció de la gimnàstica, en tant que ens introdueix ja el concepte de joc, l'educació, i també el lligam de l'esport amb la música, malgrat saber que és un dels diàlegs tardans. Encara que emprarem conjuntament l'anàlisi partint, també, de les obres: *La República*, *Les Lleis*, i els diàlegs: *Alcibíades* i *Laques*.

«Un hombre libre no puede aprender nada obligándole como si fuera un esclavo, puesto que “lo que se aprende a la fuerza no dura”, en consecuencia, “los niños deberán aprender jugando” [...] los estudios iniciales para el niño no podrán tener un carácter obligatorio pues deben ser probados desde la niñez en forma de juego e ir añadiéndoles la educación común de la música y la gimnasia»¹³

Plató ens permet entrar en la matèria del concepte d'esport vinculant-lo a la formació de l'home lliure, amb les limitacions ja expressades. Però és interessant també l'ús que fa del concepte de joc, com a mitjà per a educar, en la mesura que també serà un terme analitzat posteriorment com a acte cultural vinculat a l'esport. Sabem que Plató dona a la gimnàstica un paper rellevant, almenys en un principi, és a dir, pel que fa a la formació de l'home. Però abans que aquest pugui accedir a l'ideal educatiu conformat per la unió de la música i la gimnàstica, és a dir, fins que l'home no esdevingui adult, i no nen, caldrà que aquest sigui educat per mitjà del joc. I en la mesura que aquest creixi, la seva formació evolucionarà fins a rebre la que es considera adequada. Així doncs, el joc és el primer contacte del nen cap al coneixement de la virtut, cap a la formació d'un caràcter virtuós, és a dir, d'un *ethos* virtuós.

Com sabem, dins la seva magna obra, *La República*, Plató estableix una jerarquia social ideal, per mitjà del conegut «*mite dels metalls*» fent referència a la organització de la *polis*, constituïda per: en primer lloc, els filòsofis-reis (governants), en segon terme, els guardians-militars, i en darrer lloc,

---

s'estrangulaven entre ells. SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 21, 44.

12 TURRÓ i ORTEGA, Guillem, 370.

13 SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 45-46.

els ciutadans-treballadors, quedant-ne exclosos, aquells que no eren considerats ciutadans grecs, o amb inferiors privilegis. És doncs, partint d'aquesta jerarquia, que centrant-se en l'educació per als guerrers, parla de la rellevància de la gimnàstica.

Davant la dualitat platònica (cos-ànima) a l'hora de concebre l'home, Plató defensa fermament, que l'educació que aquest ha de rebre no pot decantar-se únicament cap a una de les dues vessants, o cap a una més que cap a l'altra. És d'aquesta manera que promou la pedagogia del vincle musical i atlètic. Mentre que la música¹⁴, i tot allò que l'engloba: la dansa, el cant, el culte a les muses... ajuda a l'educació i formació de l'esperit-ànima i al caràcter; aquesta educació no pot desvincular-se de la gimnàstica¹⁵. Encara que l'esport permet a l'individu guanyar en capacitats físiques i salut, permetent també gaudir d'una bellesa física i força corporal, capacitats útils, per als guardians de la ciutat, no és la faceta que realment importa com a fruit d'aquesta educació. L'educació esportiva platònica ha de ser entesa com a eina per a crear un home virtuós¹⁶, el culte al cos esdevé el mitjà per a aconseguir el cultiu de l'ànima. Quan el ciutadà es deixa portar massa per una de les dues vies pedagògiques¹⁷, sigui la música¹⁸, o la gimnàstica, trenca amb l'equilibri, la moderació i l'harmonia que condiciona la dicotomia cos-ànima de la qual Plató n'és un clar defensor per tal d'esdevenir, o si més no apropar-se, a l'ideal de ciutadà¹⁹. En el moment en què l'individu es deixa portar per la pràctica de l'esport en excés²⁰, aquest es troba fonamentant la part més violenta, agressiva, salvatge, bruta, dura, brutal... de l'ésser, és per això, que cal la domesticació de la força bruta per mitjà de la docilitat proporcionada per l'harmonia musical. Alhora que, si hi dedica massa hores al dia, el ciutadà es trobarà cansat per poder portar posteriorment a terme el treball intel·lectual²¹.

14 «La belleza y la fortaleza del cuerpo y la cultura musical continúan siendo necesidades primordiales, “porque toda la vida humana tiene necesidad de ritmo y armonía” [...] Letras, música y gimnástica es el fondo común y el legado permanente» GÓMEZ ROMBLEDO, Antonio, 466.

15 De fet, malgrat atorgar el vincle ànima-música, i cos-gimnàstica, en alguns casos Plató també defensa que la gimnàstica portada a terme amb moderació és útil per a la cura de l'ànima.
«la gimnástica, no menos que la música, debe igualmente actuar directamente sobre el alma, es decir sobre la formación del carácter» GÓMEZ ROMBLEDO, Antonio, 516.

16 Tal i com recorda Jaeger, citat per Turró «La finalitat de la gimnàstica, per la qual s'han de mesurar amb detall els exercicis i els esforços físics, no és assolir la força corporal d'un atleta, sinó desenvolupar l'ànim del guerrer» TURRÓ i ORTEGA, Guillem, 371.

17 Citant al mateix Plató «he vist que els qui es dedicaven immoderadament a la gimnàstica acaben més salvatges del que caldria, i els qui a la música es tornen més tous, al seu torn que els esclaus [...] El qui sàpiga combinar més bé la gimnàstica amb la música i aplicar-la a l'ànima en proporció més escaient, d'aquest diríem que és un home perfecte en la música i en l'harmonia» TURRÓ i ORTEGA, Guillem, 371.

18 Aquell que es deixa portar en excés per a la faceta musical, i tot allò que aquesta comporta, generarà en el ciutadà un caràcter exageradament dominat per la «blandura y dulzura» PLATÓ: (2005), 216.

19 Aquesta harmonia entre ànima-cos per mitjà de l'educació de música-gimnàstica, l'una com a moderació de l'altra, ens permet trobar un cert ressò al «mite del carro alat» que trobem al diàleg del *Fedre*.

20 «Un régimen atlético es un régimen “soñoliento y peligroso a la salud”, los atletas pasan su vida durmiendo y padecen grandes trastornos por poco que se aparten de las minuciosas prescripciones a que están sujetos [...] lo que importa es mantener la vigilia receptiva de todo aquello que puede estimular su obra» GÓMEZ ROMBLEDO, Antonio, 524-525.

21 «El ejercicio físico en los hombres de estudio debe ser moderado y breve, sin llegar jamás a la fase de cansancio... Los deportes violentos cotidianos disminuyen rápidamente la aptitud para el trabajo intelectual. Llegada la noche, el cerebro, fatigado por las descargas motrices – que parecen absorber energías de todo el encéfalo -, cae sobre los

«Quien se esfuerce desarrollando el ejercicio deportivo sin cultivar a la vez una educación musical, sentirá que crece su coraje, orgullo y se sentirá si cabe más valiente, pero al final acabará siendo misólogo, es decir, un enemigo del espíritu y de las musas, e intentará conseguir sus objetivos a través de la fuerza bruta como cualquier bestia salvaje en lugar de conseguirlos con la inteligencia como cualquier hombre civilizado»²²

Possiblement, veient les possibilitats de caure en aquest excés, i de fet, tal i com apunta Turró i Ortega, «la seva concepció antropològica destil·la un clar menyspreu pel cos; el seu dualisme psicofísic situa el cos en un lloc secundari i inferior»²³ donarà lloc a un Plató més madur, com el que trobem a *Les Lleis*, on presentarà una explicació de l'educació dels guardians de forma més residual, fent poc esment a l'educació gimnàstica dirigida a aquests. Encara que, seguint considerant pràctic l'ús de la gimnàstica i també de la música (cant i dansa) en la formació del nen per mitjà del joc. Alhora, parlarà de l'educació esportiva en termes de salut, i promocionà la gimnàstica infantil per mitjà d'exercicis per a les mares: passejos de la dona embarassada per tal de donar lloc a una descendència en bon estat físic, i per tal d'iniciar ja, una educació emocional a l'infant, evitant que la mare pateixi emocions fortes.

Aristòtil

Prendrem bàsicament com a fonament a l'anàlisi de la concepció de l'esport aristotèlic fragments de les obres *Política* i *Ètica a Nicòmac*²⁴. Certament, a diferència de Plató, el qual posa atenció en especificar que una part de l'educació, sobretot quan fa referència als guardians, ha d'estar basada en l'educació física. Aristòtil, malgrat ser conscient de la utilitat d'aquesta, es mostra amb més recel a l'hora d'acceptar-la. De fet, és més conscient dels perills que pot aportar, que no pas dels beneficis de la seva pràctica. Aristòtil parla dels beneficis que genera la pràctica esportiva, allò que anomena «*euexia*», és a dir, benestar esportiu. Però, possiblement, és aquest corrent del gaudi i del benestar, fruit de l'exercici físic, allò que fa que Aristòtil no deixi mai de parlar de l'esport a recés de la moderació, respecte a la por de caure en l'excés, la *hybris*²⁵.

---

libros con la inercia de un pisapapeles... Estos procesos explican por qué casi todos los jóvenes sobresalientes en los deportes y en la gimnasia (hay excepciones) son poco habladores y poseen pobre y rudo intelecto»

PLATÓ (2005), 217.

22 SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 48.

23 Turró i Ortega ens presenta algunes cites, provinents de *Cràtil*, *Fedó* i *Fedre*, en les que Plató presenta aquesta posició més residual del cos, respecte a l'ànima: «Alguns diuen que el cos és el sepulcre (*sema*) de l'ànima, on està sepultada per ara i tant [...] la nostra corporeïtat representa un gran obstacle tant per al coneixement com per a la realització ètica» inclús arriba a considerar que «ànima i cos són totalment incompatibles, que el cos és "el qui pertorba l'ànima (del savi) i no li permet que adquireixi la veritat i el coneixement"» TURRÓ i ORTEGA, Guillem, 374.

24 Entrarem més en detall al tema de la virtut i com és concebuda per Aristòtil en l'apartat «2», inclús farem esment al concepte d'*eutrapèlia* lligat a aquest, a l'hora de parlar del joc i de la virtut a l'hora de portar-lo a terme amb respecte, sense perdre el toc lúdic.

25 TURRÓ i ORTEGA, Guillem, 364.

Seguint a la concepció grega de mesura i equilibri, ja també defensada per Plató, Aristòtil també promou aquest equilibri entre el cos i l'ànima, i l'identifica amb la virtut. La virtut moral però, pot perdre's amb facilitat, tant per excés, com per defecte, i malgrat que la pràctica esportiva pugui ésser un mitjà útil per a assolir en l'individu: valor, salut i força física... posa a la corda fluixa al practicant, i és temptat a caure en excessiva especialització atlètica. És per això que, pel que fa al valor educatiu de l'esport, considerava que calia anar amb cautela. Aristòtil considerà que no era bo preparar als joves atletes per a la victòria olímpica, ja que fàcilment aquesta els podia conduir cap a la *hybris*. Considerant alhora, que allò que era millor per educar emprant les distintes pràctiques esportives, era el fet de facilitar la conveniència i adaptació d'aquestes pràctiques al caràcter de cada individu, i no pas focalitzant la *paideia* en un esport únicament dirigit per a assolir bons resultats:

«la constitución atlética no es buena para la constitución de los ciudadanos corrientes, ni tampoco para la salud y procreación de éstos, tampoco lo es una constitución valentudiana y escesivamente delicada, sino intermedia entre los dos extremos. En consecuencia, los ciudadanos corrientes deberán tener una constitución ejercitada, pero no en trabajos violentos o unilaterales como es el caso de los atletas»²⁶

El risc de caure en aquesta “especialització atlètica” que esmentàvem prèviament, fa que Aristòtil cooncebi tant el règim dietètic que segueixen els atletes, com l'entrenament d'aquests, com a un *corpus* insà i desequilibrat, allunyant-los doncs, del que realment importa, que és regir la vida d'acord amb les virtuts. Per Aristòtil, tal i com veiem a l'*Ètica a Nicòmac*²⁷, els atletes porten uns entrenaments molt durs, per tal de poder-los suportar, els cal vigor, és per aquesta raó que aquests han d'ingerir quantitats desmesurades d'aliment, apropiant-se d'aquest hàbit de sobrealimentació²⁸ com a quelcom desproporcionat i allunyat de l'equilibri, és a dir, allunyat del camí de la virtut. En aquest punt no fem esment a la vessant del joc, o oci, que també podem lligar a la pràctica esportiva. Cosa que farem més endavant quan tractem el terme de la virtut de l'*eutrapèlia*²⁹, lligada al mateix Aristòtil.

---

26 SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 44.

27 ARISTÒTIL, 78.

28 Inlcús fa esment d'un cas en particular, el d'un atleta, citat per Miló (s. VI a. C), que ingeria més de 8 kg de carn i pa al dia, acompanyats de 10 litres de vi. SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 44.

29 Aquest concepte remet a un bon ús de l'oci, de la distracció; és a dir, que engloba el concepte de moderació aplicat en el terreny del joc.

Homer i Hesíode

Tant Plató³⁰ com Aristòtil fan esment de la utilitat de la poesia, en la mesura que permet fer arribar les llegendes dels déus i herois als ciutadans, per tal que aquests cerquin imitar-ne els comportaments, valors, actituds positives..., en la recerca de la màxima virtut, l'excel·lència humana, coneguda també com a *areté*. Aquesta forma educativa per a inculcar els valors a la societat grega, era coneguda amb el terme «*paideia*», la qual era portada a terme via poetes, filòsofs i altres cultes lletrats...

Així doncs, és per mitjà d'aquestes composicions literàries, escrites en prosa, que el ciutadà grec rep una part de la seva educació, mitges als quals ha de pretendre reproduir les actituds honorables dels déus i els herois, fomentant la recerca cap a la veritat, l'autodomini, el valor i les virtuts de l'ànima, com són: la valentia, la fermesa i la templança; tot allunyant-se d'aquells comportaments i formes de vida vicioses i immorals.

Homer fa alusió a múltiples competicions esportives que es portaven a terme a la societat grega, com: carreres de carros, *pugilato*, lluites diverses, combats, llançament de pes i javelina, tir amb arc, salts... moltes d'elles vinculades als propis Jocs Olímpics; alhora que a la *Ilíada* ens permet també apreciar un vincle més directe entre la competició esportiva i la religió, per mitjà de rituals, com serien el funeraris. Un clar exemple del que ens proposem esmentar, no és cap altre que la mort de Pàtrocle i com aquesta tràgica mort deriva en uns jocs organitzats al llarg del seu funeral a mans del seu amic Aquil·les. Trobem també aquest vincle amb la religió, quan Homer ens mostra la determinació de la voluntat divina, a l'hora del desenllaç en els resultats esportius i també, en la resolució de la vida en general.

En el cas d'Homer, davant la incompleta existència de les ànimes a l'Hades, promou, en molts dels seus poemes, la recerca cap a la fama i l'honor per mitjà de metes esportives i fites bèl·liques, garantint, de tal forma, de la immortalitat de l'ésser en la posteritat; evitant així, d'esdevenir en l'oblid. Aquest afany de glòria i superioritat mostrat per mitjà de relats heroics, era el que es pretenia incitar a la promoció, a la imitació, inclús podríem arribar a considerar-lo «*mimetisme educatiu*»³¹ a potenciar, a través de les obres literàries.

Pel que fa a Hesíode, també fou concebut per als grecs com un educador-poeta, de la mateixa manera que ho fou Homer. Ambdós promocionaven l'actitud moral i la virtut. Hesíode, fent latent la

---

30 Plató, comenta l'eficàcia educativa d'Homer, fent referència a els seus poemes: «embellece mil y mil hazañas de los antiguos, y es así como educa a la posteridad» GÓMEZ ROBLEDO, Antonio, 446.

31 Em permeto el luxe d'emprar aquest terme "*mimetisme*" en el terreny antic, apuntant ja al que més endavant serà també esmentat, pel que fa a la problemàtica, sobretot contemporània, de l'anorèxia. Terminologia estudiada a mans de Girard, R.

rellevància de l'èxit, hi concedeix també el caràcter de la lluita i la dificultat en arribar-hi, i ho fa, recolzant-se en la voluntat divina:

«los dioses inmorales han puesto, antes del éxito, el sudor. Largo y escarpado el sendero que conduce a él y, al principio, áspero. Cuando, sin embargo, has alcanzado la cúspide, resulta fácil, a pensar su rudeza [...] ¿Trabaja, insensato! El trabajo es la ley que los dioses han impuesto a los hombres»³².

Essent conseqüents amb la previsió d'expandir-nos posteriorment amb el tema de les virtuts gregues i com aquestes eren promocionades per mitjà de l'esport, sobretot a l'esport enfocat des d'una perspectiva heroica, a un capítol sencer, donem per acabat l'acostament a l'antiguitat grega en termes esportius; o si més no, a tall introductori.

1.2.2 Roma

Pel que fa a l'antiguitat romana, no trobem un *corpus* tan estudiat respecte a la influència de l'esport com a mitjà per a assolir una millora psíquica, com passava a Grècia amb alguns filòsofs. De fet, es creu que el posicionament romà respecte a l'esport, es vincula més a una utilitat política cap a la promoció i honor pel que fa als emperadors; que no pas com a camí per a aconseguir esdevenir un ésser virtuós. Aquest enfocament doncs, fou el que permeté donar lloc a una concepció de l'esport com a espectacle³³. És en aquest marc on les lluites sanguinàries com les de gladiadors, prenen gran interès pel públic. Els jocs brutals i violents, ermetien a aquell que les portava a cap aconseguir una millor forma física. De fet, Mandell³⁴ considera que degut a l'elevat grau de violència de tals activitats, podríem arribar a qüestionar-nos si podem situar-los o no dins del concepte d'esport, o sobrepasant-ne el llindar.

És també en aquesta època on prenen més pes les activitats lúdiques amb caràcter ritual, els jocs. Possiblement, alertats dels perills de caure en la *hybris* davant l'espectacle que es generava en les competicions i jocs romans, amb l'arribada al poder de Teodosi, i amb ell, l'entrada del cristianisme, es prohibiren els Jocs Olímpics.

«ya no podrá interpretarse el “conocimiento de sí mismo” en cuanto atleta victorioso, sino como conocimiento de la peligrosidad de la hybris de los esclavos, y como reconocimiento de la propia fuerza del atleta o de la nación a la que él pertenece»³⁵

---

32 GÓMEZ ROBLEDO, Antonio, 451.

33 RODRÍGUEZ LÓPEZ, J, 113.

34 RODRÍGUEZ LÓPEZ, J, 120.

35 BUENO, Gustavo, 120.

1.3 ÈPOCA MEDIEVAL. Alta Edat Mitjana i Baixa Edat Mitjana

Malgrat la prohibició dels Jocs Olímpics greco-romans, la promoció del culte al cos perdura a l'època mitjana, de fet, inclús podríem arribar a afirmar que s'accentua més. En aquest cas però, degut als forts vincles que s'estableixen amb la religió, la rellevància del cos, pren una altra perspectiva, relacionada amb la importància del dogma de l'eucaristia, de la reencarnació i de la resurrecció. Eus ací doncs, el vincle amb el sagrat, del qual ja hem parlat anteriorment, com a llavor, considerat per a molts, de l'origen de l'esport³⁶.

Fou també una època en la que el caràcter lúdic de l'esport, el joc, va prendre gran expansió, i afloraren multiplicitat de jocs: jocs de pilota, d'estratègia (com els escacs), danses, tir amb arc, banys, rem, caça, patinatge, muntar a cavall...³⁷; cosa que farà que es promogui, o es remeti a l'equilibri i la moderació a l'hora de portar a terme l'oci, com també veurem que succeeix a l'època renaixentista. El fet que l'esport-joc fos portat a terme en temps d'oci, ens fa contemplar doncs, la limitació pel que fa a l'accés de l'esfera lúdica.

1.4 ÈPOCA MODERNA.

Renaixement – Il·lustració – Primeres empremtes de contemporaneïtat

La riquesa lúdica provinent de l'Edat Mitjana fou sistematitzada³⁸ per la cultura del Renaixement, i és per mitjà d'aquest acte, que la modernitat promou l'esport, tot apagant l'espontaneïtat lúdica pròpia del joc. Durant els segles XV i XVI, el joc esdevingué doncs, un element de civilització i sociabilitat, promotor de valors culturals, morals i socials³⁹.

La moderació moral fou la que incità als humanistes a voler regular la situació de desgavell del joc, i malgrat admetre la rellevància del component lúdic en la societat, consideraren rellevant establir-ne un control, permetent, d'aquesta forma, que l'oci, la distracció, fos portada a terme amb

36 El component lúdic del joc lligat a la religió ha estat estudiat per a molts, com: Eugeni d'Ors, Moltmann, Romano Guardini, Hugo RahnerHarvey Cox... Alguns d'ells vinculen el joc com a creació divina, és a dir, en tant que Déu-creador, a partir d'un acte lliure, el joc, crea l'Univers i l'home, com a contrapartida, pren també aquesta tasca, la del joc, per a poder sentir-se com un déu; encara que, amb una posició inferior. L'home doncs, tal i com defensa Moltmann, «només pot jugar amb alguna cosa que, al seu torn, juga amb ell», fent palesa l'asimetria existent entre el *Deus ludens* i l'*homo ludens*; termes dels quals farem referència a l'apartat «1.5», dedicat a la distinció entre esport i joc. BANTULÀ i JANOT, Jaume; VILANOU i TORRANO, Conrad, 55.

37 MACÍAS MORENO, María Victoria, 10.

38 «els postulats de l'humanisme del Renaixement: s'ha de jugar per recreació del cos i de l'esperit; s'ha de jugar amb persones conegudes que vegin en el joc un descans per al treball; s'ha de jugar a un joc conegut que relaxi l'esperit i exerciti el cos, a ser possible un joc que demani certa perícia i en què tot no es decideixi mitjançant la sort i l'atzar; s'ha d'apostar de manera raonada a manera al·licient; el joc és diversió, de manera que no és cap deshonra perdre; s'ha de jugar fins que s'hagin recuperat les forces i hom es trobi disposat a treballar de nou [...] si s'observen aquestes regles, el joc es converteix en un plaer, alhora que constitueix una adequada ocupació, grata i ingènua per al jove cabal» BANTULÀ i JANOT, Jaume; VILANOU i TORRANO, Conrad, 81.

39 BANTULÀ i JANOT, Jaume; VILANOU i TORRANO, Conrad, 59.

moderació, equilibri... allò que anomenaren, provinent de la societat grega, *eutrapèlia*, és a dir, la bona distracció, l'entreteniment honest.

Aquesta unió de la cura del cos i alhora de l'ànima, era recuperada dels ideals clàssics. Un retorn que afecta a altres qüestions del pensament, en aquest cas però, és per mitjà de la gimnàstica, acompanyada de disciplines que promovien la cura cap a l'intel·lecte, que conformaven aleshores, el camí cap al coneixement i l'educació virtuosa. Certament però, malgrat i ésser un concepte recuperat, no hi havia tampoc massa diferència amb el que s'havia defensat antigament.

És característic del Renaixement la *filantropia*, és a dir, l'amor cap a l'ésser humà, en tant que home, independentment de si és salvatge o civilitzat, la qual facilita també l'amor cap al cos humà, i de retruc doncs, el culte al cos per mitjà de l'activitat física.

«Per passar del joc a l'esport només calia fer un pas, procés que es va produir en el trànsit del segle XVIII al segle XIX. Ara bé, la dimensió simbòlica de l'esport modern queda circumscrita a un àmbit secular i intramundà, sense cap referent teològic, com succeïa amb l'olimpisme grec, ni cap transcendència divina, per bé que les connotacions religioses hi són ben presents»⁴⁰

Els canvis econòmics, socials i econòmics que tingueren el seu origen al llarg de la segona meitat del segle XVIII, sobretot en el marc britànic⁴¹, van provocar al llarg del segle següent un seguit de canvis molt rellevants i que abastaven a diversos àmbits. Davant l'aparició de l'impuls industrial, fruit de la revolució coneguda amb el seu mateix nom, la vida humana i el dia a dia, era condicionat per les hores que s'invertien en les tasques laborals, i l'esforç que s'invertia en portar-les a terme. Això comportà que la Societat Industrial generés un contundent deteriorament físic, a causa de l'elevat nombre d'hores al qual es dedicava, a les tasques esmentades i al potent objectiu entorn el qual s'organitzava tot l'entremat industrial, treure'n el major rendiment econòmic, el capital, encara que això repercutís negativament a la salut dels treballadors.

Possiblement aquest maltracte físic durà a reclamar l'humanisme perdut, es voldrà recuperar el control del cos, i la cura cap a aquest. Serà en aquest àmbit de reclamació, en la qual tindrà lloc l'aparició del concepte d'esport més proper a l'actual, lligat a l'oci, lligat a l'alliberació. Amb la finalitat de trencar amb el ritme industrial, aconseguint un respir, podríem dir-ne, pal·liatiu.

El concepte d'esport modern, lligat als canvis produïts al llarg de la Revolució Industrial, va

---

40 BANTULÀ i JANOT, Jaume; VILANOU i TORRANO, Conrad, 57.

41 «Debido a la hegemonía económica de la burguesía anglosajona la práctica del deporte se asocia desde su origen a los jóvenes burgueses aficionados a este tipo de actividades» SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 34.

«A medida que la sociedad a la que pertenece evoluciona, el hombre cazador pasa a convertirse en sedentario. Entonces, al tener asegurado el sustento diario, dispondrá de tiempo libre y practicará los ejercicios de antaño con otra finalidad a sobrevivir. La de cubrir el ocio de que dispone» GARCÍA BLANCO, Saúl, 63.

caracteritzar-se per uns trets molt ben definits⁴²: en primer lloc, la secularització⁴³, seguidament, el principi d'igualtat entre gèneres i classe social, també l'especialització i la professionalització, cosa que durà a llargues hores d'entrenaments; alguns d'ells remunerats, així doncs, esdevenint com a feina⁴⁴ (desapareixent l'aspecte lúdic per complet); també la racionalització⁴⁵, la burocratització; amb la idea d'organitzar i controlar l'activitat esportiva; la quantificació, la qual permet l'aparició del condicionant: el rècord esportiu⁴⁶; i finalment, esdevenir un espectacle per a les masses, és a dir, un espectacle *agonístic*⁴⁷.

Ben entrada la segona meitat del segle XX, després de la Guerra Freda, tingué lloc un fenomen lligat a la pràctica esportiva, etiquetat de *materialisme*. El materialisme pren el culte al cos com a quelcom satisfactori, i el qual proporciona un gratificant sentit a la vida. L'ésser humà desvinculat d'il·lusions, orfe de la ciència, la raó... situat en un marc inestable, perdut, sense confiança amb la mateixa humanitat, a causa dels resultats de les conseqüències bèl·liques, troba en l'exercici físic no remunerat quelcom que el satisfà. Aquest enfocament serà vist per a alguns, com a la religió del múscul, i ho consideraran una clara "*imbecil·lització*" de la societat humana.

«El individuo anónimo que reside en una urbanización de la gran ciudad y que, aún manteniéndose a distancia de cualquier espacio deportivo, practica la "religión" del running por los alrededores de su barrio o de la calle central, representará teatralmente a la humanidad entera, como un actor ante su público. En nombre de la nueva humanidad futura que, gracias al mismo ejercicio del running, se estará liberando de los prejuicios sociales y especialmente del prejuicio de la distinción entre lo privado y lo público (de la distinción entre la gimnasia practicada "en la intimidad" y el running practicado "impúdicamente" ante los vecinos de la propia ciudad).

El materialismo concluye, sin embargo, que el precio que deben pagar estos nuevos atletas o "gimnastas soteriológicos", es la imbecilización de sus practicantes. Pero a la vez el materialismo tendrá que admitir que no basta con señalar éste precio, sino que habrá que reconocer su funcionalismo, y aún su necesidad, siempre que no puedan ofrecerse alternativas evidentes para desviar millones y millones de ciudadanos de la depresión, de la guerra o de la drogadicción, es decir, para dar un sentido a sus vidas»⁴⁸

En el marc contemporani, l'accés a l'esport no admet restriccions. Ja no està reservat a les elits, i sovint manté aquell toc anglès, en el qual es pren a aquest com a vàlvula d'escapament per, tal de desconnectar de l'estrès diari, i arribant en alguns casos, com explica Bueno, a prendre'l com a allò

42 Caracterització de l'esport modern a mans d'Allen Guttmann. SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 35-36.

43 «...la modernidad y la sociedad industrial, el deporte se mantiene al margen de los actos religiosos» SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 35.

44 «El deporte moderno es un aparato burocrático que se preocupa por formar deportistas especializados que se centren única y exclusivamente en su vertiente deportiva para ser el mejor de su modalidad» SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 36.

45 Tal i com diu Adorno, citat per Guttmann, A. «el deporte modela el cuerpo a imagen de la máquina apareciendo el reino de la "no libertad" y del "yo-organizado» SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 36.

46 «Obtener el mayor rendimiento en el menor tiempo» SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 36.

47 L'espectacle agonístic ja prové de la tradició clàssica, hem procurat fer-ne el mínim esment, per no repetir-nos, en tant que hi dedicarem un apartat «3.1» i «3.2». On l'espectacle agonístic clàssic serà presentat com a aquell que ha permès el naixement de les competicions esportives actuals.

48 BUENO Gustavo, 64-65.

que dóna sentit a les nostres vides⁴⁹. Però, evidentment, l'esport, no pot ser analitzat només des d'aquesta perspectiva. Què passa quan l'esport esdevé una feina, és a dir, quan té lloc l'esport competitiu? Què passa quan l'oci esportiu, i no lúdic, sinó competitiu, esdevé obsessiu? L'esport és joc? Podem analitzar l'esport des d'un punt de vista sociològic? Hi roman algun component ètic?... Aquestes són algunes de les qüestions que ens permetran obrir un nou bloc de l'assaig present. Els anàlisis i dubtes que sorgeixen a l'actualitat entorn el concepte de l'esport.

1.5 DEBAT S. XX L'Esport i el Joc. Fenòmens Germans o «Fills Bastards»⁵⁰?

La distinció entre joc i esport pot ésser ja ben complicada, però la naturalesa del mateix concepte de joc en si, ja ho és, tal i com contemplava Wittgenstein:

«¿I com explicariem a algú, què és un joc? Crec que li descriuriem *jocs*, i podríem afegir a la descripció: «d'això, *i de coses semblants*, se'n diu “jocs”». ¿Que potser és només a l'altre, que no li podem dir exactament, què és un joc?- Però això no és ignorància. No coneixem els límits, perquè no n'hi ha de traçats [...] «Però, si el concepte “joc” no està delimitat d'aquesta manera, resulta que, pròpiament, tu no saps pas, què vols dir amb “joc”.» [...] Es pot dir que el concepte “joc” és un concepte amb vores borroses.»⁵¹

Prenem el joc com a terme contemporani en relació a les reflexions que ens permeten lligar-lo al concepte d'esport. Encara que, és ben cert que des de les societats més primitives, inclús en la vida animal, ha existit el joc. Hi ha qui diu que, on hi hagi joc, hi ha vida, mentre que on hi ha esport, hi ha l'home. Així doncs, dirigim la nostra atenció cap al joc, no tan sols pel que fa a la seva naturalesa, sinó més aviat, pel que comporta vincular-lo a l'esport i la seva funció social lligada als punts de vista dels autors citats.

---

49 «proceso de imbecilización o falsa conciencia, si se prefiere, que asume el postulado según el cual el espíritu olímpico o la gimnasia perseverante constituyen los verdaderos cauces para que los atletas, deportistas o ejercitantes, encuentren el “sentido a la vida”.

Y sin embargo la situación podría compararse a la que al del Gran transatlántico. Sin prejuicio de la agitación caótica que producía el oleaje oceánico, la orquesta mantenía los intervalos representados en las partituras y el ritmo necesario para que los músicos mantuviesen una “urdimbre terciogenérica intemporal” que tranquilizaba a quienes se estaban hundiendo en un barco entero. Porque muchos habían llegado a creer que habían encontrado en ese “momento musical” el “sentido de su vida”» BUENO, Gustavo, 165.

50 Emprem l'ús del terme «*Fill bastard*» per fer referència a la degradació d'un concepte cap a l'altre, de joc a esport, el qual ens remet a Barreto i Vargas, la qual presentem posteriorment a les aproximacions al terme lúdic via Ortega y Gasset, Huizinga i Caillois. Considerant que la promoció que fa la modernitat (s. XIX) de l'esport, comporta un aniquilament del joc.

51 WITTEGENSTEIN, Ludwig, 99-100.

1.5.1 Interpretacions lúdiques. Huizinga, Ortega y Gasset, Caillois, Barreto.

«Consideran la guerra como una cosa seria... pero en la guerra apenas si se da el juego ni la educación, que nosotros consideramos como lo más serio». También la vida en paz debe llevarla cada uno lo mejor que pueda. ¿Cual es la manera justa? Hay que vivirla jugando, “jugando ciertos juegos, hay que sacrificar, cantar y danzar para poder congraciarse a los dioses, defenderse de los enemigos y conseguir la victoria” »⁵²

Plató

Com ja hem vist, Plató concedia al joc un paper rellevant en l'educació. Era un potent fonament, sobretot en el cas dels infants, en tant que se'ls permetia el primer accés, el contacte, la relació amb a la realitat a través d'aquest⁵³; és doncs a través de les formes lúdiques que l'infant desenvoluparà la seva intel·ligència. De fet, aquesta idea predomina en l'actualitat, gran part de pedagogs mantenen una educació fonamentada en el joc, pel que fa als primers anys de la carrera educativa. Per mitjà d'aquest, el nen desenvolupa les seves pròpies habilitats, se li desperta la creativitat, la coordinació, la memòria, se li promouen distintes virtuts, tal i com es feia també a l'antiguitat clàssica. Alhora que, quan es tracta de jocs amb un component físic, gran part d'ells, permetrà a l'individu desenvolupar també, les seves capacitats motores: córrer, saltar, pujar, baixar, ballar, amagar-se... El joc és doncs, un procés intel·lectual que ens permet transformar el món exterior, per tal d'entendre'l. L'infant identificarà, per mitjà d'aquest, els rols i comportaments adults, prendrà consciència de si mateix, s'autoafirmarà, i aprendrà a establir relacions socials amb la resta d'individus, fent ús de normes. És doncs, per mitjà del joc, i sense tensions, que el nen aprendrà a poder portar a cap tals vincles a la vida real, en un entorn social real.

«El niño juega con seriedad perfecta y podemos decirlo con pleno derecho, santa. Pero juega y sabe que juega»⁵⁴

Encara que, no tot joc està destinat a l'educació. No tota activitat lúdica està pensada per a la formació de l'infant. L'adult també juga, gràcies a que disposa de temps lliure, d'oci.

Cox. H. Considera que «El jugar como los niños es un fenómeno primitivo en el hombre, y el distraerse con el “juego” pertenece a la esencia del hombre»⁵⁵.

Però cal tenir en compte que si vinculem el joc a l'oci, és a dir, a la disposició de temps lliure, hem de considerar que en determinats moments de la història aquesta pràctica queda restringida a un

52 GÓMEZ CIMIANO, J, 33.

53 En la línia de Plató, Crepillo Álvarez il·lustra aquesta posició defensant que: «Mediante los juegos, los niños consiguen entrar en contacto con el mundo y tener una serie de experiencias de forma placentera y agradable. Jugar es investigar, crear, conocer, divertirse, descubrir, esto es, la expresión de todas las inquietudes, ilusiones, fantasías, que un niño necesita desarrollar para convertirse en adulto» CRESPILO ALVAREZ, Eduardo, 1.

54 GÓMEZ CIMIANO, J, 33.

55 BANTULÀ i JANOT, Jaume; VILANOÛ i TORRANO, Conrad, 56.

sector concret de la població. Els estaments socials més baixos de la societat no sempre disposaven, o disposaven de molt poc, temps lliure per a poder portar-los a terme, cosa que ens permet associar-lo també al concepte d'esport modern, propi de la burgesia anglesa del s. XIX.

Al llarg de la història el joc ha deixat empremta a la majoria de les civilitzacions. De fet, alguns consideren la mateixa caça com a joc, joc o esport? No tothom està d'acord que aquesta activitat fos considerada joc en els seus orígens, en la mesura que aparegué amb un clar objectiu, amb una finalitat evident, l'alimentació. Però què passa quan ja disposem de menjar, quan ja no ens hem de preocupar per aconseguir el nostre menjar, i la caça es manté? Aleshores sí, és un joc, o una pràctica esportiva?

Tant és així que el component violent o agressiu que acompanya el cas de la caça, i altres pràctiques lúdiques o esportives lligades a l'antiguitat, fa que es qüestionï l'etiqueta de joc. Proporcionant aquest sedàs lúdic vinculat a la religió o del lligam amb el sagrat. Podem estar-hi més o menys d'acord, però alguns autors humanistes, donen al joc un origen relacionat a la religió i al diví, cosa que ja veiem a l'antiguitat, i que es manté o conserva a l'Edat Mitjana. Encara que, com bé sabem, la pràctica lúdico-esportiva que podia portar-se a terme a les Olimpíades Clàssiques, també disposava, a part del lligam religiós, un punt violent, sobretot pel que fa a l'època romana. La rellevància del joc com a element didàctic es mantindrà al llarg de les èpoques, cosa que farà que es vulgui inclús, arribar a controlar-lo o limitar-lo, per evitar doncs, que aquest caigui en el vici. Aquest fet que ocorre sobretot a l'Època Medieval i en alguns moments del Renaixement, moviments reformistes... on es pren la regla d'equilibri i moderació, la *eutrapèlia*, per fer acceptable l'oci, el joc, el lúdic, però sense desmesura.

Com ja hem comentat amb anterioritat, Moltmann defensarà que és gràcies a la llibertat de l'acte del diví, que el joc de crear, el qual reflecteix la saviesa divina, permet a l'home disposar del joc⁵⁶.

Veiem però, que d'altres, com Vives, oposant-se a aquestes visions positives de l'aspecte lúdic, defensaran la inutilitat del joc «*Déu no ens ha creat per al joc ni per a les ximpleries, sinó per a les coses serioses, per a la moderació, la modèstia, la templança, la religió i tot tipus de bondat*»⁵⁷

Joc i Esport doncs, poden arribar a situar-se en un llindar, en el qual la seva distinció, allà on acaba un i on comença l'altre, esdevingui confusió. En alguns casos podem considerar disciplines esportives com a jocs, o derivats d'aquests; també trobem autors que defensen la clara distinció entre uns i altres. Hi ha qui enuncia la relació⁵⁸ establerta entre ambdós conceptes, inclòs que un es

56 BANTULÀ i JANOT, Jaume; VILANOÛ i TORRANO, Conrad, 54.

57 BANTULÀ i JANOT, Jaume; VILANOÛ i TORRANO, Conrad, 68-69.

58 Suits, B., considera que «el deporte es una especie de juego» encara que «existen algunas prácticas deportivas que no pueden asimilarse a los juegos [...] todos los deportes son juegos, pero no todos los juegos son deportes. Su definición de juego es cualquier actividad que se propone lograr un específico estado de cosas usando medios permitidos por las reglas donde éstas prohíben los medios más eficientes para conseguir el objetivo del juego en favor de los menos eficientes y donde las reglas son aceptadas puesto que hacen el juego posible. En la medida en

deriva de l'altre; del joc a l'esport, el qual genera en el concepte originari, la corrupció de la seva essència, en tant que se li concedeix al joc, l'activitat més humana, desinteressada. Mentre que a l'esport, se'l titlla d'*anti-joc*, en tant que dotat d'utilitat, finalitat i interès, acompanyat de regles establertes... es troba institucionalitzat; cosa que dóna lloc a què, en alguns casos sorgeixin professionals de les distintes disciplines.

Abans d'entrar en casos concrets però, cal tenir en compte que, almenys a primera vista, ambdós conceptes ens són útils a l'hora d'analitzar l'evolució d'una societat, en tant que hi porten inscrits els propis costums i valors d'aquesta.

«En la historia de la antropología se ha definido bajo el concepto de juegos toda actividad lúdica con sus propias reglas y con un componente competitivo que requiere algo de esfuerzo físico. El deporte quedaría incluido dentro de esta categorización, impidiendo, por tanto, una clara distinción conceptual entre ambos términos. En cualquier caso, tanto el juego como el deporte se entienden como un producto cultural compartido por una sociedad o por un grupo de individuos»⁵⁹

1.5.1.1 José Ortega y Gasset i *El origen deportivo del estado*.

La llibertat del joc, associada amb facilitat a la innocència o puresa de l'infant, és en certa mesura la naturalesa que origina l'esport. Ortega y Gasset comenta doncs, l'evolució del somni infantil⁶⁰, en el qual el nen es troba jugant, per tal de poder contemplar com aquest deriva en l'acte esportiu. En un primer moment, l'infant somia que juga sol. Amb el temps, apareixerà un altre infant al somni, però actuant d'espectador, observant-lo, mirant com juga. En darrera instància, tindrà lloc el grup de jugadors que juguen amb ell, estadi evolutiu que es relaciona amb les primeres petges de pubertat. És per aquesta raó, que té lloc el vincle entre l'aparició del somni i l'esdeveniment de la pubertat, portat en el territori de l'esport. De fet, Ortega y Gasset, vincula l'esport més a l'impuls espontani masculí, que al femení. Per tal d'apreciar aquesta relació, no cal anar més lluny que prenent l'exemple que l'autor comenta com a clar acte generador de societats: el rapte de les dones d'una tribu, per part d'una altra. Pulsió⁶¹ que abans de néixer de forma individual, emergeix en grup.

---

que el deporte es asimilado a los juegos, su definición incluye sus principales elementos o rasgos, pero lo que distingue al deporte de los juegos son otras características: 1) es un juego de habilidad; 2) en concreto de habilidad física; 3) es una actividad que recibe un amplio seguimiento por los practicantes; 4) es una actividad que ha logrado un cierto nivel de estabilidad institucional» PÉREZ TRIVIÑO, J, 18.

59 BARRETO VARGAS, Carmen Maria, 19.

60 Ortega y Gasset ho comenta fent ressò dels estudis d'un pedagog anglès, al qual no cita. ORTEGA y GASSET, 614.

61 «indica, en el sentido de desafío y en el cuerpo viril que provocan la predación exogena (o sea, el rapto de las mujeres pertenecientes a grupos sociales extraños a la familia, a la estirpe ó a la tribu) el primer gesto emancipatorio de los vínculos con los círculos sociales de adscripción. El carácter deportivo de este gesto predatorio se encuentra

Fent al·lusió a l'episodi mític del Rapte de les Sabines, propi de l'antiguitat romana, Ortega y Gasset il·lustra el que ell considera com a primera gesta generadora de l'estat:

«Y acaece que los muchachos de dos o tres hordas próximas, impulsados por ese instinto de sociabilidad coetánea, deciden juntarse, vivir en común. Claro es que no para permanecer inactivos: el joven es sociable, pero a la par es hazañoso, necesita acometer empresas. Indefectiblemente, entre ellos surge un temperamento, o más imaginativo, o más audaz, o más diestro, que propone la gran osadía. Sienten todos, sin que sepan por qué, un extraño y misterioso asco hacia las mujeres conocidas, y un apetito de imaginación hacia las mujeres otras, las desconocidas, las no vistas o sólo entrevistas.

Y entonces ha lugar una de las acciones más geniales de la historia humana, de que han irradiado más gigantescas consecuencias: deciden robar las mozas de hordas lejanas. Pero esto no es empresa suave: las hordas no toleran impunemente la sustracción de sus mujeres. Para robarlas hay que combatir, y nace la guerra como medio al servidío del amor. Pero la guerra suscita un jefe y requiere una disciplina: con la guerra que el amor inspiró surge la autoridad, la ley y la estructura social. Pero unidad de jefe y disciplina trae consigo, y, a la vez, fomenta la unidad de espíritu, la preocupación en común por todos los grandes problemas. Y en efecto, en estas asociaciones de muchachos comienzan el culto a los poderes mágicos, las ceremonias y los ritos.»⁶².

Ortega y Gasset entén que l'acte esportiu del rapte dóna lloc als rituals i a la guerra, de fet considera que al tenir la mateixa arrel, foren gran part de la història termes connectats:

«El traje de guerra es el mismo que el traje de fiesta: la máscara. Y fiesta, caza y guerra permanecieron mucho tiempo indiferenciadas»⁶³

D'aquesta manera, la creació de grups de joves⁶⁴ amb la mateixa pulsio biològica, grups que podríem arribar a comparar amb els actuals grups esportiu o atlètics, són els que amb la potència esportiva de l'acte de robar les dones a les altres tribus, generen l'estat. És doncs aquest esperit altruista, el que permet que l'home progressi i avanci. Apreciant aquest propi acte esportiu, un joc, podem veure el joc, com aquell que obre portes a l'entremat social⁶⁵, regit per regles, el qual acabarà donant llum a la feina⁶⁶. D'aquesta manera, allò que s'oposa, el gaudi i la feina, acabarà generant-se mútuament. És a dir, fruit de l'oci, d'acontentar aquest desig vital i impetuós, tindrà lloc la societat regida per drets i normes, la qual donarà llum a allò que tallarà les ales a l'individu, la feina.

---

en la batería de motivaciones antiutilitaristas, en cuyo interior el sentido de desafío, la afirmación de identidad y la gratuidad del riesgo juegan un rol determinante» RUSSO, Pippo, 5.

62 ORTEGA y GASSET, 616.

63 ORTEGA y GASSET, 617.

64 Cal remarcar que el mateix Ortega y Gasset ressaltava que aquesta pulsio esportiva és pròpia dels joves, i no dels individus més madurs. Aixà farà que, concebi a l'home jove com a aquell que manté un major interès pel culte al cos, mentre que el culte a l'intel·lecte sigui més propi de l'home madur.

65 «La cultura no es hija del trabajo, sino del deporte» RIVERO HERRAIZ, Antonio, 156.

66 «el esfuerzo obligado a que una necesidad impuesta y no inventada o solicitada por nosotros nos apura y arrastra. Y como este esfuerzo obligado, en que estrictamente satisfacemos una necesidad, tiene su ejemplo máximo en lo que suele el hombre llamar trabajo, así aquella clase de esfuerzos superfluos encuentra su ejemplo más claro en el deporte. Esto nos llevará a transmutar la inveterada jerarquía y considerar la actividad deportiva como la primaria y creadora, como la más elevada, seria e importante en la vida, y la actividad laboriosa derivada de aquélla, como su mera decantación y precipitado» ORTEGA y GASSET, 610.

La concepció del joc vinculada a Ortega y Gasset accentua la rellevància d'aquest acte com a fonamentació cultural. Atorga al joc la categoria d'actuació espontània, lliure, luxosa i supèrflua. En aquest cas però, aquest adjectiu no denota connotacions negatives, ans al contrari, més aviat vincula en la superfluïtat, la necessitat d'aquesta:

«Lo mas necesario es lo superfluo»⁶⁷

1.5.1.2 L'*Homo Ludens* de Johan Huizinga i els matisos de Roger Callois

D'acord amb Johan Huizinga, és a través del joc que podem portar a cap l'estudi de la cultura. En la mesura que és el mateix joc aquell que la fonamenta. Huizinga defensa que el joc és anterior a la racionalització, perdura al llarg de l'aparició de la cultura, i inclús sobreviu a ella. Així doncs, tota manifestació cultural: el dret, la ciència, la mateixa filosofia, les arts, la poesia, la guerra... és fruit de l'activitat lúdica, és a dir, té la seva raó de ser en el joc. I alhora, en certa mesura, tot té, de forma gradual, quelcom del joc «la civilización humana nace y se desarrolla jugando y como juego»⁶⁸.

Així doncs, ja hi havia joc abans que home, i més encara, abans que *homo sapiens*; en tant que, el joc ja fluïa entre els animals. D'acord amb Huizinga doncs, l'home no hi afegí quelcom més per a que aquest fos tal, ja que, si consideréssim la seva essència lligada a la racionalitat humana, estaríem tallant-li part de la seva lliure naturalesa. El que sí és cert, però, és que encara que el joc es trobi entre humans i entre animals, la complexitat d'aquest serà diferent entre uns i altres. De la mateixa manera que, també serà més pur entre nens, que entre adults... Serà possiblement per això que, encara que el nen es prengui el joc amb absoluta serietat, l'adult sembla concedir-li a l'acte lúdic el toc de “broma” i no d'aquesta serenor pròpiament infantil. Huizinga defensa fermament el caràcter seriós⁶⁹ del joc, alhora que també podem entendre'l com a broma, en la mesura que s'allunya del camp diari, racional, monòton, real... i de fet, és aquesta mateixa via d'escapada, la que pot arribar a entendre's com a quelcom faceciós. En tant que ens possibilita l'entrada a una altra cara del nostre propi jo. Malgrat tot però, ens entreguem al joc de manera seriosa, com si ho fos tot, ens permet escapar-nos de la realitat, desvinculant-nos de “nosaltres mateixos” i essent un “altre”. I és aquesta mateixa via, la que podem prendre com a bromista, i inclús la que ens permet associar-la al món de les màscares i dels carnivals⁷⁰, en tant que pèrdua identitària, d'extravagància. Com diu

67 ORTEGA y GASSET, 611.

68 BUENO, Gustavo, 93.

69 Huizinga considera que, el fet que el joc no sigui seriós, no té per conseqüència lògica, que el joc no sigui una cosa sensata, ja que és quelcom amesurat. HUIZINGA, Johan, 17.

70 Aquesta possibilitat d'intercanviar l'ego, aquest canvi de rol “carnavalesc”, és lligat també pel mateix Huizinga, amb el culte ritual. Associant l'exercici del sacerdot, al paper d'un jugador de l'acte lúdic. L'èxtasi religiosa és doncs, equiparable al gaudi lúdic.

Huizinga, ens cenyim al joc com si ho fos tot, perquè «juega y sabe que juega»⁷¹; en tant que juguem, i que el joc s'esdevé, el portem a terme com si ho fos tot, i no hi hagués res més que això, es converteix en el més important. Això ens podria inclús arribar a remetre a Nietzsche, quan diu:

«la madurez del hombre es haber vuelto a encontrar la seriedad con la que jugaba cuando era niño»

Nietzsche

Prendre'ns el joc com aquell infant que, construint una ciutat de sorra i jugant amb cotxes de plàstic, es creu el “paper” de l'obra que interpreta; abstret de la resta del món, tot és allò que succeeix a la sorra del pati, a les seves mans, en el seu pensament; el món i univers és aquell joc, no hi ha res més...

Al llarg de l'obra Huizinga estableix, o almenys intenta, presentar alguns dels trets que caracteritzen la naturalesa del joc, però, com ja hem citat anteriorment, fent referència a Wittgenstein; encara que aquest fes més referència als jocs de llenguatge; la naturalesa del joc, és molt difícil de concretar, té una frontera molt borrosa, i va més enllà de les definicions més materialistes i lògiques⁷². Segons el filosof holandès, hem d'entendre el joc, com una activitat lliure⁷³. I això és així en la mesura que, per una banda sempre que es vulgui es pot iniciar aquesta “entrada” a l'univers lúdic; mentre que per altra, un cop dins, els participants que el porten a terme, tenen el mateix grau de llibertat per poder-lo aturar, donant-li així, al joc, aquest caràcter de superfluïtat:

«Es algo superfluo [...] En cualquier momento puede suspenderse o cesar por completo el juego. No se realiza en virtud de una necesidad física y mucho menos de un deber moral. No es una tarea. Se juega en tiempo de ocio.»⁷⁴

Superflu, en tant que innecessari, però ahora superflu, en tant que desinteressat. No tenim cap obligació en portar a terme un joc, però jugar-hi ens aporta gaudi, i el sentit d'aquest «no estar en lloc més que en ell mateix», ens permet gaudir de satisfacció al portar-lo a cap.

---

71 HUIZINGA, Johan, 34.

72 Per Huizinga, no hem de buscar al joc una finalitat útil o biològica del joc per poder proporcionar-li un sentit més materialista i lògic. El joc no respon tan sols a la necessitat de satisfer la descàrrega d'energia, la vàlvula d'escapament, o necessitat d'esbarjo; tampoc respon a un impuls d'imitació als altres jugadors; ni a l'adquisició de domini de la situació, el desig de competència, la preparació per a tasques futures en l'educació infantil, o la simple projecció de desitjos... sinó que totes aquestes possibles respostes no són més que respostes parcials. El joc va més enllà.

73 La llibertat per entrar o sortir del joc, és el que mou a l'adult a participar-hi; tenir el “poder” d'escollir, de començar o acabar quan més ho desitgi, quan se'n cansi... Al seu torn però, tant el nen, com l'animal, no escullen el joc tan conscients d'aquesta llibertat, sinó més aviat, regit per un impuls cap al gaudi, cap a la satisfacció que els mou a participar en aquest.

74 HUIZINGA, Johan, 20.

«una ocupación libre, que se desarrolla dentro de unos límites temporales y espaciales determinados, según reglas absolutamente obligatorias, aunque libremente aceptadas, acción que tiene su fin en si misma y va acompañada de tensión y alegría y de la conciencia de ser otro modo que en la vida corriente»⁷⁵

Hem comentat la llibertat del joc com a quelcom que el caracteritza, i alhora com a impuls que ens mou a practicar-lo. Però, com hem d'entendre també la simultaneïtat de la que ens parla Huizinga? D'aquesta llibertat que veiem, i de les recent esmentades, limitacions espacio-temporals?

Per tal d'accedir al joc, cal passar pel sedàs⁷⁶ que ens permeti acomiadar-nos, d'alguna manera, de la vida com a tal, del dia a dia, de la quotidianitat⁷⁷. Accedim dins l'esfera del joc, la qual es troba limitada per dos condicionants: el temps i l'espai. Entrem al joc sabent que tard o d'hora, aquest tindrà un fi, acabarà. En ell mateix comença i alhora acaba, i de fet, és aquest tret que el caracteritza, la seva temporalitat, que ens atrau a executar-lo. Ens desvinculem de la nostra eterna realitat, per escapar-nos de forma temporal a una altra esfera, la lúdica. «*Todo juego se desenvuelve dentro de su campo, que, material o tan sólo idealmente, de modo expreso o tácito, está marcado de antemano*»⁷⁸. Una esfera que també està limitada en espai. I és aquest toc que ens permet associar-lo inclús als ritus màgics, o religiosos, en tant que l'acció, ritual o lúdica, queda consumada en si mateixa. Dins el seu cercle, els seus límits establerts, com si d'un territori sagrat es tractés⁷⁹.

El joc és «...tensión, equilibrio, oscilación, contraste, variación, traba y liberación, desenlace. El juego oprime y libera, el juego arrebat, electrifica, hechiza. Está lleno de las dos cualidades más nobles que el hombre puede encontrar en las cosas y expresarlas: ritmo y armonía»⁸⁰ per aconseguir quelcom, esforçant-nos per complir amb les normes acceptades. Entrem al joc essent conscients que acceptem unes normes establertes, uns paràmetres que marquen què estem disposats a acceptar, i què no; permetent així també, mantenir un ordre dins el món lúdic. Aquest toc ètic és el que permet mantenir un cert rigor al joc, ja que sense elles, el joc podria arribar a desfer-se i trencant-se. El joc és fràgil, i per protegir-lo, cal reglar-lo, cal evitar que aquells que hi participin se'l prenguin amb burla i ofenguin a la resta dels participants. Hom hi ha d'estar de la mateixa forma implicat, per això la presència dels paràmetres normatius. Inclús el cadell juga tenint unes normes interioritzades⁸¹... Però aquest component ètic, també va acompanyat del toc estètic, de la bellesa del ritme i de l'harmonia que

75 HUIZINGA, Johan, 15.

76 «El silbato del árbitro deshace el encanto y pone en marcha, por un momento, el mundo habitual»
HUIZINGA, Johan, 25.

77 Defugir de la realitat entrant a un altre marc, és una possibilitat que dóna al joc un tret d'excepcionalitat, cosa que alhora fa sentir als participants la condició d'individus excepcionals i diferents.

78 HUIZINGA, Johan, 23.

79 El vincle del joc amb el sagrat ocupa gran part de l'obra *Homo Ludens* de Huizinga. Roger Callois, qui comparteix bona part de la definició de joc i caràcter lúdic del filòsof holandès, amb matisos, es desmarcarà d'aquest vincle amb la litúrgia, considerant que l'actitud personal de cada participant a la cerimònia, no pot interpretar-se a resultants del component lúdic; defensant doncs, que cal anar més enllà també, pel que fa a la simbologia de la litúrgia.

80 HUIZINGA, Johan, 24.

81 Huizinga ho explicita gràficament amb la baralla de cadells, i comenta que dins el joc, no s'hi val que un mossegui la orel·la de l'altre. HUIZINGA, Johan, 11.

també formen part de l'essència lúdica.

«el juego, en su aspecto formal, es una acción libre ejecutada «como si» y sentida como situada fuera de la vida corriente, pero que, a pesar de todo, puede absorber por completo al jugador, sin que haya en ella ningún interés material ni se obtenga en ella provecho alguno, que se ejecuta dentro de un determinado tiempo y un determinado espacio, que se desarrolla en un orden sometido a reglas y que da origen a asociaciones que propenden a rodearse del misterio o a disfrazarse para destacarse del mundo habitual»⁸²

Trobem també, la posició de Roger Callois, el qual presenta una posició respecte al joc, bastant similar a Huizinga, encara que, mentre que Huizinga es centra en l'esfera externa del joc, Callois dirigeix la seva atenció al caràcter intern d'aquest; donant lloc a una definició més meticulosa i acotada; permetent-li a Callois l'estudi i classificació dels jocs:

«el juego como actividad se caracteriza por se libre, separada por límites espacio-temporales, tiene un elemento de incertidumbre debido a que el resultado no se producirá hasta el final, es improductiva pues no crea bienes y finalmente es ficticia»⁸³

Aquest, estableix les quatre dimensions de l'esfera lúdica, dividida en: l'«agon», caracteritzada per la competició individual, la qual ens permet remetre amb més facilitat a l'esport modern, i no pas al joc; l'«alea», que és definida com a resultat de l'activitat lúdica independent del jugador, és a dir, condicionada per la fortuna i l'atzar; la «micricry», que és associada al desplegament del joc dins d'un context imaginari, amb personatges ficticis; és a dir, com a simulacre; i finalment, l'«ilinx», caracteritzada per cercar desestabilitzar, per generar un trencament, pànic, vertigen.

Hem considerat oportú citar les quatre dimensions lúdiques de Callois, en tant que més endavant treballarem la dimensió agonística del joc, per veure què es manté d'aquest en l'esperit competitiu de l'esport actual.

1.5.1.3 Carmen María Barreto

«el deporte es la perversión del juego a través de la sistemática introducción del rendimiento corporal. El deporte se ha convertido en la ciencia experimental del rendimiento corporal. Por ello, en el deporte aparece en primer lugar el entrenamiento racional, metódico, intensivo, continuado y progresivo; en segundo lugar, una creciente tecnificación; en tercer lugar, una hiperespecialización deportiva y por último, una selección metódica de los deportistas»⁸⁴

El pas del joc a l'esport és, segons Barreto, el pas de la simplicitat lúdica, a la complexitat. L'esport implica un esglau major d'evolució respecte al joc⁸⁵. Alhora que l'esport, sovint està vinculat a un

---

82 HUIZINGA, Johan, 27.

83 SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 33.

84 BARRETO y BARGAS, Carmen María, 21-22.

85 «El deporte implica un paso más allá que el juego. La clave que revela este metajuego es la adecuación de

comportament més agressiu, i porta inscrit en la seva essència, l'actitud competitiva. Aquesta actitud competitiva és la que els grecs anomenen *agon* atlètic, lligada a la voluntat de triomf damunt la resta de rivals contra els quals té lloc la competició. Cosa que permet desembocar amb facilitat cap a l'aparició de conflictes socials. És també en el marc de l'esport, on té lloc el major pronunciament del component físic, major esforç, esgotament... mentre que el joc, d'acord amb Barreto, és concebut d'una forma més laxa, on les rectificacions hi són permeses, resta més obert.

Fàcilment podríem trobar el lligam del joc amb els rituals, en la mesura que tant en un camp, com en l'altre, hi té lloc un cert accés cap a les portes de l'irreal⁸⁶. Cap a allò que ens allunya de la realitat, del dia a dia, del nostre rol... inclús el vincle amb la *catarsis* grega, el descontrol... Però Barreto considera, plantejant la tesi de Huizinga a la inversa, que no és que puguem trobar un vincle entre religió-ritus i joc, sinó que són els mateixos rituals, els que tenen una naturalesa lúdica:

«no es el juego lo que rodea lo sagrado, es lo sagrado lo que rodea al juego»⁸⁷

Barreto contempla també, la rellevància de la *catarsis*, latent en les competicions esportives. En aquest cas però, associades a l'espectador, i no al jugador. L'espectador associa al jugador, una categoria d'heroi⁸⁸, tal i com feien les cultures clàssiques. D'aquesta manera, doncs, durant l'encontre, el jugador interpreta un paper, com si d'un actor es tractés, en el qual té com a responsabilitat regir-se per un comportament ètic, i demostrant en tot moment, que ha bolcat tot el seu esforç, l'esforç vinculat a l'esport del qual anteriorment parlàvem, per a aconseguir fer guanyar el seu equip.

«Todo es consecuencia de la comunicación e interacción social que se produce en el juego. Antropológicamente, llama la atención el hecho de que los juegos son modificaciones y adaptaciones de las normas y valores tradicionales. El juego es un modo de rivalizar, exaltar y mesurar valores como el honor, la fuerza física, la agresividad o la valentía, todos ellos relacionados directamente con la virilidad de los contendientes. En este sentido, el juego es un reflejo de la realidad y un modo de afrontarla»⁸⁹

---

comportamientos competitivos (aunque se practiquen deportes por otros motivos como pueden ser los premios o apuestas) frente al comportamiento cooperativo que predominaría en el juego.

A nivel de las culturas primitivas, la función del juego es universal, a menudo religiosa, y de carácter colectivo. En el terreno del entrenamiento, la función es representativa y está vinculada a las aptitudes guerreras de los adultos. En cambio, las funciones del deporte moderno pueden considerarse específicas para el mantenimiento y la integración de las pautas culturales. Además de ser individualista en muchos casos y no representativas en el desarrollo y perfeccionamiento de las aptitudes» Lüschen citat per BARRETO y VARGAS, Carmen María, 22.

86 Només cal contemplar la naturalesa del joc, lligada a una delimitació fantàstica, el taulell, el camp delimitat... i quan s'acaba el joc... hom torna a la normalitat, com si res hagués succeït... cosa que defensava ja Huizinga.

87 BARRETO y VARGAS, Carmen María, 23.

88 Donant-li al jugador aquesta categorització, s'estableix un distanciament rellevant entre un i altre. I el contacte més proper que s'estableix entre el jugador-semi déu/heroi, és el crit de guerra. «Luchar, pelear, gritar y sudar en la grada es hacerlo dentro del campo, estar jugando con tu equipo y ayudarlo a la victoria final.»

BARRETO y VARGAS, Carmen María, 24.

89 BARRETO y VARGAS, Carmen María, 24-25.

El joc, com passa amb els Jocs Olímpics, o altres encontres esportius, permet a la comunitat, reforçar el sentiment de comunitat. Dóna a la civilització la pròpia especificitat, amb la qual sentir-se identificat. El model lúdic proporciona a l'individu solitari, però que conforma una partícula de la societat, una identitat i és gràcies a aquesta funció, que Barreto dóna al joc la categoria de *mecanisme d'identitat*⁹⁰.

1.5.2 És possible jugar a un esport?

Com hem vist amb alguns autors, tal i com passa amb Barreto, trobem la consideració de què la naturalesa del joc és incompatible amb la de l'esport. En la mesura que, la puresa d'un és ofuscada pels interessos de l'altre. Això encara s'accentua més amb l'evolució de la mateixa societat. És a partir del segle XIX, quan apareix el concepte modern d'esport en el marc anglès, on se li concedeix a aquest un sentit funcional, una utilitat, la distracció. I a més, emergeix, essent fruit d'una discriminació social. D'aquesta manera, l'accés a l'esport queda restringit tan sols a aquells dotats d'un nivell benestant, els quals gaudien d'oci. Malauradament però, encara s'accentua més aquesta restricció amb la professionalització de l'esport a partir del segle XX. Quan emergeixen esportistes-treballadors, els quals, “jugant” porten a terme la seva feina.

Però certament, aquesta tasca que executen els “esportistes-treballadors”, pot ser equiparada amb el joc del qual parlava Ortega y Gasset o Huizinga? Aquesta tasca que realitzen els genera gaudi? És una activitat lliure? Encara que es porti a terme en un camp limitat per línies... és un joc?... L'activitat que practiquen ja no disposa de la vivacitat lúdica, sinó que esdevé un “anti-joc”, per dir-ho d'alguna manera. És bo doncs, d'establir en aquest punt, la distinció entre un jugador que juga a un joc, i un treballador de l'esport. El primer, juga, encara que al que jugui sigui a un esport. Mentre que el segon, en la mesura que porta a terme una tasca a canvi d'un sou, i de forma “obligada”, deixa d'estar jugant, per estar treballant⁹¹.

Malauradament però, Huizinga no va contemplar el problema de la professionalització de l'esport, i el que això comportava. L'esportista professional ja no exerceix el joc o l'esport com a gaudi i oci, sinó que el que fa és treballar...

---

90 BARRETO y VARGAS, Carmen María, 26.

91 «Erróneamente, quizás instintivamente, atribuimos la espontaneidad del juego al deporte. Un deportista actual no es sino un profesional de tal o cual deporte; es decir, un obrero que realiza un trabajo obligado, tenga o no deseo de hacerlo, con la finalidad de recibir unos emolumentos. Se convierte por tanto, en un nuevo y moderno “gladiador”. Ahora bien, cuando un niño o un adulto se reúne con sus amigos, sin necesidad de que sean once, y en el patio del colegio o en una calle, sin más porterías que sus carteras o un marco pintado con tiza en una pared, golpean un objeto redondo sin importarles el tiempo de juego..., entonces sí están jugando al fútbol»
GARCÍA BLANCO, Saúl, 131.

«en un principio se encuentra el juego, como actividad libre, instintiva, espontánea, sin límites de espacio, tiempo o sexo; posteriormente, dado el carácter agonista (la superación personal es también lucha) del ser humano, la actividad lúdica desemboca en la actividad deportiva. El deporte, pues, en su origen es juego, y juego será siempre que se practique de forma espontánea y natural; otra cosa son los deportes modernos, mediatizados por intereses materiales, en los que el carácter lúdico sólo se da, y no siempre, entre los espectadores y con carácter excepcional entre algún practicante»⁹²

«los deportistas profesionales en la actualidad son trabajadores, cuando juegan al fútbol o montan a caballo, o corren una maratón en una Olimpiada están trabajando, es su negocio. Y paradójicamente cuando los deportistas trabajan, los espectadores se recrean, cantan, apuestan, porfían, se agraden, ¿cultura o subcultura?»⁹³

Allò que passà desapercebut per Huizinga, sí que fou tractat per Ortega y Gasset. Aquest, a través de la reivindicació del caràcter lúdic de l'esport i concedint-li aquest toc més històric, via el rapte de les dones com a acte esportiu constitucional de l'estat, portà a cap una reivindicació interessada. Es serví posteriorment a *El origen deportivo del estado*, amb *El revés del almanaque* i a *La rebelión de las masas*, per tal d'analitzar el concepte d'esport modern, i en allò en què aquest desencadenà. En un obsessiu interès per l'esport, a mans dels mitjans de comunicació, arribant inclús a donar-li a l'esport un caràcter viciós. El fet de contemplar aquest toc viciós del joc, derivat de l'espectació i dels mitjans, va dur a Ortega y Gasset a reclamar, al seu torn, un retorn a la naturalesa més lúdica de l'esport; aquella de la que Huizinga parlava. Sabent però, que ja no pot ésser la de l'animal, ni tampoc la del nen; en la mesura que el retorn a aquella puresa és inabastable. Però reclamant aparcar l'excessiu interès cap a ell, cap a l'esport actual i cap a tota la xarxa d'interessos vinculats a aquest. Fruit de l'aparició de professionals de l'esport i de tot l'entremat d'espectadors obsessionats en l'espectacle esportiu.

---

92 GARCÍA BLANCO, Saúl, 130.

93 GÓMEZ CIMIANO, J, 35.

2. ELS VALORS LLIGATS A L'ESPORT.

LES VIRTUTS DE L'ANTIGA GRÈCIA ASSOCIADES A L'ESPORT

«Segons aquesta doctrina l'efecte formatiu dels exercicis dels grecs veien en la resistència al dolor, el domini de la concupiscència, el desenvolupament de la sensatesa (*sophrosyne*) i el valor (*andreia*) així com la formació d'un gran sentit de l'honor i especialment de la generositat, que és la corona de les altres virtuts. Només l'home físicament complet posseeix la força i la superioritat necessàries per a enfrontar-se als reversos de la vida [...] Només superant-se a si mateix l'home arriba a la comesa superior de la seva existència, l'exercici de la virtut»⁹⁴

Diem, C.

Després d'haver resseguit històricament l'evolució de l'esport i el vincle o la derivació d'aquest cap a l'esfera lúdica per tal d'ubicar-lo, ens disposem a encetar el segon bloc de l'assaig. En aquest apartat, també farem referència a l'antiguitat, en tant que, busquem la faceta virtuosa o moral de la mateixa pràctica esportiva. I com sabem, l'origen d'aquesta reflexió s'esdevé, o almenys és des d'on en tenim una constància més clara, a l'antiga Grècia clàssica. Així doncs, per aquesta raó, ens remetrem novament a filòsofs de la talla de Plató, Aristòtil o Sòcrates, tenint en ment alhora, el regent esperit clàssic de la moderació i l'equilibri, lligat a la divinitat grega per excel·lència, Apol·lo; i també al temple erigit en el seu honor, a la mateixa ciutat amb la qual compartien nom, el temple de Delfos. De fet, és entrant en aquesta faceta d'ordre i mesura que ens endinsarem cautelosament a l'anàlisi d'algunes de les virtuts⁹⁵ que es promocionaven en l'antiga civilització grega, i que podem associar també, a la pràctica esportiva; tenint en ment les premisses inscrites a l'antic temple grec: «*Res en excés*» i «*El millor és la mesura-equilibri-moderació*»... al qual farem referència per poder desenvolupar tal anàlisi. Preceptes grecs, que amb el temps acaben evolucionant inclús cap a nous plantejaments morals, passant de la introspecció més grega, a l'activisme ètic, a l'actuació moral⁹⁶. Aquest punt d'equilibri, portat en l'àmbit de la pràctica d'oci o recreació, és conegut també amb el terme «*eutrapèlia*». Aquesta virtut, la pràctica ociosa executada amb mesura, ens permet portar al

94 TURRÓ i ORTEGA, Guillem: (2009-2010), 366-367.

95 No tots els filòsofs concebien o hi associaven les mateixes connotacions, a les virtuts, inclús trobem que són enteses de distintes maneres. Un clar exemple el trobem entre Plató i Aristòtil. Mentre que el primer concep les virtuts com a dons promocionats pels déus; Aristòtil defensa que són hàbits promocionats per l'educació, les lleis i la mateixa *paideia*. I que amb la pràctica i l'experiència esdevenen com una segona naturalesa. Així doncs, tal i com contempla A. MacIntyre, Aristòtil percep que, el primer pas cap de l'educació, cap a allò que ha de dirigir a l'individu cap a la virtut, ha d'estar fonamentat «en hacer lo mandado por la autoridad y seguir su ejemplo para agrandar a la persona que ejerce la autoridad, es decir “por ella”», en tant que l'autoritat està relacionada amb el bé. I sentir aquesta apreciació, o inclús amor, cap a la persona que executa l'autoritat, és l'única manera per a reconèixer el poder, la autoritat d'aquest individu. És per mitjà d'una relació afectiva amb l'autoritat, que es transmeten les virtuts. BRAGUE, Jose, 37.

A part d'aquesta distinció, com veurem tot seguit, s'estableixen múltiples matisos en l'anàlisi d'una virtut concreta entesa per un filòsof o altra, inclús un mateix filòsof al llarg de la seva vida pot anar madurant la conceptualització d'allò que entén per una virtut concreta com la templança, honestat, valor...

96 Per tal de fer aquesta evolució, per tal de contemplar aquesta doble vessant i el lligam latent entre les dues civilitzacions, antiga i contemporània, saviesa i pràctica esportiva-atlètica, ens remetrem sobretot als textos de REID, Heather. (1999 i 2006), i VILANOU i TORRANO, Conrad: (2006).

marc actual la preocupació per tal d'executar les pràctiques esportives amb aquesta moderació, cosa que ens donarà lloc a l'emergència d'institucions, regles... per tal de controlar aquests paràmetres, i inclús a obrir nous debats sobre la qüestió ètica en l'àmbit esportiu.

D'aquesta manera, el recorregut pel camí de la moderació ens obrirà fronteres per poder entrar també a plantejar la possibilitat de desbocar-se de la moderació, caient aleshores als braços dionisiacs de la *hybris*. Terme que serà subjecte d'anàlisi més endavant, el qual ens permetrà de veure com podem enredar-nos en aquest territori pel que fa al sedàs de l'esport, i què comporta caure en el "pecat" de la *hybris*, la desmesura.

2.1 L'EXCEL·LÈNCIA DE L'HOME SITUADA EN L'HARMONIA.

L'inici de l'anàlisi cap al camí virtuós a seguir per l'home grec per tal d'esdevenir un bon ciutadà passa, sense cap mena de dubte, pel vincle amb el panteó de divinitats clàssiques. Cosa que durà amb el temps, a una derivació cap al cristianisme i altres religions i cultures, compartint aquesta mateixa relació moral i religiosa.

És en la mesura que trobem aquest vincle, que la mateixa societat s'erigeix d'acord amb els preceptes dels déus, podríem arribar inclús a afirmar que, els déus són la via a seguir, són la raó, són la veritat... encara que l'accés a ells no sigui fàcil. L'apropament cap als déus en la societat grega es portà a terme per mitjà de distintes vies, algunes d'elles eren educatives, com les mateixes poesies, protagonitzades per les divinitats o semi-divinitats; els herois, de les quals es promocionaven moltes de les regles morals per a esdevenir un individu virtuós i que actua d'acord amb el bé. Mentre que també n'hi havia d'altres més místiques, com les que es podien portar a terme per mitjà del culte en temples. Evidentment que al llarg de les èpoques hi ha hagut distints tipus de cultes eclesiàstics, i inclús dins una mateixa societat, cosa que també passa en la grega. En aquest cas però, ens volem centrar en una en especial, l'acostament a la veritat divina, transmesa per mitjà d'oracles; cosa que ens portarà a centrar-nos al Temple de Delfos dedicat a Apol·lo.

Malgrat saber que l'antiga civilització grega era politeista, és a dir, que la seva creença religiosa es fonamentava en més d'un déu, i no només en la imatge d'una única figura divina. De totes les divinitats, Apol·lo és considerat el déu més rellevant d'aquesta cultura, podríem arribar a concedir-li el terme de "el Déu" de la civilització grega, en la mesura que com a déu del sol, de la llum i de la claredat, és tanmateix el déu de la veritat, de la bellesa, de la joventut.. tot allò més preuat de la cultura grega. És així com, malgrat la dificultat per interpretar les respostes de l'oracle, transmeses pels déus, es buscava trobar "la veritat". A part de les paraules de l'oracle; que més que respostes clares i concises, eren pròpiament noves preguntes, possiblement més ben dirigides cap a l'ascensió

del coneixement d'un mateix; el temple estava dotat d'un seguit d'inscripcions que promovien al bon ciutadà cap a la recerca del coneixement. La inscripció més coneguda, localitzada al frontispici del temple, és la il·lustre: «*Coneix-te a tu mateix*», camí el qual, et permetia ésser conscient dels propis límits, la condició humana de mortal i les limitacions ètiques i morals establertes per tal de poder viure dins una polis justa⁹⁷. És en aquest entorn ben delimitat, on l'home, conscient de qui és, d'on viu i de com cal que es comporti d'acord amb la virtut, gràcies a l'educació rebuda. Té a les seves mans l'elecció d'actuar bé, perquè com bé deia ja Aristòtil, basant-se en Sòcrates, el punt de partida de tota acció, rau en l'elecció, el qual és fruit d'un raonament premeditat⁹⁸; així doncs, la saviesa, és la «*capacitat de saber prendre decisions adequades en el moment oportú*»⁹⁹.

El *logos dèlfic* es troba en clara sintonia amb la moral socràtica, la qual, actua com una mena de tàvec, en tant que per mitjà de preguntes, cerca despertar, la consciència del ciutadà grec, és a dir, busca, per mitjà de la dialèctica entre preguntes socràtiques i respostes de l'individu que és qüestionat, aportarà a la recerca de la virtut¹⁰⁰. Arribar a actuar bé, d'acord amb la moral, independentment de l'opinió de la majoria, perquè malgrat tot, la majoria també pot estar equivocada.

Després d'aquest acostament al precepte dèlfic més il·lustre, el qual promou l'autoconeixement, podem arribar a entrar a les inscripcions referents a la moderació, a l'equilibri i a la mesura¹⁰¹, les quals es deriven del ja comentat «*Coneix-te a tu mateix*».

Com hem vist, Apol·lo és el déu de la moderació. És per això, que al temple dèlfic, també s'hi trobava la inscripció «*Res en excés*» o quelcom semblant que podria traduir-se com: «*El millor és la*

---

97 En aquesta proposició trobem implícites ja moltes idees. En primer lloc, que l'individu ha d'actuar de forma ètica. Ha de viure en una polis justa, i per tal de portar-ho a cap, cal que sigui virtuós, per mitjà del terme de la mesura. I és que, podríem dir que la societat grega era concebuda com a equilibri entre tres esferes: pel que fa a nivell de societat, calia que hi hagués cert ordre entre els ciutadans, distingint entre allò que està fora de la ciutat, bàrbar, i allò que es troba dins, civilitzat. Un cop centrats en la part civilitzada de l'ésser, també s'estableixen distincions pel que fa a la naturalesa de cada individu, tal i com defensa Plató, fent referència a l'educació dels: governants, guerrers i treballadors (deixant de banda la part de la societat que no era considerada ni "ciutadà", com les dones, els menors i els estrangers); i finalment, en l'esfera més individual, on, seguint també els preceptes platònics, i dotats de dos impulsos, ens trobem sempre lluitant per aconseguir l'equilibri entre l'impuls més dionisiac, i l'apol·línica raó. Actuar doncs, d'acord amb el bé i amb la virtut, pel correcte funcionament, calia que hi hagués harmonia i complicitat entre les tres esferes.

98 ARISTÒTIL, 183.

99 VILANOU TORRANO, Conrad: (2006), 287.

100 Com veiem, aquest mètode dialèctic, propi del mateix Sòcrates, no sempre serà vist en bons ulls. Tan sols cal tenir en ment com va acabar el mateix filòsof grec, condemnat a mort, en tant que se'l considerava un mestre que corrompia l'educació dels joves, i que a sobre no creia en els déus; i això que l'oracle de Delfos l'havia considerat l'home més savi. De ben segur que aquesta forma de coneixement no fou acceptada per a molts, la modalitat d'abastar el coneixement per mitjà d'un toc més àcid, de preguntes que ataquen com si fossin ganivets, és dura d'acceptar. Aquest plantejament dialèctic però, tan sols és vàlid, en la mesura que sigui honest, amb l'objectiu de millorar, de generar a l'individu amb el que s'estableix el diàleg, una recerca cap a l'autoconeixement i millora.

101 La mesura i l'equilibri són grans blocs per portar a terme una vida virtuosa, però, tant com passa amb la vida, també es contempla en la pràctica esportiva. És aquí on obrirem camí per parlar del llindar d'aquesta pràctica portada amb mesura, i els perills de caure a la frontera de la *hybris*, que com ja hem anat veient, encara que sigui de forma marginal, la *hybris* és la clara contraposició al concepte de mesura i equilibri, de virtut.

mesura». Aquest equilibri és defensat a l'hora de poder portar a cap una vida virtuosa, un clar paràmetre entre l'excés i el defecte, el terme mig, allò que no s'ha de sobrepassar; però que tampoc ha de mancar. Podríem dir, doncs, que a la Grècia clàssica, predominava un esperit de moderació, vinculat a la recta raó, una actitud d'afrontar la vida lligada a l'equilibri. Aquest ideal pel qual lluitar, ens derivarà a apreciar algunes de les virtuts pròpies de l'home bo, les quals anirem analitzant, a grans trets, tot seguit.

2.1.1 ARETÉ. La Virtut per Excel·lència

Prèviament ja hem entrat en matèria de l'*areté*, l'hem esmentat quan fèiem referència a la mesura. Encara que, com veurem, podem donar-li múltiples matisos. Des d'un primer moment li hem concedit connotacions morals, basant-nos sobretot en la tradició sofista, encara que en si no tenim perquè atorgar-li. I és que, a la societat grega, l'*areté* tenia distintes atribucions.

En el cas de Sòcrates i Plató, aquesta era entesa com a l'excel·lència de cada individu, en la mesura que era capaç de portar a terme la seva funció; o dit d'una altra manera, l'“eficàcia” que li pertoqués dins el seu lloc a la polis¹⁰². D'aquesta manera, a tot ciutadà li concerneix una funció, com si fos una eina més dins l'engranatge social, el qual disposava d'un correcte funcionament, d'una mena de balanç interior, que es produïa si hom es regia per la recta raó, per la virtut de l'*areté*. Sòcrates però, no establia distinció entre la bondat moral de cada individu, i la seva *areté*, és a dir, la seva “eficàcia” a l'hora de materialitzar-la. I és que, complir amb el seu propi paper, ser conseqüent, ja havia de donar lloc a aquesta preuada *areté* individual.

Al seu torn, la filosofia sofista, prendrà aquesta la virtut, com a mesura de totes les coses¹⁰³; i alhora també, una actitud davant la vida, actuar d'acord amb el bé.

Pel que fa a Aristòtil, deslligant-se, dintre dels límits i amb una clara moderació, de Sòcrates, es posiciona en relació a l'*areté* com a fruit d'un hàbit que té lloc gràcies a la raó, és a dir, que emergeix del coneixement. Malgrat tot, però, manté cert vincle amb Sòcrates, en tant que defensa que aquesta no pot tenir lloc si no és per mitjà de la prudència¹⁰⁴. La gràcia de portar una vida virtuosa és per a Aristòtil el fi d'aquesta. Poder gaudir d'una vida feliç, encara que el mateix filòsof és conscient que aquesta vida feliç és entesa per a cada individu amb distints matisos. Així doncs, la vida virtuosa, és per Aristòtil, una vida feliç.

Com veurem tot seguit, l'*areté* és la virtut grega més majestuosa, cosa que permet que aquesta

---

¹⁰²Veure peu de pàgina 97.

¹⁰³I això és el que durà a que posteriorment Aristòtil estableixi la distinció entre les virtuts ètiques o morals, i les virtuts intel·lectuals o *dianoètiques*.

¹⁰⁴Aristòtil presenta la necessitat de la prudència en el terreny de l'*areté*, com també ho fa Sòcrates, però se'n aparta tot defensant que : «al pensar que todas las virtudes son formas de la prudencia se equivocaba, pero tenía razón al decir que no se dan sin la prudencia» ROBINSON, Thomas M., 89.

s'associï a altres virtuts defensades per la realització d'una vida moralment equilibrada. Algunes de les virtuts a les quals es sol vincular solen ésser: la mesura, la justícia, el coneixement, el valor... i de fet, és per aquesta raó, que l'anàlisi que tindrà lloc seguidament es basa en aquestes altres formes de virtut. I com veurem, com la preocupació per algunes d'elles ens duren als debats més contemporanis sobre la mesura, l'ordre i la moral en l'esport més actual.

2.1.2 SOPHROSYNÊ-ENKRATEIA. Virtut com a Temprança-Autocontrol

La *sophrosynê* grega s'associa a la virtut moral de la temprança, de la mesura, del control... Ja en fan esment els mateixos poetes de la literatura grega clàssica, Homer, Píndar i Teognis, per mitjà de narracions on déus i herois dialoguen per tant de fer arribar els preceptes morals a la societat grega. De fet, focalitzant l'atenció cap a Homer, podem contemplar que pren la *sophrosynê* com a virtut de l'autocontrol a l'hora de portar a terme les accions humanes, condicionant la decisió d'aquesta, en alguns casos, a la por a rebre un contundent càstig diví¹⁰⁵. Tanmateix, l'home, fent balanç, calculant allò que pot aportar-li en un present immediat, i el que pot rebre en un futur per part dels déus, es mou a actuar, tímidament, amb sensatesa. És per aquesta raó que en alguns casos, inclús se li poden concedir a la *sophrosynê* denotacions de prudència¹⁰⁶, en la mesura que equival a l'actuar de forma calculada i pensada, i no pas responent a impulsos irracionals i insensats; vinculats a la *hybris* del terreny dionisiac, de la desmesura per excel·lència.

Al seu torn, Píndar i Teognis, prenen a la *sophrosynê* com a el sentit fonamental de la vida, la qual es regeix per la raó¹⁰⁷ per damunt de les passions o els impulsos. Els mateixos poetes, sovint per mitjà de les històries heroiques que presenten, ens permeten associar aquesta virtut al caràcter de l'aristòcrata, en la mesura que, ha de regir-se per la valentia de l'heroi, en tant que aquest és qui actua amb moderació i harmonia, amb bellesa... Només cal recordar l'ideal de *kalokagathia*, en el qual es pren per actitud amb la que fer front la vida, una actitud on es conjuminen plegades l'ètica i l'estètica, l'actuar bé i el ser bo i bell; cosa que deriva en l'ideal d'home. Allò que Plató associava a l'home virtuós, amant del saber, dotat de la màxima *areté*; i Aristòtil vinculava amb la noblesa d'ànim.

---

¹⁰⁵De fet, el mateix Sòfocles considera que actuar d'acord amb la *sophrosynê* denota un cert sotmetiment de l'individu respecte als déus, cosa que ens recorda al Temple de Delfos, i als preceptes socràtics on es recordava al ciutadà grec que al llarg del camí cap a l'autoconeixement, cap a la recerca de la veritat, calia que aquest fos conscient de la seva condició de mortal, i de fet podríem afegir, del sotmetiment cap al destí establert pels déus.

¹⁰⁶La prudència com a virtut moral també és defensada per Plató, cosa que podem apreciar al Diàleg del *Fedre* per mitjà del *Mite del Carro Alat*. Així doncs, la prudència és per Plató, associada a l'ànima racional; la temprança a l'ànima concupiscible; mentre que finalment, la fortalesa, és aquella que es troba vinculada a l'ànima irascible.

¹⁰⁷Malgrat que aquesta virtut es vinculi a la racionalitat, Tucídides considera que en alguns casos més val una prudent ignorància, que un enginy desmesurat; és a dir, que el que realment preval és la mesura, davant la intel·ligència o la ignorància, abans que caure en la desmesura d'algun dels dos casos.

«Es más conveniente la ignorancia con *mesura*, que el ingenio con desenfreno» BRAGUE, Jose, 11.

2.1.3 DIKÉ - DIKAIOSUNE. Virtut com a Justícia i Honestat

«*Diké*» i «*dikaiosune*» són virtuts agafades de la mà, en la mesura que, tal i com defensa Plató, no es pot concebre un home honest, independentment d'un individu que actua d'acord amb el camí de la recta raó, dins la mateixa polis, és a dir, que actua de forma justa.

Aquest actuar de forma honesta, prendrà relleu més endavant quan ens centrem en la rellevància del punt de partida del joc i el mateix sentit d'aquest, identificat com a tal. La qual cosa conduirà a castigar a actituds i comportaments injustos i deshonestos.

Sovint es vinculava la justícia a la voluntat divina, és per això, que es considerava millor no oposar-se a les decisions d'aquests, en tant que, si s'obstaculitzava aquesta decisió, el càstig era assegurat. Per això, en molts casos, la *diké* va acompanyada de la por. Tal i com veiem amb Sermònides:

«Hijo mío, Zeus, el dueño del trueno, rectamente tiene en su mano el fin de todo lo que existe y dispone de ello según su voluntad. Los hombres, en cambio, no tienen conocimiento del futuro; sino que, seres de un día, vivimos como el ganado, totalmente ignorantes de cómo terminará la divinidad cada cosa»¹⁰⁸

2.1.4 ANDREÍA. Virtut com a Valor

Després d'haver vist quines són les connotacions que sovint la civilització grega associava al terme *sophrosynê*, cal també destacar que aquest es vinculava al temperament pròpiament femení; més lligat a l'obediència, discreció, a l'acompliment del rol més submís de la civilització. Mentre que en contrapartida, el terme *andreía*, es mostra més característic pel que fa a l'impuls masculí. L'home contundent, rotund, fort... amb valor respecte a les adversitats, i no pas dirigit per l'"allò que diran", sinó que actua perquè creu amb convicció allò pel qual actua, pel qual pren les decisions que pren. Podem entendre doncs, l'*andreía*, com a virtut vinculada a l'essència de la virilitat.

2.1.5 PHRÓNESIS. Virut com a Coneixement

Plató il·lustra un clar exemple a el *Menó*, a boca de Sòcrates, fent referència al coneixement i a la virtut, tot dient:

«¿No es acaso evidente que los que ignoran el mal no lo desean y que el objeto de sus deseos es una cosa que ellos creían buena, aún cuando fuera mala?»¹⁰⁹

Sòcrates, el qual també defensa un toc intel·lectualista respecte a les virtuts, considera que per tal

108 RUS RUFINO, Salvador Ignacio, 127-128.

109 BRAGUE, José, 14.

que els béns tinguin alguna utilitat, cal que aquests siguin emprats amb coneixement i amb saviesa. Ja que, de tal forma, l'individu podrà portar a terme una vida virtuosa i feliç. Gràcies al coneixement, el ciutadà està capacitat per saber què li és útil, i què perjudicial, cosa que l'ajudarà a portar a terme la seva tasca a l'hora d'emprendre decisions. D'aquesta manera doncs, podem extreure'n el següent: la vida moral és una vida virtuosa i feliç.

2.2 ELS LLIGAMS DE LES VIRTUTS SOCRÀTIQUES A LA COMPETICIÓ ESPORTIVA ***(EN TERMES ATLÈTICS)***

LA VISIÓ DE HEATHER L. REID

«To many, athletics and philosophy seem to be diametrically opposed. And, admittedly, Plato and Socrates have contributed to the mind/body split that motivates such opinions. But athletes know that performance in sport is as much a matter of soul as sinew. To compete athletically is to struggle for a kind of perfection that encompasses the whole person; it is, in Greek terminology, agōn. No doubt athletic success can be gained through physical skill, just as social success can be gained through practical skills or technai. True athletic agōn, however, like true Socratic philosophy, aims at virtue, human excellence, aretē»¹¹⁰

Partint d'aquest postulat ens disposem a encetar la segona part d'aquest bloc, centrada amb el paral·lelisme vigent entre el camí de la recta raó, fonamentat per l'acció virtuosa de la recerca del coneixement socràtica, i la lluita de la competició atlètica. Per tal de portar a terme aquest anàlisi, ens basarem sobretot en els articles de Reid, Heather L¹¹¹.

Reid estableix cinc pilars bàsics amb els quals considera que es sustenta la filosofia socràtica, i el camí d'aquesta per a aconseguir establir una vida virtuosa. És en la mesura que presenta cada esglaió filosòfic, que permet alhora, descobrir un vincle amb la contemporània competició atlètica. Aquest interessant paral·lelisme pot aplicar-se també, a moltes altres modalitats de competició esportiva. I de fet és així, com nosaltres personalment la prenem. Una cursa atlètica per arribar a creuar la meta, és ben comparable al camí a recórrer per un altre esportista que es prepara per una competició en l'àmbit del culturisme, per exemple, on fins arribar a l'escenari, és necessari una lluita perseverant, diària, disciplinària i molt rigorosa contra molts factors, inclús i sobretot contra un mateix.

Entrant en matèria veiem com, el primer tret característic de la filosofia socràtica que Reid ens destaca és la recerca cap al coneixement, cap al voler descobrir la veritat. Tot observant doncs, el format de les obres que ens han arribat dels filòsofs de la talla de Sòcrates i Plató, trobem que gran part d'elles se'ns presenten en forma de diàlegs. L'ascensió cap al coneixement, des de coneixements més generals o simples, fins a preguntes més elaborades i amb major dificultat epistèmica a l'hora

---

110 REID, Heather L: (2006), 73.

111 REID, Heather L: (2006 i 1999)

de resoldre. Aquesta recerca de coneixement, en el cas atlètic, hi és també present. Tot esportista, al entrar en la “lluita” competitiva, cerca, durant el camí i al llarg de l'esforç, poder arribar a conèixer quelcom més d'ell mateix, tot contraposant-se als altres competidors. Tanmateix però, espera també conèixer-ne quelcom d'ells. Però no és només l'atleta participant, que dins el camp de joc, o dins l'*arena* limitada on lluita, qui es troba immers en aquesta aspiració al coneixement. Sinó que, en tant que competició esportiva i dotada, sobretot actualment de connotacions d'espectacularitat, es troba acompanyada també per uns participants passius, els espectadors; els quals intrigats, atents i absorts, miren el que passa per poder arribar a resoldre el dubte competitiu: “*qui guanyarà?*”.

Tal i com comentàvem inicialment, el mètode socràtic és un mètode que busca conèixer, i ho fa per mitjà de preguntes. Certament, aquest qüestionament, és doncs, el segon pilar fonamental que Reid considera com a característic del pensament socràtic. Així es pren un punt de partida del qual estirar, per poder anar, desplegant i ascendint en el camí del coneixement. D'acord amb la filosofia socràtica doncs, contra més elevat és el coneixement, més virtuós esdevé l'individu. Sovint però, aquesta recerca filosòfica no es centra tan sols en preguntes sobre els universals o preocupacions “externes” a un mateix; sinó que també contempen la via de l'autoqüestionament. Així doncs, en la mesura que un mateix fa ús de preguntes sobre si, que aconsegueix també ascendir en el coneixement de si mateix; és a dir, en la pròpia introspecció. No obstant, és en aquest sentit, en el fet de qüestionar-se a si mateix, que Reid presenta una similitud més clara respecte a la competició atlètica. L'autora del text considera que l'inici de cada competició pot ser considerada com a un qüestionament personal del mateix atleta, el qual, just abans d'iniciar-la pot preguntar-se èticament, què li cal per a guanyar? Si està o no capacitat per aconseguir-ho... Podríem equiparar clarament, el punt del qual parteix l'atleta, on just abans d'iniciar la competició s'autoqüestiona per les seves capacitats per a afrontar-la, amb el transcurs d'un diàleg socràtic, en la mesura que trobem aquesta preocupació moral per saber si es disposa o no de la virtut per excel·lència, l'*areté*.

La mateixa faceta interrogativa associada al camp socràtic, ens porta a allò que Reid anomena, «*admission of fallibility*», és a dir, que tota pregunta, en la mesura que és tal, disposa en la seva essència d'un component d'incertesa a l'hora de formular la resposta. És de fet, gràcies a aquesta incertesa, a aquest dubte, que l'individu es mou per conèixer-ne la resposta. Gràcies a la ignorància, ens movem, volem assolir “la veritat” o apropar-nos al màxim que en sigui possible a ella, és a dir, durant el camí de buscar-la, aprenem. Disposar de “la veritat” ens calma, ens genera un repòs, no ens cal moure'ns perquè ja disposem d'ella. I és aquesta ignorància, la que ens mou a voler conèixer; al seu torn, el que fa que també l'atleta comparteixi aquesta *admission of fallibility*, és el fet de posar-se a si mateix, tot entrant en competició, per tal de poder arribar al coneixement de si mateix. Així doncs, cal posar en dubte la seva victòria, que és, en certa mesura allò que cerca, entrant en

competició. És allí on posa damunt la taula la opció de perdre-ho tot, la opció de conèixer una part d'ell mateix que no vol veure, la possibilitat del fracàs. Entrar en competició és córrer el risc de fracassar, però si no correm aquest risc, no hi ha victòria possible. Reid equipara aquest risc al fracàs a la ignorància¹¹² socràtica, en tant que en els dos casos, ambdues són incitadores a desplegar el camí cap al coneixement. Per una banda, veiem com, mentre que el reconeixement de la ignorància mou a voler conèixer més, mou doncs, a la saviesa. Per l'altra, l'atleta derrotat, defensa Reid, ha de tornar als entrenaments, motivat per poder millorar. Al seu torn, l'atleta victoriós, havent assolit el *summum* de coneixement, l'objectiu pel qual ja ha lluitat, és fàcil que es quedi quiet, s'acomodi en la situació de confort de la victòria, oblidant que hi ha altres individus que lluiten per arrabassar-li aquest "càrrec", càrrec que per a restar de forma legítima, cal anar-lo posant en dubte, anar-lo disputant, anar-se doncs, interrogant. De fet, l'autoqüestionament, i conseqüentment, assumir el rol d'imperfeció, per tal de millorar, és el quart tret que associa Reid al socratisme filosòfic. I és que assumir que som imperfectes, ens mou a voler millorar. En el cas socràtic, es vol millorar per arribar a déu, a la saviesa màxima; mentre que en el marc atlètic, el que es busca, en certa mesura, abastar al contacte amb la divinitat, tot i que en aquest cas, sigui per tal de poder arribar a esdevenir immortal, com una mena de déu, per mitjà de la victòria.

El darrer aspecte que pren Reid per establir comparacions entre la competència atlètica i la filosofia socràtica, és la capacitat per poder desafiar als altres, disposició molt lligada a l'individu que admet la seva ignorància; o per altra banda, a l'atleta que no té por a fracassar, que admet el fracàs i cerca voler millorar. La fortalesa de l'home savi, vista per Reid en termes platònics, per mitjà del *Mite de la Caverna*, és aquell que, tot i que havent aconseguit deslliurar-se del món de les ombres i haver assolit el coneixement màxim, ha de ser capaç de retornar al dolorós punt de partida, per tal de poder incitar als altres individus a fer el mateix camí. Ha de despertar la consciència els altres, fent el paper de "tàvec" socràtic, és a dir, ha d'incitar als altres per mitjà de preguntes, desafiant. I és aquest desafiant el que permet associar-lo també a la competència esportiva, on cal posar-se en dubte davant la resta de contrincants, per poder assolir el camí cap a la victòria. Encara que certament, la victòria no és assolir-la, sinó, ésser capaç d'afrontar-se a la competència sense por a fracassar.

Antigament l'esport havia estat promocionat per l'educació, com a via per a poder treballar en la inducció de l'excel·lència humana, és a dir, en el camí per a aconseguir l'*areté*. Actualment algunes de les virtuts ideals per les quals es promulgava la pràctica esportiva, resten vigents; tot i que malauradament, damunt de qualsevol lliçó moral, allò que predomina és la recerca per la victòria.

112D'acord amb Plató, però, tal i com defensa al *Timeu*, cal que aquesta ignorància però, vagi acompanyada d'una bona educació. Perquè, sense aquesta no esdevé gaire més que una potent forma de destrucció i obstinació, l'abandonament. ROBINSON, Thomas M, 90.

Aquesta victòria pot trobar paral·lelismes amb la victòria moral grega, vista prèviament, però tan sols és així si el camí per a aconseguir-la ha estat virtuós. Desafortunadament, al llarg de la història sempre hi ha hagut traïdors, als quals, els ha interessat més assolir la victòria, independentment del que això comporti, que no pas aconseguir-la de forma virtuosa. Hi ha qui cerca aconseguir-la i encegat per la dolçor captivadora d'aquesta, com els cants de les sirenes d'Homer, no escolta cap regla moral ni ètica; no mira de seguir pel camí virtuós i respectuós pel que fa a la resta de contrincants. Tan sols veu la meta, sent l'aclamació d'esdevenir per un temps, un semi-déu, un heroi, independentment del que això comporti fer. En aquest cas, ja no tindrem damunt la taula una victòria, sinó un "triomf tacat"¹¹³, en tant que; tal i com hem vist anteriorment fent referència a les virtuts vinculades a la filosofia socràtica i a la competició atlètica. La victòria no és una victòria material, sinó ésser capaç de posar-se en dubte, de presentar-se davant la possibilitat de caure en fracàs, i de lluitar per aquesta de forma moral. Regint-se però, per un comportament virtuós, seguint les regles del joc pactades prèviament. Cal que hom es trobi en les mateixes condicions. És aquest comportament virtuós el qual permet associar-lo a les virtuts gregues presentades prèviament, les virtuts de l'equilibri i de la moderació, derivades, sens dubte, del pensament promogut a la Grècia Antiga, i especialment en indrets com el Temple de Delfos, al qual ja ens hem referit. La premissa del «*Coneix-te a tu mateix*» pot ben interpretar-se en termes atlètics, com vèiem a partir de Reid, en la mesura que, tot atleta, abans d'entrar en competició ha d'acceptar les seves debilitats, equiparables a la ignorància socràtica, per tal de cercar i esforçar-se al màxim en millorar. El que pels socràtics era la lluita cap a l'ascensió epistemològica, millorar per a apropar-se a l'ideal; és en termes esportius, millorar per guanyar; però fent que aquesta lluita per la millora no esdevingui un excés, sense sobrepassar els límits, és a dir, sense caure en la *hybris*. És per això, que a Delfos també trobàvem la inscripció que promocionava la mesura, «*Res en excés*». La mesura és certament la virtut per excel·lència, i aplicada en l'esport ens permet ja fer esment dels perills que comporta sobrepassar-la, a causa, en gran part per la ceguesa fruit del clam de la victòria:

«From simple cases of over training and overuse injures to serious diseases such anorexia nervosa, a winning athlete's ability to push the envelope of achievement without bursting it open is integral to his or her success»¹¹⁴.

L'esportista ha de tenir coratge i valor, per poder entrar en competició, però no n'hi ha prou en ésser un individu brutal i sense cor, sinó que cal que aquest sigui capaç de superar les seves pors i sortejar els vicis, per tal de portar a cap la lluita virtuosa cap a la victòria. És d'aquesta manera, i tal i com Reid defensa, que el coratge és intel·ligència, degut a que a l'hora de prendre determinades

---

113«winning may be everything, but every victory is not necessarily winning» REID, Heather L.: (1999), 5.

114REID, Heather L.: (1999), 3.

situacions, cal que l'esportista hagi estat capaç d'avaluar la situació de forma racional, i no guiat pels impulsos espontanis que el podrien arribar a conduir a escollir vies alternatives, més fàcils i corruptes per a assolir la victòria. L'actitud esportiva és d'honestedat del joc, allò que els grecs atribuïen a la *dikaiosune*, la justícia, un joc net; cosa que ens durà a prendre la rellevància en la virtut a l'hora d'executar la pràctica esportiva, independentment de l'èxit o la derrota aconseguits en la competició.

«Justice is honest and blind, it doesn't matter who you are, what you say about yourself, or even what you have done in the past. From sport we learn to be honest, with ourselves and with others, about what is possible, what is inevitable, and what can be achieved. We also learn to accept the truth; we learn to be just»¹¹⁵

2.3 L'EUTRAPÈLIA RELATIVA A ARISTÒTIL

Com hem anat veient, per la cultura grega és realment rellevant el terme de la *sophrosyne*, la mesura, en termes platònics, «la llargària i la brevetat, l'excés i el defecte com a tals, allò gran i petit, el més i el menys, el llarg i el breu, el massa i el poc, ja que precisament la justa mesura és indispensable per a totes les arts»¹¹⁶ inclús en l'art lúdic, en la pràctica ociosa i/o esportiva, quelcom que defensà Aristòtil per mitjà del terme «*eutrapèlia*». Aquest terme, d'origen grec, parteix d'una doble arrel, el prefix «*eu*», és a dir, bo, i del verb «*trepo*», que denota, distreure's. D'aquesta manera, podríem entendre'l com a «*bona distracció*»¹¹⁷.

Aristòtil duu el caràcter de temprança a la zona ociosa, defensant que, en la mesura que és ben concebible, que a la vida disposem d'oci i de descans, també que fem ús de bromes i ens divertim¹¹⁸. Cal doncs, dedicar una part del nostre temps al gaudi, però tot ell s'ha de fer amb moderació, sense caure tampoc en vici¹¹⁹.

«Y, dado que en la vida hay también descanso y en éste hay entretenimiento acompañado de diversión, parece que también aquí se produce una cierta elegancia de trato en lo que se debe decir y cómo decirlo, e igualmente en oír. Y será importante hablar entre personas de tal clase y oír a personas así. Evidentemente también en esto hay un exceso y un defecto del término medio...»¹²⁰

El gaudi, l'oci... el temps dedicat al joc, és rellevant i útil, però cal ésser portat amb moderació. Segons Aristòtil caure en el dèficit de joc i prendre's l'actitud lúdica dels demés com a quelcom molest, genera a l'individu que actua de tal forma, un rol d'ésser talòs, llunyà, feréstec, insociable...

115REID, Heather L.: (1999), 4.

116MONTSERRAT MOLAS, Josep, 147.

117BANTULÀ i JANOT, Jaume; VILANOÛ i TORRANO, Conrad, 83.

118De fet, considera que una vida sense joc és un vici, podríem atorgar-li aquí l'etiqueta de “vici per defecte”.

119En aquest cas però, seria “vici per excés”.

120ARISTÒTIL, Llibre IV, VIII, 148.

al seu torn, qui s'excedeix en aquesta pràctica esdevé groller i burlesc. Alhora, també defensa que aquells que porten a terme la pràctica lúdica, proporcionen a l'individu la jovialitat de l'ànima, i és en aquest aspecte, que la pràctica d'un bon ús de l'oci, esdevé rellevant, ja que permet, mantenir per mitjà de moviments corporals, físics, dinàmics... una ment creativa i enginyosa.

Aconseguir l'equilibri entre ment i cos per mitjà de l'eutrapèlia en el joc o en la pràctica esportiva serà reivindicat a posteriori pel Renaixement¹²¹, i també a l'actualitat.

També Tomàs d'Aquino, reprenent el fil aristotelià, reprendrà la terminologia, per tal de dirigir l'activitat lúdica cap al «bon camí» i associarà a la idea de vici per excés, la idea cristiana de «pecat». Mentre que considerarà que el timó que dirigeix l'eutrapèlia en el joc, no és altra virtut que la modèstia.

Anteriorment, al llarg del camí històric per la trajectòria de l'esport, i les similituds i divergències amb el joc, hem pogut veure que s'esdevenia un lligam amb la religió. En el cas del joc, hi és també latent, sempre hi quan, sigui portat amb mesura i moderació, és a dir, de forma honesta, sense excés, vicis, ni de forma excessivament restringida, decorós, púdic, caut... «l'home pot riure i divertir-se, perquè és Déu – i no el dimoni – qui dóna l'oportunitat de jugar»¹²²; de forma eutrapèlica.

121No tothom estava d'acord amb la promoció de la pràctica lúdica, fos amb o sense moderació. Un clar exemple en contra d'aquesta fou Joan Lluís Vives, el qual considerarà que: «Déu no ens ha creat per al joc ni per a les ximpleries, sinó per a les coses serioses, per a la moderació, la modèstia, la templança, la religió i tot tipus de bondats» encara que sí que acceptava la pràctica de l'exercici corporal, sempre hi quan fos amb moderació.

BANTULÀ i JANOT, Jaume; VILANOU i TORRANO, Conrad, 69.

122BANTULÀ i JANOT, Jaume; VILANOU i TORRANO, Conrad, 87.

3. LA COMPETICIÓ ESPORTIVA I L'ÈTICA DEL S.XX-XXI

«La preparación para una competición exige asiduidad y disciplina en los entrenamientos, endereza frente al desaliento, la máxima dedicación posible, puesto que los adversarios también apuran su preparación»¹²³

Cagigal

3.1 L'ESPERIT AGONÍSTIC COM A ESPERIT COMPETITIU I DE LLUITA.

DE L'AGON FUNERARI I BÈL·LIC A L'ESPERIT AGONÍSTIC EN LA COMPETICIÓ ESPORTIVA

L'esperit agonístic, conegut també amb el terme de «*halo agonístic*», prové de les cultures més primitives. Encara que quan s'esdevé pronunciat amb més força, és sobretot durant el transcurs de l'antiga cultura grega, vinculat als ritus i cultes religiosos, sobretot a les cerimònies funeràries, en les quals es tenia per finalitat, la commemoració d'herois i/o déus. Només cal tenir en ment els il·lustres funerals dedicats a Patrocle per part d'Aquil·les, a la *Ilíada* d'Homer¹²⁴, el qual organitzà uns jocs en honor al seu amic i company d'armes, per tal de fer-lo esdevenir immortal; en certa mesura, passant així a la posteritat. Realment aquest voler esdevenir recordat de forma eterna, és el que defineix la naturalesa de l'esport més competitiu, el de voler passar al marc d'heroi, o d'ídol; en termes més actuals, per a poder ser recordat més enllà del terreny mortal. I és que no podem oblidar,

123TURRÓ i ORTEGA, Guillem: (2011), 265.

124HOMER, Cant XXIII, 453.

que el terme «*athlon*» que es refereix al bon atleta, té com a significació, el premi a una lluita, i quina millor recompensa hi ha, que poder esdevenir immortal?

«hi ha una sintonia evident entre els jocs agònics i l'esport actual. En tots dos casos es dona aquest esperit de lluita que mira d'exterioritzar l'excel·lència personal de tots els participants. L'agon apareix com a forma pura del mèrit personal, canalitzant aquesta ànsia per ser el primer, el millor, el més ràpid o el més fort»¹²⁵

La vida en si desprèn aquesta actitud *agonal* de lluita, en la mesura que dia rere dia cal sortejar els obstacles que se'ns presenten. Cal lluitar, cal caure i aixecar-se. És per aquesta raó que l'antiga societat grega; aquella que prenia l'esport com a doble via a l'hora d'educar, conjuntament amb la música, segons defensava Plató; considerava que calia preparar als joves per a la guerra. I la millor manera per fer-ho era preparar-los en aquesta vessant d'autosuperació, o com diria Reid, en termes socràtics, d'autoqüestionament, preparant-se així, tant per la batalla bèl·lica, com per la mateixa lluita que és la vida. Assolint així, individus forts i amb l'ambició d'ésser els millors, sempre i quan, però, portats amb respecte i *sophrosyne*. No tothom tenia el privilegi d'ésser educat en aquest àmbit, només els joves ciutadans que aspiraven a un estament social reconegut, el de guerrers i aristòcrates, podien aspirar a rebre una educació en aquests termes, encara que, no era gens fàcil.

D'acord amb Jover, l'esperit *agonal* era un potent motor pel que fa a la direcció de l'educació grega de mitjans del segle V a. C.:

«En aquest indret el jove es forma en l'endurança i la duresa amb si mateix, va avançant en vigoria i resistència; aprèn a acceptar i resistir el dolor, a afrontar i dissimular el patiment, a superar el fred, la calor, el cansament o la son. Tampoc no hem d'oblidar que un cop convertits en adults, aquests joves grecs haurien de desenvolupar-se en un ambient agonal, aspirant al reconeixement i al respecte, sempre amb l'ambició de ser els millors i els primers de tots: en aquest sentit, l'esport i la gimnàstica són un instrument de preparació immillorable»¹²⁶

Aquest esperit competitiu, de lluita, per poder arribar al fastigi de la victòria, és ben equiparable a la competició esportiva. Però, què succeeix quan de la competició esportiva, de la lluita per a la victòria, l'esportista s'absorta única i exclusivament cap a aquesta victòria, cap a aquest èxit, cap a ésser el vencedor, l'heroi, l'ídol...? És ben cert que aquest esperit és un potent promotor per moure's, per anar endavant, però és un esglaió molt dolç, alhora que abrupte de trepitjar. És dur en la mesura que per arribar-hi cal portar a terme una lluita perseverant, un entrenament i un rigor sense excepcions en tots els àmbits. Un esforç a l'abast de pocs, i és aquest sacrifici el que espera que se li reconegui a l'esportista victoriós, sacrifici que fa la lluita més dolça, en tant que s'ha arribat al punt culminant, la glorificació i l'èxit d'ésser el primer, el millor. Tanmateix, que se li reconegui el triomf a l'atleta vencedor, és un plat suculent, el qual cal degustar amb cautela, per tal de no caure en la

125BETANCOR LEÓN, Miguel Ángel i VILANOU TORRANO, Conrad, 15.

126TURRÓ i ORTEGA, Guillem: (2009-2010), 368.

hybris, ni durant la lluita, ni un cop assolit l'èxit. D'aquesta manera, i d'acord amb la *sophrosyne* grega, l'esportista victoriós, el qual guanya un nou paper social, el d'heroi-ídol reconegut socialment, hauria de mantenir una actitud honesta durant el joc, per aconseguir la victòria. I alhora també durant el seu dia a dia, en la mesura que, com a ésser lloat per la societat, esdevé alhora un potent promotor personificat de valors, en tant que model a seguir.

«L'esport permet il·lustrar tots els valors morals: resistència, sang freda, temeritat, coratge. Els grans jugadors no són estrelles, són herois»¹²⁷

Roland Barthes

3.2 LA DISTINCIÓ ENTRE L'ESPORT LÚDIC, VINCULAT AL SENTIT DE “RECREACIÓ” I OCI. L'ESPORT PROFESSIONAL, LA COMPETICIÓ I EL SOTMETIMENT.

QUAN L'ESPORT PROFESSIONAL CORROMP L'AGONOS ORIGINARI

«el deporte concebido como profesión, como trabajo, como ocupación laboral no está sujeto a las mismas consideraciones morales que el deporte juego, recreación o disfrute del ser libre. El trabajo exige la recompensa por el esfuerzo»¹²⁸

L'esport, independentment de si és l'expressió de la més elevada elit professional, com si és la pràctica més humil executada al pati d'una presó o a un suburbi urbà, manté, o almenys així hauria de ser, aquella aspiració a l'*areté* grega. L'excel·lència en l'actuació esportiva, per mitjà del desenvolupament de les aptituds personals, com:

«la valentía (és a dir) la voluntad de asumir cargas y riesgos en aras de un objetivo importante [...] la perseverancia, (entesa com a) tenacidad para continuar esforzándose por lograr un fin meritorio por encima del desaliento y las dificultades, [...] el honor (vinculat a), la voluntad de hacer lo correcto pese a la tentación de seguir un camino más fácil [...] el ánimo de sacrificio en aras de un propósito; la sensación de pertenencia y solidaridad a que puede dar lugar una actividad compartida con los compañeros de equipo y entre competidores de apreciar un buen partido y la excelencia en la actuación deportiva. También se puede incluir el reconocimiento de las capacidades ajenas»¹²⁹.

I és així com, de la mateixa manera que l'esport ens proporciona l'acostament cap a aquests i altres valors, que podem transferir-los, alhora, a altres àmbits de la vida personal. Així doncs, podem

127TURRÓ i ORTEGA, Guillem: (2011), 266.

128SOLAR CUBILLAS, Luis V., 7.

129MURRAY, Thomas H., 3.

afirmar que, aquesta pràctica, sempre i quan s'executi de forma virtuosa¹³⁰, permet dotar a l'home de mitjans per a poder afrontar-se a la vida, amb valentia i tenacitat, en la mesura que l'esport és sense cap mena de dubte, autosuperació. També ens permet alhora, preparar-nos per la duresa de la vida, concebant els fracassos amb més tolerància, i les victòries, amb un entusiasme moderat, en tant que conscients de la seva categoria efímera. Tant és així, que ens permet promocionar també el que podríem defensar com a *homo deportivus*, en termes de G. Turró, en la mesura que l'individu té per màxima vital «aixecar-se novament i seguir lluitant»¹³¹. Aquesta lluita per a l'autosuperació és el que permet de considerar l'esport un potent pedagog, com se'l considerava a l'antiguitat grega, pel que fa a la tasca d'esculpir un caràcter. D'esculpir un individu amb empena a l'hora de prendre decisions; amb força per a suportar el dolor, un individu coratjós, tenaç i alhora humil.

«L'esport ben entès ens ensenya a jugar net i ser honestos, a resistir fins al límit de les nostres possibilitats, a conèixer fins on podem arribar. A més, ens pot ajudar a ser conscients dels nostres límits¹³², a fomentar l'acceptació justa i democràtica d'una autoritat»¹³³

El problema sorgeix quan té lloc l'especialització de l'esport. És a dir, quan en termes competitius, a l'atleta se li presenten noves qüestions respecte al camí a emprendre. En aquest punt ja no ens trobem davant l'individu que únicament practica l'esport per a aconseguir beneficiar-se'n; en tant que pràctica que promociona allò que Codina presenta amb el terme de caràcter compensatori. Segons Codina, en la mesura que ens permet allunyant-nos del marc quotidià, dotat de determinades insatisfaccions i frustracions, l'esport ens brinda:

«alteraciones neurofísicas y bioquímicas que reequilibran las formas de expresión pasiva, mejora el sentimiento de dominio personal y bienestar, subsana los estadios de depresión y nerviosismo, mejora la vitalidad y estética del cuerpo, previene las enfermedades cardiovasculares, la obesidad y alteraciones psicológicas derivadas, asimismo se ha visto que incrementa la autoestima entre los desempleados»¹³⁴

Forjant també, un caràcter fort, virtuós, moral..., tampoc es troba encaminat al gaudi del toc lúdic, o simplement desconnectar de l'estrès diari... sinó que es troba sotmès a nous requisits. Un esportista que dedica la seva carrera esportiva a la competició, es sent obligat a millorar dia rere dia. Però no pel simple plaer d'autosuperació, sinó perquè com a treballador de l'esport, aquest rep un incentiu

---

130Per tal que la competició esdevingui justa, respectuosa i ètica, cal que aquesta «descanse sobre un conjunto de valores morales que ponen la victoria al nivel de otros objetos intrínsecos (lejos de la idea de Vince Lombarda de que “ganar no es el objetivo principal, es el único objetivo”»)» (Sebastián Solanes, R. F., 2013): 17.

131TURRÓ i ORTEGA, Guillem: (2013)

132Esdevenir conscients dels nostres límits ens porta a remetre'ns a la lluita socràtica cap al coneixement, tal i com veiem amb Reid.

133TURRÓ i ORTEGA, Guillem: (2011), 264.

134MACÍAS MORENO, María Victoria, 75-76.

econòmic¹³⁵ vinculat a la seva marca personal, cosa que fa que s'hagi d'esforçar en millorar-la sigui com sigui. I és de fet, aquest “sigui com sigui”, el que fa que es plantegi el possible trencament amb la capacitat de transmissió de valors pel que fa a l'esport. En tant que, l'esportista fàcilment és temptat a utilitzar camins corruptes per tal d'aconseguir la màxima eficiència, cosa que podem estudiar seguidament, pel que fa al tema del dopatge. El competidor d'elit ja no juga per a ell mateix, pel propi acte lúdic, observen Elias i Dunning, sinó que es veu lligat a un entremat social d'interessos, vinculats a la comercialització de l'esport i mercantilització d'aquest. L'esport acaba esdevenint un producte social més, el qual mou a masses a comprar productes vinculats amb els seus ídols, equiparables als herois grecs; també a veure les competicions esportives, com si de lluites de gladiadors es tractés, prenent relleu la rellevància de l'espectador... l'esportista ja no és un individu, sinó la representació d'un poble, d'un país... Els interessos van més enllà que la conformació i l'educació d'un caràcter individual. Encara que aquesta pressió, al seu torn, pugui obrir camins cap a la decadència moral, és a dir, cap a l'acte sèptic.

Així doncs, cal anar amb cautela a l'hora de comparar l'esport més professional, amb l'esport més lúdic o humil. I és que, mentre que el darrer es presenta amb una fórmula més “pura” i desenfadada, amb uns interessos més flexibles i amb matisos. Pel que fa a la primera, es cerca, per mitjà de l'entrenament assolir millorar dia rere dia, i aquest esforç, aquesta lluita diària, es dirigeix en aconseguir-lo, fomentat sobretot, no per la sensació que li genera a l'esportista la pràctica atlètica; sinó que, resta motivat pel benefici econòmic que en rep a canvi, en tant que treballador de l'esport. I alhora, l'interès social que desperta, en tant que, l'esport professional, en algunes disciplines més que d'altres, mou a l'espectador, mou a les masses.

La salut i la competició esportiva

Considerem que la pràctica esportiva ha de promocionar un benestar i uns hàbits de vida saludables, prenem, d'acord amb Olabarrieta, una mala forma física com a aquella que es troba determinada per:

«la inactividad, el estrés, el exceso de comida, forzar el sistema, los malos hábitos de fumar, beber o consumir drogas y/o fármacos estimulantes, tranquilizantes, etc; dormir poco»¹³⁶

Malauradament tot i contraposat, preparar-se per a una competició esportiva, no mou a l'individu a buscar aquell estat de salut que altres poden cercar en l'esport, és una disciplina dura que pot acabar

---

135«sense lluita, l'esport és un simple joc, i si perd la condició lúdica es transforma, tal com ocorre actualment en l'esport d'alta competició, en una feina simple i vulgar, encara que això sí, ben retribuïda»
BETANCOR LEÓN, Miguel Ángel i VILANO TORRANO, Conrad, 17.

136MACÍAS MORENO, María Victoria, 9.

derivant en una situació estressant més propera a allò que Olabarrieta associa a l'estat de mala forma física, que no pas, al que hauria d'ésser un atleta d'elit, una persona saludable. I és que la duresa dels entrenaments, l'estrès del ritme de vida... fan que alguns dels esportistes que dediquen la seva vida a la competició, sobre-entrenats, sentin la necessitat d'ajudar-se amb estimulants per seguir, contrarestant l'efecte d'aquests amb tranquil·litzants per a poder dormir; abstenint-se d'alguns menjars, d'acord amb les dietes que han de seguir, tot calmant-se l'ansietat del menjar amb el tabac, portat a extrems desmesurats; o com veurem al quart bloc de l'assaig, altres patologies vinculades a l'alimentació, que poden derivar-se de la *hybris* de la competició esportiva.

Allò que en la pràctica esportiva moderna permet vincular a aquesta la salut i el benestar, quan ens centrem en l'àmbit de la competició d'elit, dirigida a les aspiracions personals per a millorar, per a evolucionar, veiem que trontolla... gran part dels esportistes professionals es lesionen amb facilitat degut a la perseverança i l'exigència dels entrenaments, sotmetent el cos a aquest constrenyiment. És evident que, la salut de l'esportista se'n ressent. D'aquesta manera doncs, el gaudi i benestar associat a la pràctica esportiva, es desdibuixa, per donar lloc a una tasca amb repercussions a la salut.

«se olvida la formación del hombre para utilizar a éste de una máquina se tratase, llegando a violentar las leyes psicofísicas, biológicas, etc»¹³⁷

La marca – la classificació

L'aparició de la «marca» esportiva permet a l'atleta apreciar la seva evolució personal en el terreny esportiu. Al seu torn, la classificació és un paràmetre d'avaluació que permet a l'atleta distingir-se i posicionar-se respecte als seus contrincants. Podríem dir doncs, que la marca es centra més en el terreny individualista, independentment del que succeeix en l'evolució i la lluita de la resta d'atletes als quals un s'enfronta; en canvi, el procés classificatori conjumina les distintes lluites i esforços individuals, posant-los damunt la taula i valorant, qui de tots els competidors, ha fet un millor paper. Encara que això suposi que la valoració es doni de forma efímera, deixant de banda tota la vinculació i l'esforç que hi ha al darrera, malgrat ésser-ne la base, i allò que permet a l'esportista d'evolucionar i millorar, aquesta lluita prèvia, no té cap altra significació que el de preparació, en tant que la valoració només es dona en el terreny de joc.

137GARCÍA BLANCO, Saúl, 62.

3.3 L'ESPORT I L'ÈTICA AL S.XXI – FAIR PLAY¹³⁸

«El deporte debe transmitir y transmite, los valores sociales predominantes. Posee cierta función utópica, como ideal de enfrentamiento noble sujeto a reglas, en la búsqueda de la excelencia y la perfección, pero arrastra consigo lo más abyecto de la sociedad. El deporte es una construcción social: tendremos el deporte que queramos tener; por ello, es enorme la corresponsabilidad en salvaguardar los valores clásicos del juego limpio, deportividad, justicia, camaradería y respeto»¹³⁹

D'acord amb la *paideia* erigida al pensament de gran part del socratism filosòfic grec, trobem latent, una preocupació pels valors¹⁴⁰ i la promoció d'aquests per mitjà de l'esport. Té lloc una preocupació ètica cap a aquest toc més humanista de l'esport en l'actualitat, és a dir, cap als usos de l'esport en tant que vehicle portador de valors, i alhora, com a escultura a modelar per evitar de caure en un excés inadequat. Conscients doncs, de les implicacions socials de l'esport, tindran lloc múltiples apropaments cap a la teorització de l'esport, en tant que a partir d'aquest, els individus entrem en contacte i ens socialitzem. Alhora que els seus usos com a generador de valors, permeten establir una normativa del joc net, coneguda amb el terme de «*Fair Play*¹⁴¹», la qual anirà acompanyada del recés de distintes institucions. Aquestes quals tenen per tasca principal fer-la complir, evitant els vicis als quals els atletes podrien fàcilment sucumbir per aconseguir l'èxit, sense tenir en compte res més que això. L'èxit sense mirar a qui o a què trepitjar, l'èxit incondicionat, allunyat de valors i balanços morals... l'èxit promocionat per una societat amb alta càrrega d'hipocresia.

La competència que es dona a la nostra vida quotidiana, en la vida moderna, caracteritzada per l'estrès, la competitivitat laboral, el mostrar-se sempre content i actiu... es troba també a l'esport professional, de fet, l'esport professional és reflex del model de vida i inclús de la societat, en la

---

138D'acord amb Theodor Adorno «el deporte mismo es ambivalente, es decir, por una parte puede producir un efecto desbarbarizante y antisádico a través del “fair play”, la caballerosidad y el respeto por el más débil y, por otro lado, bajo muchas de sus formas y procedimientos puede fomentar la agresión brutalidad y el sadismo sobre los que se someten a la disciplina y esfuerzo del deporte» SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 73.

139SÁNCHEZ PATO, Antonio, 76.

140«La manera más rápida de recorrer diez kilómetros en terreno plano puede ser en automóvil, en autobús o en tren. Sin embargo, infinidad de personas se empeñan en cubrir esa distancia lo más velozmente posible corriendo, andando en bicicleta o esquiendo. Lo harán repetidas veces, con gran esfuerzo, a fin de ser más veloces. Sería mucho más fácil y rápido tomar simplemente un tranvía. La persona que hace estas cosas es, a su manera, un deportista, bien sea un profesional de élite o de nivel olímpico, local o estudiantil. Los deportistas pueden competir de forma organizada en equipos y ligas, pero el deporte puede también ser espontáneo y no organizado, por ejemplo un partido de fútbol o baloncesto improvisado en el barrio. Los deportistas practican el deporte, no porque sea una forma sencilla o eficaz de ir de un lugar a otro, sino en busca de los valores que encarna el deporte. Los espectadores de los deportes disfrutan y admiran las formas de la excelencia humana que se despliegan en esta actividad» MURRAY, Theodor H, 1.

141El *Fair Play* és subtilment conceptualitzat de distintes formes, encara que compartint una mateixa “essència”, fer de l'esport una pràctica virtuosa, lligada a la honestat, franquesa, al respecte envers els contrincants, tant durant la pràctica esportiva, com un cop havent vençut o perdut; promocionant una actitud de cooperació, d'amistat, de solidaritat envers la resta de companys i adversaris. Podríem caracteritzar-lo també com a aquella via, la qual instiga a «derrotar a los oponentes por habilidad y no gracias a métodos injustos» SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 75.

qual vivim, on valors com:

«La lluita, l'esforç, el treball, la superació personal, la voluntat de millorar, el principi d'autoritat, la disciplina, el domini de les emocions o constància [...] la tenacitat, l'abnegació o el sacrifici»¹⁴²

Han anat perdent pes, per això és bo poder reivindicar-los per mitjà d'una virtuosa pràctica esportiva. Així doncs, demanar un joc net, d'acord amb el *Fair Play*, és demanar també un comportament ètic i moral de la nostra societat, i malgrat que se li concedeixi a aquest un origen fruit de la creació de la Comissió Olímpica Internacional, al 1894, a mans del Baró Pierre de Coubertin; amb la il·lustre:

«important thing in life is not victory, but struggle; the essential is not to have won but to have fought well»¹⁴³, sintetitzat en, «el més important no és guanyar, sinó haver pogut participar».

Aquesta reclamació ja prové des de molt abans, és equiparable inclús, a allò que els grecs anomenaven *sophrosynê*, en la mesura que s'exigeix un autocontrol en la pràctica esportiva, malgrat les ganes d'assolir la victòria. Comportar-se doncs, de forma virtuosa, respectant les regles, per tal de poder lluitar de forma cavalleresca contra l'adversari, promovent així, valors com la cooperació i solidaritat, sobretot fent referència als esports col·lectius, com a clar emmirallament social.

El mateix Coubertin reconeix en l'esport la lluita pròpia del savi grec, fent esment així, a la força vinculada a un cultiu de l'ànima, amb control i honestat. Posant en paral·lel, com hem vist també amb H. Reid, la filosofia socràtica amb l'esperit esportiu, encara que amb divergències respecte aquesta. El que hauria de potenciar l'esportista és la recerca de la virtut, però sovint l'esportista no porta aquest autoqüestionament a nivells d'introspecció tant elevades a l'esfera de l'intel·lectualisme filosòfic, sinó que en fa un ús més superficial, o humil, utilitzat com a domini d'un mateix, la temprança en el caràcter esportiu... Coubertin doncs, entén així, el *logos* socràtic en termes d'acció, moviment, força motriu...

«Tot esportista que vulgui seriosament el perfeccionament és emmenat a examinar-se i, tal i com hem dit, a posar en pràctica el “coneix-te a tu mateix” dels antics, el seu examen és només físic i eventualment psíquic. Queda molt lluny la inspecció moral de la consciència i això que l'instrument és el mateix. Només difereixen l'objecte i la natura de les observacions»¹⁴⁴

Molts han estat, i de fet segueixen sorgint estudiosos del tema, els que han optat per aquesta via del filosofar respecte l'esport i respecte la capacitat d'aquest en l'àmbit moral i ètic. J. Keating és un

142TURRÓ i ORTEGA, Guillem: (2011), 267.

143SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 51.

144VILANOU TORRANO, Conrad, 291.

d'ells, el qual, establí la doble categorització del terme «esportivitat». Segons ell, la primera d'aquestes vies es caracteritza per l'esport més amateur, al qual hi predomina el sentit cooperatiu. En aquest marc, els practicants de l'activitat esportiva es regeixen per la norma, vinculada al caràcter d'universalitat propi de l'imperatiu kantià, del:

«compórtate de tal manera, que aumente en lugar de que disminuya el placer que se encuentra en la actividad, tanto en tu persona como en la de tus compañeros»¹⁴⁵.

Mentre que per altra banda, trobem l'esport més professional, el qual es regeix pel caràcter més competitiu, vinculat a l'esperit *agonístic*; al qual ja hem fet una aproximació, anteriorment. Aquest, encara que competitiu, però, cal que l'atleta es mostri modest davant la victòria, i imparcial davant la derrota. La perspectiva de Keating, fou subjecte a distintes crítiques, en les quals se li retragué que, ambdós comportaments es trobaven latents tant en l'esport *amateur*, com en l'esport professional. Alhora, també se li desaprovà el caràcter incomplet de la definició, en tant que se li concedia únicament a l'esport la faceta de diversió i recreació, la faceta ociosa, desviada de la serenitat de la vida diària. En darrer lloc, els crítics de Keating consideraren que semblava que s'establís una distinció entre el caràcter de l'esportista d'elit, i l'esportista “de pacotilla”, quan aquesta distinció, en termes morals, no és vàlida.

Altres autors, com Warren P. Fraleigh, seguiran la preocupació per una ètica esportiva, o inclús es buscarà establir una reglamentació en el marc esportiu, per mitjà de la filosofia de l'esport¹⁴⁶.

Al seu torn, Norbert Elias i Eric Dunning, analitzaran la pràctica esportiva i el seu transcurs al llarg de la història, com a una activitat que ha permès apaivagar la violència latent en la mateixa execució de l'esport. Certament però, aquesta posició està repleta de matisos. Tan sols cal fixar-se en l'esport professional actual, el qual és presentat als mitjans de comunicació. Moltes de les pràctiques que encara es mantenen, tot i potser no ésser violentes de per si, i encara que la seva pràctica no tolera la violència, sempre es mantenen comportaments inadequats vinculats a la violència; alhora que, també trobem esports caracteritzats per la violència, encara que, la lluita entre dos boxejadors no conté el mateix nivell de violència que una lluita de gladiadors de l'època romana, on la mort hi tenia cabuda, i la seva presència, en formava part.

MacIntyre obrirà una nova via en aquest interès per aconseguir establir una ètica esportiva, i ho fa rescatant la noció de virtut d'Aristòtil i la promoció de les virtuts morals en l'entorn esportiu.

145SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 52.

146Sebastián Solanes defineix com a “Filosofia de l'esport”: aquella que «nos permite enfocar el deporte como un tipo de práctica humana realizada por seres humanos racionales y nos ofrece la riqueza y variedad de la terminología filosófica para abordar el tema del deporte desde una nueva perspectiva, sin salirnos de la institución universitaria ni del ámbito académico» SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 56.

«la practica deportiva no puede reducirse al mero aspecto reglamentario, pues parece que hay algo más importante y profundo que quizás tenga que ver con los valores internos o un *êthos* interno a la practica del deporte [...] debe de existir un *êthos* del juego limpio, que haga que cada jugador reconozca la existencia de unas reglas vigentes en el deporte que participa»¹⁴⁷

En relació a la proposta de MacIntyre, trobem distints representats que prenen com a punt de partida la seva visió i la dirigeixen cap a noves formulacions. Un d'ells és Robert L. Simon, vinculat al corrent de l'internalisme de l'ètica de l'esport. En aquest cas, Simon considera que els valors propis de l'esport, com: l'excel·lència, la disciplina, la dedicació... viuen amb independència dels valors de la societat, així, no tenen perquè ser-ne un emmirallament. I de fet, en la mateixa línia, R. Butcher i A. Schneider consideren que cal abandonar tota motivació extrínseca a la mateixa pràctica esportiva, com els guanys econòmics i la mateixa fama mediàtica, en la mesura que aquests condueixen a comportaments esportius antiètics.

Altres, vinculats també al rescat de les virtuts morals, com A. Lumpkin, S. Stoll i J. Beller, promocionen els valors vinculats a grans llibres de pes, guies culturals i religioses que consideren per excel·lència, com són la Bíblia i el Corà. Al seu torn, la proposta ètica de Bredemeier i D. Shields pretén vincular les virtuts de: la compassió, la justícia, la integritat, «*sportpersonship*» que vindria a ser, la personalitat esportiva, amb la pedagogia.

Pel que fa a la proposta de Mieth, es centra en defensar que l'esport en si no és quelcom ètic o moral, sinó que el que el fa ètic n'és la seva pràctica, la seva acció, és a dir, «el punto de partida de la ética del deporte está en la acción o en la práctica de los agentes implicados en el deporte»¹⁴⁸.

Apel, al seu torn, promotor també del joc net, en aquest cas, partint de la igualtat¹⁴⁹ d'oportunitats, i influenciat per J. Rawls¹⁵⁰, assumeix també la ètica de la responsabilitat a escala mundial. Per Apel, en l'esport, la transgressió de les regles es pot donar per diferents factors: en primer lloc, per desconeixement de les regles; en segon lloc, malgrat el coneixement de les regles, tot trencant les normes de forma involuntària o inconscient; i en darrer terme, tot i el coneixement de les normes, vulnerant les normes de forma conscient i voluntària. Davant aquest plantejament, Apel considera que portar a terme una pràctica esportiva de caire professional, hauria de comportar comprometre's a conèixer el *corpus* normatiu, i a voler complir-lo. El problema però, rau en que seguir aquestes regles pròpies de cada esport, no és una exigència moral, i això fa que calgui quelcom més per a fer

147SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 14-15.

148SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 64.

149Es promou una igualtat, que malgrat que la naturalesa no hagi concedit en idèntic grau pel que fa a les aptituds de cadascú, ha de ser el punt de partida per a la pràctica esportiva; així doncs, és una igualtat "relativa".

150Rawls defensava que «Cada persona ha de tener un derecho igual al esquema más extenso de la libertades básicas iguales que sea compatible con un esquema semejante de libertades para los demás»; així doncs, podem considerar que la proposta de Rawls defensava que, les accions morals no vetllaven per un únic bé propi, sinó pel mateix bé de la comunitat, pels interessos universals. SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 65.

que els practicants s'hi comprometin de veritat.

«“compromiso trascendental recíproco” que, según él, deben asumir todos los participantes y en virtud del cual, reconoce la existencia de las reglas constitutivas y se comprometen libremente a aceptarlas»¹⁵¹

151SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 30.

4. APROXIMACIÓ AL CONCEPTE D'*HYBRIS* GREC I LA SEVA REPERCUSSIÓ EN LA COMPETICIÓ ESPORTIVA ACTUAL

4.1 LA *HYBRIS* GREGA, CONCEPTE I CONNOTACIONS

«ambición desmedida de dominación, que impulsa a los planes y programas de los hombres como sujetos operatorios que buscan la dominación de los animales o otros hombres. Es decir. Como una máxima definición orientada a frenar esta *hybris*, mediante la evidencia práctica de que los planes y programas concebidos por los hombres bajo el impulso de su *hybris*, pueden conducir a la destrucción de su propio sujeto operatorio. Nosce te ipsum significa entonces: “conoce o mide los límites de tus fuerzas, en relación con las fuerzas de los demás, y sólo entonces redefine tus planes y programas de acción»¹⁵²

Al llarg de l'assaig, el terme *hybris* ha anat deixant la seva petja, però sempre pretenent donar-ne el mínim detall per tal de poder-ne esculpir el seu esquelet vertebrador, poder dibuixar-lo al complet arribats en aquest punt. I així poder portar-lo al terreny esportiu. Des de les mateixes tragèdies gregues, exemples del pecat de la *hybris*, amb alt contingut moralitzador, fins a distints vies contemporànies de la pràctica esportiva portada a l'extrem, com veurem per mitjà de: la pressió la qual es sotmeten els nens dedicats a la competició esportiva i els seus perills, trastorns en l'àmbit alimentari respecte a les dietes esportives i més específicament les dietes pre-competitives; patologies com l'anorèxia i la vigorèxia, i finalment el problema del dopatge, com a via per a assolir una millora amb efectivitat i amb major rapidesa cap a l'èxit, trencant amb el camí de l'ètica esportiva promocionada pel *Fair Play*.

Tal i com ja hem vist, la *hybris* sorgeix de la contraposició al terme grec que fa referència a l'equilibri, la mesura, la prudència... la coneguda *sophrosyne*. Sabem que la cultura grega es fonamentava en termes d'equilibri i de mesura, només cal recordar algunes de les màximes morals del temple de Delfos, «*Coneix-te a tu mateix*» la qual permetia a l'individu adonar-se dels seus límits en contraposició als demés¹⁵³ i «*Res en excés*», la qual promovia la justa mesura, la templança, la premeditació abans d'actuar, la saviesa... En els dos casos s'apel·lava a evitar transgredir els límits, tant pel que fa a l'abundància, com pel que fa al dèficit, cosa que també hem pogut contemplar per mitjà dels pensadors de l'època com, Sòcrates, Plató i Aristòtil, alhora que també, per mitjà de poetes amb vessant educadora com, Homer i Hesíode.

I és així, com en una societat on la màxima virtut era aquest estil de vida equilibrat, que es creia alhora amb un panteó de divinitats, les quals no permetien que cap individu mortal, però en especial

---

¹⁵²BUENO, Gustavo, 110.

¹⁵³Aquesta contraposició per tal de dibuixar la pròpia personalitat, és a dir, d'autoconèixer-se, per mitjà de la confrontació amb la resta d'individus, ens fa palès també, el vincle que es produeix amb l'esport competitiu. En la mesura que l'atleta és conscient de la seva marca i la pot situar en una classificació, es confronta amb la resta de resultats dels demés atletes per tal de conèixer el seu propi lloc en el rang. I així veure en quin grau es situa, pel que fa a l'escala de l'èxit, de la victòria; si més a prop de la derrota, o per contrapartida, més a prop de l'èxit.

els herois, actuant de forma insolent respecte el destí diví irreversible i irrevocable¹⁵⁴, pretengués fer-lo canviar de rumb. És per aquesta raó que, quan algun individu transgredia els límits, és a dir, cometia algun acte de desmesura, de *hybris*, els déus el castigaven. Tal i com diu Hesíode: «*la divinitat tendeix a abatre tot el que destaca en excés*»¹⁵⁵ (VIII, 10). Incitant a una mena de por al càstig diví, conegut amb el terme de «*nèmesi*». De fet, els poetes-moralitzadors de tragèdies gregues, presentaven el patiment dels herois, fruit d'haver intentat causar un canvi de rumb en les decisions de les divinitats, i les seves fatídiques conseqüències. Promocionant així, una certa moral de la moderació, condicionada per les directrius de l'esfereïment, el respecte i sotmetiment a la llei divina, la qual es feia sentir amb contundència, sovint vinculada a l'acte colèric dels déus. Una moral, la que havia de regir-se pel balanç, l'equilibri, la sensatesa, la tempra... tot considerant com actuar en el present i quines conseqüències se'n derivaria d'aquell actuar, en el futur, manegat pels déus.

Es vinculava la *hybris* a una mena de deficiència, una ceguesa moral, la qual portava als individus a cometre actes de follia, vinculats a la irracionalitat, la insolència i a la falta de maduració a l'hora de portar a terme la reflexió, la premeditació, el balanç previ a l'actuació.

En el marc atlètic, ja en l'antiguitat, es parlava de la limitació per no caure en excés de gimnàstica, és a dir, per no cometre una *hybris* en territori esportiu. De fet ja ho hem pogut contemplar amb les advertències que en fan Plató i Aristòtil. I és que, era fàcil cometre aquest excés en l'àmbit dels jocs atlètics, en la mesura que, com a esportistes, vinculats a l'essència agonística, els atletes cercaven aquest reconeixement davant la victòria. Bueno, G., referint-se a l'època hel·lenística, comenta que aquest instint dels esportistes per voler-se mostrar potents i poderosos, anava vinculat al fet que, al ser esclaus, l'individu pretenien mostrar el seu vigor, la seva força, la seva musculatura... com a símbol de la seva qualitat d'esperit, i així, demostrar, el poder de transgressió i destrucció de la societat a la qual es trobava pres¹⁵⁶. Aquesta demostració, a l'època romana, encara pren més força. En la mesura que la societat que té per captius als esclaus-atletes, s'adoni del perill de la *hybris* dels esclaus, i del mateix estat del qual prové, la *hybris* esdevindrà una vàlvula d'escapament per demostrar la força que rau a l'interior dels esclaus, alhora però, vinculada als perills que aquesta pot

---

154És plausible establir lligams entre el concepte de «*hybris*» grec i el concepte cristià de «pecat». En ambdós casos, l'ésser humà ha de fer balanç, ha d'actuar d'acord a la llei divina per a no rebre cap càstig, encara que en el cas cristià, el pecat no el rep a la vida present, sinó que passarà comptes al Purgatori.

155www.alcoberroinfo.com

156«la praxis finalística de los atletas, a través de sus cuerpos, tendría el sentido, de acuerdo con la hipótesis esclavista, de una advertencia reiterada y real (no meramente simbólica) sobre el poder muscular, no por sí misma, ni tampoco como símbolo de un poder espiritual, sino como manifestación de un poder muscular, pero no por sí mismo, sino por su capacidad de enfrentamiento y resistencia a otros poderes musculares inminentes en su ejercicio, el de la rebelión de los esclavos [...] La contemplación de estos ejercicios desde los laterales o desde las gradas, conducirían al conocimiento (desde la sospecha a la evidencia) de la *hybris* de los esclavos y de los bárbaros, que amenazaban constantemente a las ciudades griegas» BUENO, Gustavo, 118-119.

comportar si s'allibera, sobretot en relació al mateix estat del qual prové.

Amb l'aparició de la «plusmarca», sistema de quantificació que permet establir comparacions¹⁵⁷ i distincions respecte la resta d'atletes, el mateix esportista cerca aconseguir autosuperar-se dia rere dia. Cerca la victòria sobre si mateix, cosa que és fàcilment quantitativament avaluable a partir del recompte de la seva potència, materialitzada externament via la *hybris*, vinculada a aquella aspiració a esdevenir un déu, un heroi, arribar allà on no ha arribat ningú. Certament, però, aquesta lluita ascètica esportiva fins a la victòria¹⁵⁸, va acompanyada d'un clar component, que accentua la moral *agonística*, la qual pot ajudar a caure en desmesura per la lluita esportiva, aquest component no és cap altre que l'espectador. Amb l'aparició de l'espectador extern a la consecució de l'esport en si, es donarà encara més rellevància a la victòria esportiva, el públic identificarà als atletes vencedors com a semi-déus, com a herois, vinculats inclús a la mateixa pàtria de la qual pertanyen, i així, l'atleta ja no serà vist com a aquell individu que lluita de forma ascètica, solitària, narcisista que cerca la seva pròpia victòria individual i autosuperar-se; sinó que serà vist com a representant d'un estat, i com a tal, ahora que vencedor, heroi.

«El público es el que identifica a los campeones individuales con su ciudad o son su nación, y es la presión que él ejerce la que hace que los campeones puedan exaltarse a la condición de héroes, en función precisamente de la cuantificación que han recibido del jurado o de los árbitros considerados como delegados del pueblo [...] ¿qué tienen que ver las coronas de olivo (o de laurel, o de roble), o los metros recorridos por las jabalinas, o los goles logrados por cada equipo, que tienen un juego particular, incluso individual, con las ciudades de origen de los atletas? [...] Pues esta correspondencia es gratuita. Las ciudades o los Estados no pueden tener probabilidades ellos mismos como tales, por simples motivos estructurales; la excelencia de los atletas es fruto de su dedicación perseverante y de sus logros en el entrenamiento, es decir, se abre camino por vía individual o particular, no por vía social. [...] Es el público, el pueblo, quien crea a sus atletas olímpicos, y son los atletas olímpicos, o los jugadores más excelentes, quienes interpretan sus trabajos como efectos de la “ascética dolorosa” o sufriente que ejercitan como héroes de la Humanidad»¹⁵⁹

Malgrat les possibilitats pedagògiques de l'esport, part de la seva naturalesa, com hem vist, també comporta un caràcter de lluita, que pot ésser bona, quan és conduïda per la moderació. Al seu torn però, si aquest caràcter de lluita, aquesta essència *agonística*, esdevé la màxima promotora de l'execució esportiva, fàcilment l'individu es deixarà perdre pel corrent de l'*hybris*, i més encara, si a recés de la competició, es produeix el fenomen de l'expectació.

Aquesta *hybris*, en dominis actuals, i centrada en l'àmbit esportiu, pot promocionar distintes

---

157«porque, sin duda, el atleta puede alcanzar el conocimiento de sí mismo, pero sólo en términos de comparación por pesos levantados, metros recorridos o goles logrados en las competiciones» BUENO, Gustavo, 147.

158«A través ... de sus músculos estriados, los hombres luchan por la vida con los animales y otras bandas humanas, buscando alcanzar posiciones victoriosas capaces de “mantener a raya” a competidores» BUENO, Gustavo, 144.

159BUENO, Gustavo, 140-141.

expressions, personalment hem optat per presentar tres vies d'*hybris* derivades de l'esport, algunes d'elles vinculades més a l'esport de competició, mentre que algunes altres, no tenen per què tenir lloc única i exclusivament a mans de competicions esportives, sinó que individus que practiquen esport per a si mateixos, sovint, per la cura de la seva imatge, acaben duent aquesta pràctica a extrems malaltissos.

4.2 PERILLS DE L'ESPORT COMPETITIU EN NENS LES JOVES GIMNASTES COM A CAS D'ESTUDI

«a los niños involucrados en el deporte de competición a menudo se les exige un entrenamiento que va más allá de sus capacidades físicas y emocionales. Un tiempo excesivo dedicado al entrenamiento puede llevar a una pérdida de experiencias clave en la niñez como la socialización con los amigos y la familia»¹⁶⁰

L'esport pot esdevenir un element molt important pel que fa a l'educació infantil, i encara més respecte el caràcter vertebrador de la personalitat de l'individu, alhora que, també ho és respecte la possibilitat de contacte amb els demés, en tant que acte social. Els mateixos grecs ja ho contemplaven, però aquesta “eina” pedagògica portada a l'extrem de la competició genera noves problemàtiques a contemplar.

Tal i com ja sabem a aquestes alçades, l'esport de competició fàcilment transforma l'essència de l'esport i la desvincula del seu caràcter lúdic. La frontera amb el joc, així, es desdibuixa i la condueix més cap a l'esfera laboral, que no pas ociosa; cosa que és molt difícil de dirigir quan això s'esdevé a mans d'un infant.

Què succeeix quan aquesta feina es troba executada per mans d'infants o joves? Com afecta aquesta tasca amb el seu desenvolupament com a individus?

Depenent de l'edat, aquests encara es troben en període de realització, en termes de la seva personalitat, dels seus valors, interessos, motivacions, límits... i allò que haurien d'estar rebent, és a dir, una bona educació, és substituïda per un *corpus* d'obligacions que els limiten tant pel que fa a l'àmbit educatiu, com a l'ociós, social... degut a moltes de les exigències vinculades a la preparació esportiva: durs i intensos entrenaments, rigoroses dietes, cercles socials molt restringits...

Moltes vegades s'ha defensat que el recolzament dels pares cap a l'àmbit competitiu, respecte als seus fills, es troba vinculat a una frustració dels mateixos, els quals haguessin volgut viure o experimentar aquest món competitiu, o inclús començaren a viure'l, però esdevingué una experiència troncada. Tot i quencara que no sempre és així. Quan això es dona, cal anar amb

---

160VVAA, 3.

cautela, perquè els mateixos pares de la criatura poden arribar a esdevenir grans i exigents jutges respecte al rendiment, la dedicació... del fill dins aquesta esfera competitiva, com si l'únic que importés fos aquella pràctica, aquella competició. Exigint-li així, el màxim i el millor, demanant-li una disciplina excessiva, inclús en alguns casos engegats per a fer-lo brollar cap a la fama per a aconseguir-ne un rendiment econòmic, sense tenir en compte que és un infant i que a part de les obligacions d'estudiar, d'aprendre, de comportar-se, i d'esforçar-se, en el cas que practiqui algun esport, cal que també disposi d'oci i de moments per al gaudi amb els seus amics i amb allò que més li agrada fer. Davant de tot, és un nen, i com a tal cal que jugui, que gaudeixi; ja que en aquesta edat primerenca, abans de trobar-se immers en el món adult replet d'obligacions, s'ha d'haver format, s'ha d'haver conegut i s'ha d'haver relacionat amb els demés... de forma creativa i lúdica, no només d'acord amb "allò que toca", i de forma pautaada amb un únic fi, la victòria i recompensa (econòmica o no).

Aquesta problemàtica s'esdevé també en els casos, en què l'infant és concentrat durant tota la setmana en escoles esportives. On el dia a dia de cada infant es troba organitzat d'acord amb la pràctica i formació de la disciplina esportiva a la qual es dedica. Limitant així, el cercle social als companys d'equip i pràctica, i alguna esporàdica visita de familiars. Tot gira entorn això, inclús el mateix sistema d'educació. Dins un marc d'aquest tipus, és evident que el jove esportista es troba sotmès a fortes tensions. El nen es sent amb la obligació de respondre en termes de victòria, davant les competicions, s'esforça a diari per a aconseguir-la, ho dóna tot i més, amb el perill de caure en sobre-entrenament, patir lesions, ansietat... Si no aconsegueix l'esperada victòria, es troba a la corda fluixa d'entrar en un possible estat de depressió, en tant que es sentirà haver fallat a aquells que li han brindat la oportunitat per a aconseguir-la, sentint-se inútil per no haver aconseguit allò per al qual ha estat format. I és que depenent de l'edat, aquest pot ben ser que no entengui com és possible que no sigui conseqüència lògica de l'esforç i el temps invertit, la mateixa victòria. És a dir, fàcilment, pot no entendre que després de la seva dedicació, allò que li espera és la derrota, i és que, no estem, ni estan, formats per la derrota, per perdre. Cal anar en compte que l'infant no caigui en aquest rol obsessiu, en aquest ritme insà i és ben necessari que els entrenadors, exerceixin també el paper d'educadors, pel que fa als valors i a la regularització de les conductes de disciplina; permetent també, vàlvules d'escapament per als joves atletes. Cal buscar dins el rigor de les preparacions, trobar moments d'esbarjo, escoltar als infants i procurar adaptar els entrenaments a les seves situacions, a la seva salut, a allò que realment necessiten. I és que no tots els nens/es, de la mateixa manera que els adults, responen igual a mateixos estímuls. No es troben amb el mateix estat de forma i de salut... encara que, és evident que el cas dels nens/es és més accentuat, i cal anar amb més de compte, en tant que són més fràgils. Es troben en el moment de formació de la seva

personalitat, i és un moment clau per a ser tractats amb cura, ja que allò que rebran en aquestes edats, serà el que els condicionarà el dia de demà.

Si la preparació cap al món de la competició en àmbit infantil no es porta a terme amb cura, hi ha risc que aquest, amb el temps, derivi cap a patologies que comentarem posteriorment. Com també, a que es faci ús de química per tal d'assolir amb més facilitat o rapidesa la victòria. Voler respondre amb el triomf, lluitar i viure només per a això, pot acabar convertint la ment dels joves esportistes, amb una ment tancada i obsessionada amb una única finalitat, Fàcilment conduint-los a tenir la imatge que l'ús de substàncies químiques no sigui vist com a quelcom problemàtic per a ells, sinó com a un petit esglaó que permet ascendir cap a l'objectiu per al qual es viu. De la mateixa manera que també ocorre amb l'insà comportament de l'anorèxia, sobretot respecte practicants femenines en l'àmbit de la gimnàstica, on l'esveltesa i la fragilitat del pes corporal són característiques rellevants per a una pràctica més fluïda i estètica d'aquesta disciplina. Així doncs, la patologia va agafada de la mà de la competició portada a extrems obsessius.

Les joves gimnastes com a cas d'estudi

Partim del cas de les gimnastes d'elit, les quals sovint inicien aquesta pràctica ja de ben petites, en la mesura que ens serveix per a il·lustrar de forma molt introductòria molts dels temes que tractarem a l'apartat següent, vinculat en gran part a les patologies alimentàries.

La disciplina de la gimnàstica acrobàtica, o rítmica... requereix, per suposat, un elevat nombre d'hores d'entrenament, una gran dedicació i esforç. La majoria d'esports d'elit demanen aquesta dedicació, però la intensitat de l'entrenament depèn de la disciplina esportiva. En aquest cas, a part de la dura preparació per tal d'aconseguir executar un perfecte i impol·lut paper en la competició, es dóna un altre factor a tenir en compte, les gimnastes comencen de molt petites amb aquesta disciplina esportiva, en la mesura que el seu cos és més àgil, elàstic i dotat per a executar aquesta pràctica. De fet, contra més jove i més prima, millor, en tant que menys és el pes a moure, i més facilitat es té per portar a terme moviments elàstics que semblen impossibles i salts acrobàtics... És en la mesura que aquestes joves comencen a apropar-se a l'adolescència, que pateixen pel seu camí, pel seu lloc dins el món de la competició. Amb l'arribada a l'adolescència, aquestes joves atletes, com a dones, pateixen uns canvis corporals que per moltes d'elles són totalment indesitjables, com: l'eixamplament dels malucs, el desenvolupament dels seus pits, cosa que repercuteix també en un augment de pes... Davant aquests fets, moltes d'elles cerquen, amb l'obsessiva pràctica esportiva, evitar que s'esdevinguin. Cerquen mantenir-se en l'etapa d'infantesa eternament, volen anul·lar allò

que els és propi, la feminitat. Cerquen poder ésser com deesses immortals, a les quals el cos no els envelleix, no els canvia, i poden així, practicar la gimnàstica al llarg de la seva vida, essent-los reconeguts els seus triomfs en aquest àmbit.

Aquest desig fa que moltes d'elles caiguin en la problemàtica dels trastorns alimentaris, volent evitar els canvis corporals, volent evitar l'augment de pes i el desenvolupament del cos cap a la feminitat. Elles s'aferren a la pràctica intensa dels entrenaments, excedint allò que se'ls demana. Porten l'entrenament al límit, superen les hores que hi haurien de dedicar, i alhora, empobreixen les seves dietes fins a acabar emmalaltint. Les conseqüències d'aquesta roda obsessiva són certament perjudicials per la salut, sobretot en el cas que no es tingui cap control i s'esdevingui durant un llarg període de temps. Gran part de les joves atletes, les quals iniciaren aquesta mentalitat perfeccionista-malatissa ja de ben petites, acaben caient a mans de l'anomenada «*Female Athlete Triad*» és a dir, l'anomenada “tríada de la dona esportista” la qual comporta tres patologies agafades de la mà: els trastorns de la conducta alimentària, l'amenorrea i l'osteopènia. El primer dels trastorns el veurem seguidament, els dos restants són conseqüència d'aquest. Una mala alimentació regida pel dèficit, acompanyada per una intensa pràctica esportiva, condueix a que la dona perdi la menstruació, és a dir, pateixi amenorrea¹⁶¹; de forma temporal (de més o menys llarga durada) o de forma permanent. L'amenorrea és resultat d'una defensa de l'organisme femení. El cos de la dona es troba biològicament preparat per a esdevenir portador de vida, és a dir, perquè aquesta quedi embarassada i doni a llum a una criatura. La fertilitat de la dona però, es veu troncada quan el cos detecta que aquesta no podria fer-hi front. Un embaràs a un cos sotmès a aquestes potents pràctiques i alhora tant escàs de grassa corporal, cosa que proporciona escalfor, sobretot a les zones properes a la que hauria d'ésser la ubicació del nadó, podria comportar problemes en la formació del nadó, i inclús la mort tant d'aquest, així com de la mateixa futura mare partera. És per aquesta raó, que el cos respon davant aquestes alteracions, tallant el flux menstrual.

Pel que fa a l'osteopènia, podríem dir que és una patologia que s'esdevé de forma natural quan l'individu es fa adult i s'apropa a la vellesa, derivant de forma més greu, en osteoporosi. És aleshores quan tenen lloc els problemes ossis, vinculats a la falta de calç. El que de forma natural s'esdevé quan l'individu es fa gran, les joves atletes, acaben produint un avançament d'aquest procés

---

161 «el término se refiere a la falta de la menstruación, ya sea la no aparición en una joven que ya debería tenerla por su edad y desarrollo –amenorrea primária–, o bien, que habiéndose instaurado, desaparece a intervalos o de forma prolongada por múltiples causas (baja percentatge de grassa corporal, irregularitats menstruales ja anteriors, desequilibri hipotalàmic, estrès psicològic, baix pes corporal, duresa i intensitat d'entrenaments esportius, dieta molt rigorosa...) –amenorrea secundaria–[...] Los primeros estudios no consideraban estos trastornos como un problema serio de salud, ya que cuando las mujeres disminuían su entrenamiento, ganaban peso y se regulaban sus funciones menstruales y no tenían problemas para embarazarse. Pero en los años 80 se encontró que la densidad mineral de los huesos de atletas jóvenes con problemas de amenorrea era menor que los grupos de control, esto es, que tenían problemas de osteoporosis» cita a Boutilier i Sangiovanni MACÍAS MORENO, María Victoria, 64-65.

degut a les autoexigències a les quals sotmeten el seu cos. El seu cos mancat de menstruació, no absorbeix la calç necessària, els ossos es debiliten donant lloc així, a les primeres passes cap a la degeneració del teixit ossi; degeneració pròpia de l'edat avançada. L'osteopènia és una degeneració irreversible, que si no es controla, avança, com ja hem comentat, cap a l'osteoporosi.

I és així com podem veure la incongruència que té lloc, fruit de la obsessió esportiva. En el cas de les joves gimnastes, volent esdevenir eternament joves, esveltes i en certa mesura asexuals, acaben patint dures conseqüències vinculades a la salut, més pròpies de dones d'avançada edat, que d'adolescents. Podríem acabar establint paral·lelisme amb la concepció grega de la *hybris*, en la mesura que cercant el reconeixement, la immortalitat i la bellesa i jovialitat d'infantesa perenne, reben el càstig diví, dolorós, rotund i irreversible... el patiment, el dolor, la vellesa, la malaltia...

4.3 MALALTIES I TRANSTORNS DERIVATS DE PORTAR L'ESPORT A L'EXTREM

Per mitjà de l'exemple de les joves gimnastes, hem avançat, a tall introductori, el que ens disposem a analitzar al present apartat. Diferents formes de patologies alimentàries, de salut i inclús immorals, que poden conduir cap al dopatge.

Fruit de la desmesura esportiva, l'individu pot ésser subjecte de molts problemes, i més quan l'esport no és únicament una pràctica lúdica, sinó competitiva. L'esport i la obsessió són conceptes que de forma molt llaminera es poden casar molt fàcilment, i caure en aquest casament té dures conseqüències, molt difícil d'alliberar-se'n un cop absorbides.

L'esport, el culte al cos, el desig d'ésser reconegut com a heroi, l'interès i la lluita per a aconseguir vèncer, ésser el guanyador de forma incondicional, sense tenir en compte què ni qui trepitjar, sense tenir en compte la pròpia salut... la victòria ho és tot, res més té sentit... la obsessió, la *hybris*... ja no és l'individu que escull l'acte que porta a terme, es troba fora de si mateix...

4.3.1 Trastorns Alimentaris

Com ja hem vist anteriorment, amb el cas de les nenes gimnastes, la pressió a les quals es troben sotmeses moltes de les noies que practiquen esports competitius d'elit i també en algun cas en l'àmbit masculí, fa que aquestes desenvolupen una mentalitat excessivament perfeccionista respecte al seu cos. Cosa que condueix en molts casos a aquests esportistes a veure's llançats en el marc dels trastorns en la conducta alimentària.

Des d'un bon principi ens hem dirigit més al cas femení, que al masculí, en la mesura que ens hem proposat aplanar el terreny per les conclusions finals, en les quals presentarem l'experiència pròpia, i com a dona, creiem convenient mostrar allò que aquest gènere se li associa, o allò que aquest viu de forma més natural amb la seva genètica i fruit de la seva pràctica esportiva. Per aquesta raó, presentem un enfocament més femení, alhora que ens hem centrat en dues de les patologies més vinculades a la dona, pel que fa a l'àmbit alimentari, la imatge, i l'esport. L'anorèxia i la vigorèxia, encara que possiblement aquesta darrera pugui ésser a primer cop d'ull, més relacionada al món esportiu masculí, com a dona practicant de la disciplina esportiva del culturisme, crec que també és bo d'anomenar-la. A part, també citarem alguns casos d'esportistes amb tràgics desenllaços, després de patir trastorns d'aquesta tipologia, per tal d'il·lustrar el tema tractat.

Certament, no cal anar massa lluny però, per contemplar l'actual obsessió pel culte al cos, per una bona presència... aquest interès per mostrar una aparença acurada, bella, afable i atractiva, fa que no calgui remoure els trastorns alimentaris en àmbits únicament competitius, però és ben cert, que quan

un individu es troba dins un marc en el qual el seu cos, tal i com passa amb els esportistes¹⁶², o on la seva imatge física, com en el cas de les o els models¹⁶³, són el que mou el seu dia a dia, fàcilment pugui caure-hi de forma estrepitosa i contundent, encegat per això. Dins d'aquesta roda malaltissa, l'alimentació, la quantitat de greixos i hidrats de carboni dins la dieta, els àpats diaris, la distribució d'aquests, la introducció de substàncies que permetin cremar grasses amb més rapidesa, la distribució dels entrenaments, el recompte de calories consumides i gastades de forma diària, el pes corporal... és allò més important que es té en ment, es relativitzen altres factors vitals molt més rellevants, donant tot el pes a la obsessió per disposar d'una bona imatge física, d'un pes que es considera idoni, encara que mantenir aquesta bogeria comporti trobar-se involucrat en una patologia realment preocupant. I és que qui les pateix, normalment, no n'és conscient. O més ben dit, no en vol ésser conscient.

4.3.1.1 Anorèxia i Bulímia

El desig de perdre pes «costi el que costi» i el *desig mimètic* de R. Girard

Centrarem aquesta part de l'assaig a l'anàlisi de l'anorèxia a grans trets, però en comptes de fer-ho des de paràmetres mèdics, ens centrarem més amb l'anàlisi que ofereix René Girard a la seva obra «*La anorexia y el deseo mimético*»¹⁶⁴ en la mesura que estableix paral·lelismes entre la mateixa patologia, l'anorèxia, i la competició, entenent-la així, com a una disputa, la victòria de la qual no és cap altra que aconseguir el cos prim, o més ben dit, veure's un cos prim, ja que malgrat estar primes¹⁶⁵, moltes de les noies que pateixen aquest trastorn, no s'hi identifiquen com a tals.

Curiosament, Girard remunta l'origen de l'anorèxia al segle XIX, i la vincula al gènere femení dels cercles aristocràtics. Girard cita a dues dones de pes de l'època, Isabel d'Àustria, coneguda també amb el nom de Sissi¹⁶⁶, dona de Francesc Josep i Eugènia de França, dona de Napoleó III. Esmenta que es tenen referències per creure que quan els marits de les dues dames es veien per parlar de temes polítics, ambdues, es reunien en una habitació a part per a comparar els seus cossos, per competir en termes d'esveltesa, de cintures extremadament estretes... i és en aquest punt, quan

---

162Vegeu el cas de Christina Renee Henrich, jove gimnasta que va morir a causa de l'anorèxia nerviosa; i altres testimonis de dones esportistes vinculades a la obsessió amb el menjar com: María Pardo, Karen Arthur a: VVAA, 10-12.

163Vegeu l'article: «Le corps du délit» de DAUMAS, Cécile; en el qual es parla de la mort de la model Luisel Ramos, també a causa de l'anorèxia, encara que en aquest cas, no estem parlant d'una esportista, sinó d'una model. Considerem que també és bo poder apreciar l'article per contemplar l'impacte que generà la seva mort a la indústria de la moda.

164GIRARD, René

165Fem referència als malalts d'anorèxia en termes de gènere femení, en tant que la majoria que la pateixen són joves noies; tot i que no exclouem tampoc d'aquesta patologia, malalts masculins.

166Per tenir referències de la obsessió de Isabel d'Àustria pel que fa al cos esvelt i prim a nivells insans, recomanem un petit article: <http://www.elmundo.es/cronica/2002/346/1023101950.html>

sobretot elles s'inicià una rivalitat que començà a estendre's de forma desmesurada, com una epidèmia, entre les dones benestants, que no tenien tampoc massa obligacions a portar a terme, a part d'esdevenir belles. Aquest primer pas, inicià un patró a copiar, inicià un pas que suposava el primer cap a una nova meta, el qual generà una nova competició, la competició de l'anorèxia, amb la meta d'esdevenir prima. I és aquesta nova competició, la que René Girard vincula al mimetisme, a la còpia, fruit de la comparació amb les demés rivals, el desig d'esdevenir l'*altre*, la que durà a la obsessiva lluita per a assolir aquest *desig mimètic*.

«cuando miramos a nuestro alrededor la mayoría de nosotros descubre que, lejos de ser el número uno, se confunde en la multitud. En cualquiera de los aspectos que consideramos importantes siempre hay alguien que nos parece superior: en aspecto físico en inteligencia, en salud y – lo que resulta más horrible en la actualidad – la delgadez [...] cuando ya no pueden imitar a los héroes y a los santos se ven arrastrados al círculo infernal de la futilidad mimética [...] el estatus del número uno sólo puede alcanzarse mediante una esforzada y feroz competición»¹⁶⁷

Aquesta cita ens permet veure clarament quin és el motor de l'inici competitiu de l'anorèxia, aquesta pulsio que inclús podríem vincular a l'instint *agonístic* dels grecs portat amb desmesura. Aquell instint que porta a l'individu a emprendre una lluita aferrissada per a aconseguir la victòria per damunt dels demés, caigui qui caigui. S'inicia la competició amb la finalitat d'esdevenir la figura més prima, prenent als demés com a individus contra els quals comparar-se. El dia a dia és una autodestrucció constant, la relació amb els demés és comparativa, i si hi ha cap persona contra la qual es topa, que presenti un cos més esvelt, la competició pren encara un caire més ferotge, agressiu i estricte contra si mateixa, cal ésser encara molt més autodestructiva.

En molts casos, tot i semblar quelcom contradictori, l'anorèxia s'esdevé en noies joves brillants, intel·ligents, educades, ambicioses, amb talent, triomfadores, legals, regides per les normes... però molt exigents amb si mateixes, i possiblement és aquesta darrera característica la que facilita que caiguin en aquesta lluita competitiva contra si mateixes, comparant-se dia a dia contra la resta de noies. L'ambició per la perfecció les mou a voler ésser la perfecció, o allò que elles identifiquen com a tal, trobar en la seva imatge la representació d'una pulcritud portada a l'extrem, amb unes conseqüències lamentables contra si mateixes. Regides per la seva disciplina a l'hora de portar a terme totes les tasques diàries, tant centrades en l'àmbit domèstic, laboral o educatiu. Aquest rigor és portat a terme a camp contrari, prenen la mateixa disciplina per a destruir-se a si mateixes. Alhora que, interpretaran qualsevol persona que intenti fer-los veure que estan malaltes, com a algú que no pretén ajudar, ans al contrari, més aviat com a:

«conspiraciones movidas por la envidia de personas a las que les gustaría engañarla para arrebatarle su esforzada victoria, puesto que son incapaces de alcanzarla por ellos mismos»¹⁶⁸

167GIRARD, René, 23-24.

168GIRARD, René, 17.

«El deseo mimético tiene como meta la absoluta delgadez del deslumbrante ser que alguna otra persona es siempre a nuestros ojos, pero que nunca conseguimos llegar a ser nosotros mismos»¹⁶⁹

La problemàtica ja sembla prou greu, però encara cal tenir en compte una altra patologia derivada de la mateixa anorèxia, la bulímia. Mentre que l'anorèxia es caracteritza per aquesta lluita, però portant a terme una dieta extremadament dèbil i empobrida, inclús arribant a l'extrem de deixar gairebé de menjar. La bulímia es mou per la mateixa motivació, encara que, frustrada per no ésser capaç de no-menjar. Aquesta patologia doncs, fa que la jove cerqui la mateixa victòria, és a dir, esdevenir prima, però; menjant el que li plagui i inclús a vegades de forma obsessiva i descontrolada. Donant lloc posteriorment a una purga de la ingesta d'aliments, o fent ús de laxants per a eliminar tot el màxim possible d'allò que ha consumit.

Girard estableix un paral·lelisme interessant entre el cas de les noies que pateixen aquest trastorn alimentari, i els romans. Observa que mentre que els romans s'afartaven de menjar en els banquets, i després vomitaven per a poder tornar a menjar, és a dir, menjaven i vomitaven per si mateixos, pel gaudi de menjar novament aquells àpats succulents. Les joves bulímiques mengen per si mateixes, perquè senten la necessitat d'apaivagar l'ansietat¹⁷⁰, i ho fan amb el menjar, però un cop han menjat, sentint-se culpables, i esclaves de l'opinió dels demés, porten a cap l'acte de vomitar, vinculat a la comparació amb els demés. I és així com Girard considera que una noia malalta de bulímia:

«come para sí misma pero vomita para los demás»¹⁷¹.

D'aquesta manera doncs, clarament veiem que, malgrat estar centrats en nosaltres mateixos, aquesta tendència cap a la comparació fa que depenem també i en certa mesura, dels altres. Encara que, aquests altres i la seva opinió pren més o menys rellevància en la mesura que un mateix li ho atorgui. Som nosaltres l'enemic, qui donem més o menys pes a l'"altre", creant-nos així, més obstacles i més duresa a l'hora de competir per a aquesta lluita.

«Porque nos encontramos en un mundo donde comer demasiado y no comer suficiente son maneras opuestas pero inseparables de dar respuesta al imperativo de delgadez que domina nuestro imaginario colectivo. La mayoría de nosotros oscila durante toda su vida entre formas atenuantes de estas dos patologías»¹⁷²

169GIRARD, René, 26-27.

170És clar de tenir en compte també, que en molts casos hom sent moments de tensió i emergeix una ansietat difícil d'apaivagar. En una societat com la nostra, hi ha múltiples vies per a calmar-la, però una d'elles és el refugi amb un consum excessiu de menjar, una mena d'"atración" similar al que pateix la malalta de bulímia.

171GIRARD, René, 26.

172GIRARD, René, 89.

4.3.1.2 Vigorèxia, el complexe d'Adonis

Tal i com hem vist en el cas de l'anorèxia i la bulímia, la persona afectada per aquest trastorn, cau de forma obsessiva en un auto-judici extremadament dur, tenint una imatge de si mateix totalment alterada. En aquell cas, concebant-se com a persona grassa a la qual li cal aprimar-se de forma excessiva. Aquesta, es compara amb els demés i es veu sempre per sota de la resta, i això la motiva a emprendre una pràctica cada vegada més agressiva per a assolir el seu objectiu. D'una manera similar té lloc el trastorn que pateix l'individu vigorètic, que moltes vegades sol ésser vinculat al sexe masculí, i no al femení. En aquest cas però, l'individu, es percep amb un estat de forma fluix, dèbil, es percep sempre com a un home escanyolit, prim, poca cosa... o si més no, sempre menys d'allò que voldria ésser: aquell home ideal, musculós, corpulent, fort... Aquesta obsessió porta a l'individu que la pateix a estructurar el dia a dia en funció de la dieta i de l'exercici físic de forma alarmant, cosa que inclús pot arribar a conduir a les persones subjectes a aquest complex, a consumir substàncies que els permetin augmentar la massa muscular, guanyar pes...

És en aquests paràmetres quan la rellevància per la pràctica esportiva esdevé una necessitat, una dependència, alhora de portar una dieta extremadament pautada. En molts casos, quan aquest es veu obligat a no poder anar a entrenar, o a no poder complir amb la dieta, es sent enrabiament i creu que el seu cos de forma immediata ja està reaccionant en contra de si mateix. Un dia sense poder entrenar, un àpat inadequat, i s'autotortura imaginant que ja ha perdut 5 quilograms de forma immediata.

Molts individus es troben a disgust amb la seva pròpia imatge corporal, sovint impulsats per la imatge social d'home ideal creada, i de fet, molts d'aquests són els que busquen en els gimnasos poder arribar a veure's millor, i hi inverteixen hores i hores... no tots ells són vigorètics, o potser sí, però està clar que hi ha gradacions de la patologia, i encara que obsessionats per al culte al cos, per a poder aconseguir veure's més musculats, no tots senten aquesta necessitat, aquesta addicció a l'esport i tampoc aquesta necessitat vital per portar una dieta amb la clara finalitat d'augmentar els nivells de massa muscular.

La vigorèxia portada a l'extrem però, també té les seves conseqüències, independentment de l'ús o no de substàncies dopants. En el cas d'obsessionar-se de forma desmesurada cap al propi culte corporal, porta a l'individu a enclaustrar-se en si mateix, suprimint o limitant la seva vida social, cosa que pot portar a la llarga problemes depressius. El fet de voler portar una dieta tan pautada comporta haver d'estar pensant al llarg del dia les hores exactes a les quals toca menjar, portar el menjar al damunt (cuinat i pesat), pensar també en si cal haver de comprar quelcom, en quan toca cuinar... cosa que genera un estrès afegit al dia a dia. A més a més, l'excessiu reclam cap a un entrenament dur, intens i llarg, fa que el cos tard o d'hora demani un descans, i si no se'l escolta, el

sobre-entrenament acaba emergint en forma de lesió o de patologia mental... Cal anar en compte, i més encara quan hi ha substàncies químiques involucrades, en tant que a part d'aquestes conseqüències, se'n esdevenen altre vinculades a la salut, i més greus...

4.4 ESPORTISTES «ROBOTITZATS». LES DROGUES I ALTRES OPERACIONS¹⁷³.

D'acord amb la Convenció Internacional contra el Dopatge a l'Esport (2005):

«el deporte ha de desempeñar un papel importante en la protección de la salud de los deportistas, el principio del juego limpio (fair play), la eliminación de fraudes y el futuro del deporte [...] el dopaje es una amenaza para los principios éticos y los valores educativos consagrados en la Carta Internacional de la Educación Física y el Deporte aprobada por la UNESCO y en la Carta Olímpica [...] ciertos fenómenos como la violencia, el dopaje y los excesos comerciales deforman su naturaleza misma y alteran su función educativa y sanitaria»¹⁷⁴

Al llarg de l'assaig hem anat contemplant diferents matisos vinculats a l'esport i a allò que el caracteritza. El que a primera instància, o en una part d'esports i/o jocs s'associava al gaudi, també es complementa amb esports vinculats a l'esperit *agonístic*, és a dir a aquest impuls i instint competitiu, i és en aquest punt, quan apareixent també la noció de meta esportiva, de marca a superar... que comencen a generar-se noves qüestions que es plantegen sobre la taula. Què fer quan el cos arriba a un límit? Com fer-ho per superar aquesta limitació? Fins a on és vàlid de superar? És el mateix l'esport competitiu i l'esport competitiu fonamentat pel desig a superar metes costi el que costi? On es situa l'ètica en aquest camp? Què succeeix quan l'esport esdevé un espectacle? Els esportistes han de sacrificar la seva naturalesa amb substàncies químiques i intervencions quirúrgiques per a poder millorar i satisfer els reclams dels espectadors? És esport l'esport vinculat a un motor econòmic? ...

«En el deporte moderno cobra una gran importancia la noción de record y la consecución del mayor rendimiento de los deportistas, lo que les conduce a una espiral viciosa y les arrastra en la mayoría de ocasiones a consumir sustancias dopantes que les acerquen hipotéticamente a mejorar su rendimiento»¹⁷⁵

És ben sabut que malgrat i les capacitats personals de cadascú, tots disposem de qualitats millors i pitjors respecte als altres, es concep l'esport com a terreny dintre del qual s'hi accedeix en suposada

---

173 Arribats en aquest punt, ens permetem el luxe de canviar de registre, i centrar-nos en la primera persona del singular, en tant que fem referència a l'experiència viscuda en el món de la competició. Així doncs, malgrat haver-ho intentat, el fet de trobar-me involucrada en el món de l'esport, i haver viscut de primera mà l'existència de casos en què es fa ús de substàncies químiques quan tu no les utilitzes, fa que sigui inevitable partir d'un punt de vista ja establert, el qual no em permet presentar el dopatge com a via "moralment" acceptada. Des del meu punt de vista, trenca amb l'essència de l'esport, dels valors que aquest impulsa, però alhora, presenta una situació de desigualtat entre competidors, cosa que es viu amb més ressentiment quan t'hi trobes involucrat. És així com, des d'aquesta visió, el que presentem en aquest apartat no pot mostrar-se de forma imparcial, sinó que respon a un sentiment lligat a l'experiència viscuda.

174 MURRAY, Thomas, H., 2-4.

175 SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco, 17-18.

igualtat de condicions. Respecte aquestes divergències genètiques, alguns autors, com Claudio Tamburrini i Julian Savulescu, consideren que fer ús del dopatge per a equilibrar aquestes diferències, podria arribar a ésser permisible, però, si això fos així... com establiríem el límit entre el dopatge “reparador” o dopatge vinculat a l'èxit i aquell vinculat a la voluntat de superació? I més encara, què passaria si el dopatge aleshores caigués a mans del “tot és permès”? Els esportistes realment aconseguirien superar rècords inimaginables, però alhora estarien sotmesos a molta més pressió, molt més de perill pel que fa a la seva salut física i mental. Així, l'esport esdevindria tan sols a l'abast de pocs, dels que tinguessin diners per a fer ús d'aquestes substàncies, fet que en molts casos, a nivell competitiu, és on ja s'està arribant. L'esport perdria el seu sentit originari, l'excel·lència, i quedaria substituït per el triomf atlètic a qualsevol preu.

Malgrat doncs, aquestes distincions genètiques esmentades, aquesta tabula rasa igualitària, amb subtileses¹⁷⁶, ens permet establir lligams amb la noció de «principi al nu» respecte a l'inici d'emprendre una acció de forma lliure, de Hannah Arendt. I és així, quan, davant la primera petja cap a la competició, l'individu, nu, lliure... opta i escull quin camí prendre quan se li planteja al davant, què fer a l'hora de competir contra altres contrincants que fan ús d'aquestes ajudes. És l'individu que escull, i és ben lliure de fer-ho¹⁷⁷. Encara que aleshores, caldrà avaluar si és justa o no la seva conducta, en relació als valors lligats a l'esport.

La tecnologia cada vegada pren més rellevància a la societat actual, i evidentment, també agafa pes en el marc de l'esport, per tal d'aconseguir millores físiques, superant així, en molts casos, limitacions genètiques, encara que també, i cada vegada més, per a poder superar les marques establertes, per a poder donar més potència a l'esport, com a espectacle. L'esport és un mitjà d'entreteniment de masses, i això fa que cada vegada se li exigeixi més a l'esportista... ja no n'hi ha prou en durs entrenaments, el cos té un límit, i per més hores i rigor invertits en aquests, les marques no poden anar sempre a l'alça. L'ésser humà té uns límits, no pot anar eternament a més i és per això, que en molts casos, sotmesos al desig de l'espectador de voler més i més, l'esportista ha de recórrer a altres vies menys morals o ètiques¹⁷⁸, per tal d'acontegar a aquesta part que manté viu l'esport... però aquest és certament esport? O ja és purament espectacle? L'esportista tan sols té aquesta possible via de resposta? És ben clar que no. Hi ha altres vies, malgrat l'afalagament de fer ús d'aquestes pràctiques, hi ha aquells esportistes que amants de l'esport que practiquen, malgrat

---

176El mateix John Rawls parla d'aquestes diferències genètiques i considera que «muchos de nuestros talentos y habilidades son el producto de la 'lotería natural' de la herencia» PÉREZ TRIVIÑO, José Luis, 7.

177Aquesta decisió lliure de l'individu, ens remunta un ressò aristotèlic i socràtic. (Vegeu pàgines 34-35)

178«Cuando las sustancias dopantes son las que deciden entre ganar o terminar en el pelotón de cola, algunos deportistas se aprovechan, pese a las reglas [...] En deportes en que la diferencia entre el ganador y el no clasificado se puede medir en fracciones de segundo, de centímetro o kilo, y en que el dopaje puede ofrecer una ventaja de un 1% o 2%, es mucho más probable que el deportista que juega limpio pierda y no que gane» MURRAY, Thomas, H., 7-8.

saber que juguen en desavantatge, prefereixen seguir en aquesta línia. Certament ho trobem prou lloable, i més quan la lluita a la qual es llencen, és ja des del primer pas, una lluita en desavantatge, no lluiten(m) per la victòria, sinó pel plaer del joc, per la satisfacció de la mateixa lluita, i perquè per sobre de tot, mantenen l'ètica del *Fair Play*. Així, la victòria no és allò pel qual lluitar costi el que costi i per damunt del que calgui, sinó que és una recompensa a la lluita, però... quin sentit té aquesta si el camí emprat fins a ella no ha estat moralment adient? Ja ho observa Reid quan considera que el sentit de la victòria ha d'estar vinculat a les virtuts, sense aquest lligam, perd la seva essència.

«The virtue of self-knowledge associated with a winner is eliminated when the athlete uses clandestine means such as steroids or E.P.O. to artificially expand their personal limitations. A user of performance-enhancing drugs shows no appreciation for value of learning about oneself and carefully crafting ones maximum performance, but rather it reveals a complete lack of discipline and a refusal to recognize natural capacities and limitations.

Chemical short-cuts also reveal a lack of courage in the athlete — an unwillingness to meet challenges through hard work and dedication. Furthermore an athlete who trains either to please others or to avoid their punishments is not displaying true dedication and clearly lacks the virtues associated with victory. Finally, attempts to thwart the justice of sport by gaining an unfair advantage or a developing a secret weapon are attempts to erode the very value of victory itself. If you've made sure that your victory is inevitable, ask yourself how it could possibly be a victory at all»¹⁷⁹

Malgrat l'existència de controls, i d'una visió negativa respecte al dopatge, certament, aquest es permet. Hi ha controls, però sovint són aleatoris i hi ha múltiples formes per poder enganyar respecte als resultats. En molts esports, com en el cas del culturisme, el ciclisme... la gran majoria de competidors fan ús de substàncies químiques, i és ben sabut, sí, però alhora està permès... Les institucions en si estan interessades en què aquest es mantingui malgrat la imatge de rebuig cap a aquest. Mou diners en distintes vessants, tant pel que fa al negoci en si de la venda de productes, com pel que fa al màrqueting de l'èxit esportiu, també en relació a la superació de la marca, les seves connotacions d'espectacle... Així, l'esport competitiu perd l'essència d'esport i de joc, si és que en restava viva quelcom d'aquesta darrera. Malauradament, hi ha altres interessos en joc, aquella essència lúdica es perd, i el benefici econòmic el solapa, per aconseguir més diners. No hi ha excel·lència humana que valgui, val tot per la victòria, val tot per l'èxit; la salut no importa, importen els diners, i com ja vèiem anteriorment, l'esport és el reflex de la societat en la qual es practica, i és ben cert. Hem perdut els valors, no els hem substituït per altres, i ens movem per interessos egoistes i sovint poc ètics...

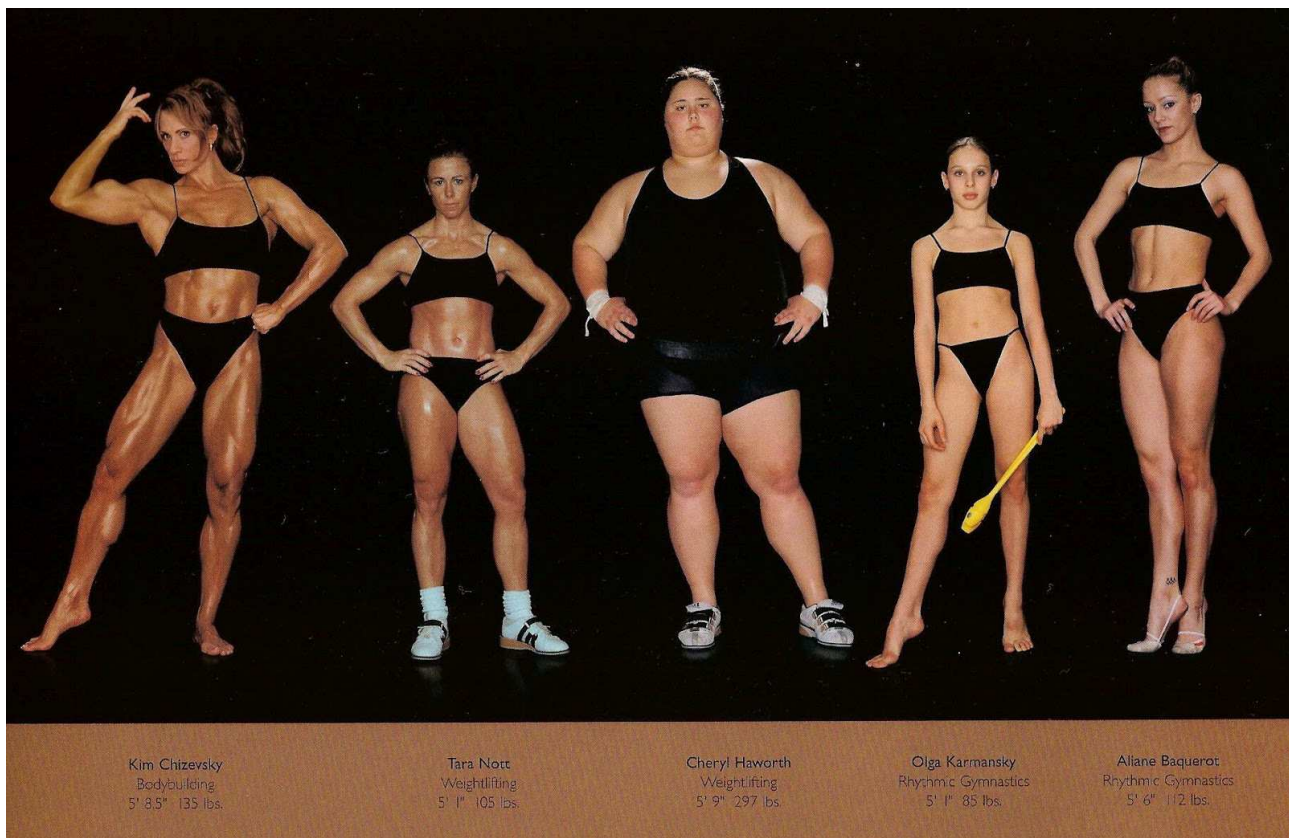
«...in a world that rewards practical skill more than virtue, athletes tend to lose sight of virtue when strenght, skill, and somethimes chemical aids form a shoter path to victory»¹⁸⁰

179REID, Heather L.: (1999): 4.

180REID, Heather L.: (2006): 76.

5. APORTACIONS SUBJECTIVES, NOVES PERSPECTIVES

5.1 LA PERSPECTIVA “FOUCAULTIANA” DE LA DISCIPLINA ESPORTIVA¹⁸¹ VINCULADA A LA SEVA CONCEPCIÓ DEL CÀSTIG, SOTMETIMENT, CONTROL, DISCIPLINA I PODER SOBRE EL COS I L'INDIVIDU

5.1.1 L'exhibició del cos com a objecte de control-poder.

Cos i espectacle, dos concepcions distintes: del dolor (suplici) al plaer (heroi esportiu)

És evident que quan fem referència a la disciplina esportiva, no parlem d'aquesta com a càstig, fruit d'un potent mecanisme de poder, davant d'una infracció portada a cap en l'àmbit social. Ni tampoc com a tortura física, a l'alçada de la bestialitat present en els suplicis; tal i com podem veure en alguns dels casos exposats de forma extremadament ben detallada, a mans de Foucault¹⁸². Malgrat tot però, com veurem, gran part dels esports portats a nivell competitiu, és a dir, portats a l'extrem

¹⁸¹Cal tenir en compte que prenem per referència la disciplina esportiva viscuda en primera persona per l'autora del present text, que no és cap altra que la del culturisme natural. Així doncs, malgrat i haver-hi distintes aplicacions d'aquesta, ens centrem tan sols en un únic model, en una sola concepció. Per tal doncs, de poder acotar amb més precisió les comparacions, en tant que s'ha experimentat i viscut personalment.

¹⁸²Vegeu el cas del suplici de Robert-François Damiens
FOUCAULT, Michel: (1986), 11-14.

(*hybris*); com és el cas de la competició esportiva en el terreny del culturisme; poden arribar a derivar en una mena de sotmetiment, encara que auto-imposat, comparable, en certa mesura, a un càstig corporal (i inclús psíquic). Cal tenir en compte, com analitzarem tot seguit, que l'esportista d'elit és un subjecte disciplinat, i com a tal, cal que porti a terme una vida molt pautaada, regida per l'hàbit i per la norma¹⁸³. Alhora que els entrenaments i el règim de vida que porta, no tan sols fent referència a l'alimentari, es troben molt pautaats i establerts; gairebé com si d'una reclusió carcerària es tractés¹⁸⁴. El cos i la ment són sotmesos a aquesta regularitat, a aquesta pauta, a aquest "suplici" físic i mental, on la perseverança és la lluita diària amb la qual l'esportista ha de casar-se sense excepció permesa.

Malgrat tot però, en aquest apartat, tenim per intenció mostrar el paral·lelisme que es podria establir entre dues formes d'exhibició corporal. Dins el terreny del suplici, trobem que el cos és torturat i marcat, en una mena d'àmbit festiu. Allò que Foucault anomena, ritual de la *fiesta punitiva*¹⁸⁵. En aquest esdeveniment, l'individu castigat és exposat davant el poble, tot concedint-li una eterna agonia del patiment, causant-li dolors insuportables, retenint-li la vida en el dolor i subdividint-la en mil morts, tal i com exposa l'autor de *Vigilar y Castigar*¹⁸⁶. La tortura del cos permet fer latent el potent mecanisme de poder de l'època¹⁸⁷. Al mateix temps que deixa empremta en el cos físic de l'individu castigat, també ho fa a la memòria d'aquells que contemplen tal espectacle. Aquests, amb la simple mirada, o com comenta Foucault, amb la pròpia curiositat¹⁸⁸, interroguen al torturat,

---

183Cosa que, certament, no ens fa anar pas tant lluny del mateix reglament d'un correccional francès per joves delinqüents, exposat també per Foucault.

FOUCAULT, Michel: (1986), 14-15.

184Aquest punt serà desplegat posteriorment al fer referència al règim de vida carcerari exposat per Foucault, i com aquest model s'estén des de l'interior dels murs de la presó, fins arreu de la xarxa social. Amb la idea de disposar d'una societat controlada, una nova forma de permetre fer recaure el poder damunt dels subjectes, construint, de tal forma, un individu mecanitzat, sotmès, controlat, útil, eficaç... *L'home màquina* de La Mettrie portat al extrem. Concebut no tan sols, com a ésser constituït per matèria organitzada i regida per un principi motor, sinó també, com a part d'un gran engranatge; el motor de la societat en si.

Vegeu LA METTRIE, Julien Offray.

185«con relación a la víctima, debe ser señalado: está destinado, ya sea por la cicatriz que deja en el cuerpo, ya por la resonancia que lo acompaña, a volver infame a aquel que es su víctima; el propio suplicio, si bien tiene por función la de "purgar" el delito, no reconcilia; traza en torno o, mejor dicho, sobre el cuerpo mismo de los hombres, en todo caso, conservará el recuerdo de la exposición, de la picota, de la tortura, del sufrimiento debidamente comprobados. Y por parte de la justicia que lo impone, el suplicio debe ser resonante y debe ser comprobado por todos, en cierto modo como un triunfo. El mismo exceso de las violencias inflingidas es uno de los elementos de su gloria: el hecho de que el culpable gima y grite bajo los golpes, no es un accidente vergonzoso, es el ceremonial mismo de la justicia manifestándose en su fuerza. De ahí, sin duda, esos suplicios que siguen desarrollándose aún después de la muerte: cadáveres quemados, cenizas arrojadas al viento, cuerpos arrastrados sobre zarzos, expuestos al borde de los caminos. La justicia persigue al cuerpo más allá de todo sufrimiento posible [...] marcación de las víctimas y manifestación del poder que castiga [...] En los "excesos" de los suplicios, se manifiesta toda una economía del poder» FOUCAULT, Michel: (1986), 40.

186FOUCAULT, Michel: (1986), 39.

187El sobirà «se apodera del cuerpo del condenado para mostrarlo marcado, vencido, roto [...] cuerpo anulado y reducido a polvo [...] destruido trozo a trozo por el infinito poder del soberano»

FOUCAULT, Michel: (1986), 54-56.

188FOUCAULT, Michel: (1986), 51-52.

contemplant-ne «cada palabra, cada grito, la duración de la agonía, el cuerpo que resiste, la vida que no quiere arrancarse...»¹⁸⁹, fent esdevenir, així, el cos del torturat com a l'escenari propi d'un teatre al qual contemplen sense perdre's cap escena.

Així doncs, en el cas dels suplicis, la tortura és imposada de forma exterior, com a càstig provinent d'una infracció causada per l'acusat. I al seu torn, el cos s'empra com a mitjà d'una victòria, però no és el triomf de l'ésser torturat; sinó el del poder damunt del cos del supliciat. Fet que permet doncs, observa Foucault, restablir l'ordre que havia estat alterat a causa del crim comès per l'infractor. Tot retornant el poder al sobirà, el qual s'havia posat en dubte a mans del delinqüent que havia infringint la llei.

Respecte a la “tortura” viscuda per l'esportista, centrada en aquest cas en l'àmbit del culturisme, trobem des de bon principi, certa perspectiva que ja divergeix respecte els suplicis. Aquesta forma de “tortura” és auto-imposada per tal de poder arribar a esdevenir el cos exhibit, com a cos de la victòria, i no, com a cos del castigat. Quan un individu es prepara per una competició de culturisme no tan sols ha de conscienciar-se de la necessitat de regir-se per la norma i l'hàbit pel que fa a les hores de dedicació en l'entrenament, que evidentment són dures. Sinó que també ha de portar aquesta normativa pel que fa a la pauta alimentària, que a mesura que s'apropa a la data de la competició, acaba esdevenint molt més feixuga. L'esportista ha de seguir portant a terme el seu pla d'entrenament, ha de mantenir la intensitat pautaada, ha de moure pesos pesats, ha de descansar poc entre exercicis, ha de patir i alhora gaudir d'aquest patiment... Però, quan ha acabat d'executar-lo, amb poca energia restant, no li espera un energètic i exquisit àpat, sinó l'aportació que es cregui oportuna d'acord amb el pla establert. Alhora que també, amb una freqüència pautaada, la qual sol ser, normalment, cada tres o quatre hores.

Cal tenir en compte que la competició en culturisme no es tracta d'aixecar pes, sinó d'exhibir el cos en la màxima perfecció possible. Una simetria, uns talls musculars, una determinada definició, sense haver perdut to muscular... el cos esdevé una escultura, i per tal que això sigui així, cal que l'individu hagi entrenat dur; però alhora, cal que aquest també hagi passat gana i set¹⁹⁰. Amb la

---

189FOUCAULT, Michel: (1986), 52.

190Les darreres setmanes prèvies a la competició, l'esportista ha portat un règim d'aigua excessiu, és a dir, ha begut més del que realment necessita, acostumant al cos així, d'aquesta forma, a expulsar els líquids del cos amb més freqüència. Personalment la ingesta d'aigua que vaig portar a terme les darreres setmanes prèvies a la competició esportiva fou entorn dels 6 litres d'aigua diaris.

Tres dies abans de la competició, però, s'inicia el que es coneix amb el nom de *descàrrega d'aigua*. Es redueix així, el consum d'aigua per parts (la primera limitació fou a un màxim de 1,5 litres d'aigua al dia, el següent pas a 750 ml, posteriorment 250 ml) fins a arribar gairebé a eliminar-la del tot, inclús durant els àpats. Aconseguint un aspecte evidentment poc saludable, en el qual es permet apreciar la pell ben enganxada al múscul, deixant al descobert l'estriació de les fibres musculars, cosa que forma part de l'avaluació del conjunt corporal.

*Vegeu l'annex amb les fotografies corresponents a la visualització de les venes dels braços, gràcies a haver eliminat la capa d'aigua subcutània, i l'aspecte del rostre, més proper al d'un individu malalt, consumit, que no a un saludable esportista. També trobem imatges en referència al règim alimentari i a la intensitat i duresa de l'entrenament.

intenció d'eliminar la capa d'aigua subcutània existent entre el múscul i la pell. Així doncs, el culturista es sotmet a una mena de "tortura" física, de la fatiga, del cansament, de la gana, de la set... simplement per poder exhibir, per uns instants, el cos. El qual és també teatralitzat, encara que en aquest cas, no com a cos del crim, cos castigat i sotmès; sinó com a cos de l'esportista-heroi, aquell capaç d'haver arribat al punt àlgid de la carrera esportiva. Un cop aquí però, quan s'ha arribat a la meta proposada, hi ha el risc de caure en la problemàtica de la *hybris*. L'esportista sovint es veu llançat a buscar més. Quan s'ha assolit el propòsit, no n'hi ha prou, no està satisfet i s'oblida de la duresa del camí, recorda tan sols la victòria¹⁹¹; tot aspirant a aconseguir-la de nou, es proposa un nou repte, a poder ser, amb major dificultat que l'anterior.

5.1.2 Creació d'individus màrtirs controlats per l'hàbit i la disciplina.

«El soldado se ha convertido en algo que se fabrica; de una pasta informe, de un cuerpo inepto, se ha hecho la máquina que se necesitaba; se ha corregido poco a poco las posturas; lentamente, una coacción calculada recorre cada parte el cuerpo, lo domina, plega el conjunto, lo vuelve perpetuamente disponible, y se prolonga, en silencio, en el automatismo de los hábitos; en suma, se ha "expulsado al campesino" y se le ha dado el "aire de soldado" [...] cuerpo que se manipula, al que se da forma, que se educa, que obedece, que responde, que se vuelve hábil o cuyas fuerzas se multiplican»¹⁹²

5.1.2.1 El patró carcerari i la disciplina esportiva. Transformar a l'individu en un subjecte-objete útil. La regulació, normalització, homogeneïtzació... com a mecanisme de control fins a assolir l'hàbit-el costum

Davant la brutalitat i la violència dels suplicis, entorn les acaballes del segle XVIII i principis del XIX, sobretot pel que fa als anys 1830-1848, s'inicià un replanteig de la forma de castigar¹⁹³. La qual acabarà conduint, a la formació de les presons¹⁹⁴, com a punt culminant d'aquest procés. El present gir, tenia per intenció fer desaparèixer el patiment corporal exposat davant el poble. Com hem vist, amb els suplicis, el poble es feia partícip de la tortura. Amb la presó, el que té lloc és la substitució del cos exposat, aquell que esdevenia un espectacle; per la repressió penal. Aquest nou esglaió en l'escala del càstig, portava a terme una tortura que no era literalment tant corporal¹⁹⁵, tot i

191 Vegeu l'annex amb les imatges vinculades a la victòria esportiva.

192 FOUCAULT, Michel: (1986), 139-140.

193 «Fijar nuevos principios para regularizar, afinar, universalizar el arte de castigar, homogeneizar el ejercicio. Disminuir su costo económico y político aumentando su eficacia y multiplicando sus circuitos [...] constituir una nueva economía y una nueva tecnología del poder de castigar»
FOUCAULT, Michel: (1986), 93-94.

194 Hem d'entendre la presó, com a mecanisme de transformació, tal i com diu Boullant, fent referència a *Vigilar y Castigar*, «máquina anatómica que tritura existencias individuales»
BOULLANT, François, 15.

195 De totes maneres, el mateix Foucault contempla que inevitablement, en tot càstig hi ha sempre implícit cert grau de violència corporal: «un castigo como los trabajos forzados o incluso como la prisión – mera privación de la

que com veurem, també s'hi aplica de forma col·lateral, sinó que més aviat, una tortura per mitjà de la supressió de drets¹⁹⁶, privant a l'individu de les seves llibertats i prenent reformar-lo; era doncs, un càstig més dirigit a l'ànima i a l'esperit de l'individu, que pròpiament al seu cos. El que es pretenia en origen ja no era un càstig, una tortura tant violenta, sinó una transformació, convertir a l'individu, el delinqüent, en un ésser totalment neutralitzat, sotmès a una xarxa de micropoders¹⁹⁷, donant lloc a un ésser útil per la societat.

Així doncs, en el cas de la nova pràctica punitiva, la penal, no trobem un únic poder que executa el pes damunt del condemnat, sinó un seguit d'individus estesos per una gran xarxa. La qual cosa facilita la vigilància, sense que es requereixi un ús tant accentuat de la força. És allò que entenem per major economia i eficàcia del poder. Sense tanta duresa i violència, es pot controlar a l'individu tot modificant-lo, creant una nova identitat, la identitat de l'home contemporani, un home regit per la norma, l'estandarització, la homogeneïtzació... un subjecte disciplinat, un autòmat.

De fet, Foucault, ens presentarà dos eines de control de la xarxa social que conformaran la nova ètica moderna del biopoder. Per una banda, fa referència a la *biopolítica de la població*¹⁹⁸, la qual es centra en portar un control de la població, fent-ne un registre constant, tant pel que fa a: natalitats, com a les mortalitats, els estats de salut... Així com, per altra banda, presenta l'*anatomopolítica del cos humà*¹⁹⁹. Conformat per: tècniques d'ensinistrament de l'individu, millora d'aptituds del subjecte, tot dirigint a l'individu cap a la docilitat. D'aquesta manera, allò que s'inicià entre les quatre parets de la presó com a càstig, derivant cap a una "transformació curativa" de l'individu, acabarà estenent-se arreu de la societat. Tot generant una nova concepció d'individu, l'individu regit per la

---

libertad-, no ha funcionado jamás sin cierto suplemento punitivo que concierne realmente al cuerpo mismo: racionamiento alimenticio, privación sexual, golpes, celda [...] la prisión en sus dispositivos más explícitos ha procurado siempre cierta medida de sufrimiento corporal»

FOUCAULT, Michel: (1986), 23.

196«quitar la existencia evitando sentir daño, privar de todos los derechos sin hacer sufrir, imponer penas liberadas de dolor»

FOUCAULT, Michel: (1986), 18-19.

197Respecte el cas dels suplicis, hi havia únicament un poder que requeia damunt del cos de l'individu torturat, era el pes del poder del sobirà, encara que qui executava la pena era el botxí. La figura d'aquell que sentia menyspreu pel cos del delinqüent al que es castigava, tot infringint el càstig corporal, d'acord amb el poder que el sobirà li havia concedit. Era, tal i com diu Foucault, un «anatomista immediato del sufrimiento»

FOUCAULT, Michel: (1986), 18.

198«en el cuerpo transido por la mecánica de lo viviente y que sirve de soporte de los procesos biológicos: la proliferación, los nacimientos y la mortalidad, el nivel de salud, la duración de la vida y la longevidad, en todas las condiciones que pueden hacerlos variar; todos esos problemas los toma a su cargo una serie de intervenciones y controles reguladores: una biopolítica de la población»

FOUCAULT, Michel: (1978), 168.

199«su educación, el aumento de sus aptitudes, el arrancamiento de sus fuerzas, el crecimiento paralelo de su utilidad y su docilidad, su integración en sistemas de control eficaces y económicos, todo ello quedará asegurado por procedimientos de poder característicos de las disciplinas: anatomopolítica del cuerpo humano»

FOUCAULT, Michel: (1978), 168.

norma, mal·leable, un individu controlat i disciplinat²⁰⁰. Tal i com comenta Boullant²⁰¹:

«carcelizar a la sociedad», «disciplinamiento de la sociedad».

Malgrat que la presó sigui el lloc més extrem pel que fa a la disciplina, la disciplina institucional ha caracteritzat, i de fet encara ara ho fa, totes les societats democràtiques. És de fet, d'acord amb aquesta estratègia, que, com veurem, allò que s'esdevingué a l'interior de les presons, acabà per estendre's fins a més enllà dels seus propis murs²⁰². El patró carcerari s'introduí en escoles, hospitals, patrons militars, centres psiquiàtrics, colònies, fàbriques... i certament, en gran part de la concepció general de la mateixa xarxa social. Sotmetre al poble, tenir-ne control, vigilant-lo de forma subtil, sense violència, però amb contundència²⁰³. Poder-ne controlar el temps, i l'espai, com si d'una presó física es tractés. Alhora que es busca poder analitzar i individualitzar a cada subjecte, per tal de poder neutralitzar primer al delinqüent, i finalment, a tot individu que constitueix el teixit social. En la mesura que, conforme es disposa de més coneixement i saber, també s'aconsegueix més poder i més domini.

«El cuerpo humano entra en un mecanismo de poder que lo explora, lo desarticula y lo recompone»²⁰⁴

La reclusió²⁰⁵-«*encierro*», establerta en el marc presidiari, tenia com a finalitat crear cossos dòcils, sotmesos, transformats i perfeccionats al gust del sistema. Donant lloc a titelles, fruit d'un mateix motlle, autòmats controlables. Per tal de executar aquest “perfeccionament” o pal·liació de l'individu²⁰⁶, es disposava de distints mètodes. Oferir-li la oportunitat d'aprendre una feina, la qual no era sinó una màquina per portar a terme la transformació desitjada per part del mecanisme carcerari. És per mitjà d'aquesta eina que, formant al pres amb nous coneixements, fent-lo agafar bons hàbits, tot controlant el temps d'execució a l'hora de portar a terme l'activitat que li és

200«un individuo que se encuentra vigilado en plenitud, en continuidad de su vida cotidiana, en todas sus relaciones con la familia, con su oficio, con sus amistades; se trata de un control sobre su salario, sobre su manera en que emplea el salario, en el modo de administrar su presupuesto; asimismo se ejercerá vigilancia sobre su hábitat» BOULLANT, François, 97.

201BOULLANT, François, 69.

202«Reforzar el poder penal diluyéndolo en algo más que sí mismo: en lo educativo, en lo médico, en lo psiquiátrico, en el trabajo social. Entonces regresa con fuerza toda la vieja temática de la higiene social» BOULLANT, François, 97.

203Per centrar-se de forma més detallada amb la temàtica de la vigilància, recomanem la lectura del capítol dedicat a *El Panoptisme*, situat a: FOUCAULT, Michel: (1986), 199-230.

204FOUCAULT, Michel: (1986), 141.

205«gran arquitectura cerrada, compleja y jerarquizada [...] materialidad [...] física del poder [...] dominar el cuerpo de los hombres [...] muro cuidadosamente cerrado, infranqueable [...] misterio del castigo» FOUCAULT, Michel: (1986), 119-120.

206«buen encauzamiento»

Vegeu: FOUCAULT, Michel: (1986), 175-198.

ordenada, que l'individu esdevé un ésser dòcil. El seu temps és ocupat executant ordres que li són comminades, tot oferint-li enganyosament una retribució, a canvi de la seva implicació. Una implicació que no condueix sinó a una transformació, a una anul·lació, a una docilitat... a esdevenir un titella del poder. I així, creant-se-li un nou hàbit, un costum²⁰⁷. D'aquesta manera, l'individu esdevé desqualificat com a subjecte, és una peça més de l'engranatge. Es troba sotmès a la feina, esgotat per la força implicada en l'execució d'aquesta, i amb poc temps restant per a res més. El cos del pres és controlat tots els segons i els dies de la seva existència, així com també ho és la seva ànima. La disciplina carcerària travessa el cos, atacant i transformant allò més íntim de l'individu, el seu ésser, la seva ànima.

Aquest domini de l'individu permet establir també, un paral·lelisme amb l'esportista. Malgrat que el cas del culturista no es troba reclús físicament en una institució concreta, ell mateix s'alça els murs contra el contacte social, abstret en si mateix i en les seves fites esportives. Aquest, obsessionat pel rigor i l'aïllament auto-imposat, esdevé un ésser poc problemàtic per la societat, en tant que inverteix el seu temps en la seva preparació esportiva i certament poc temps, i ànims li resten per fer quelcom més. Tenint en compte que en la societat moderna la gran majoria dels individus porten un estil de vida extremadament estressant, conformat per la feina, les obligacions de la casa, família.. l'únic que li resta a l'esportista en competició és desitjar el seu instant de descans²⁰⁸, no vol contacte amb l'exterior dels murs creats per si mateix, la seva pròpia presó.

5.1.2.2 La disciplina de l'austeritat carcerària i esportiva. L'austeritat presidiària com a promoció de la moral, comparable amb l'ascetisme²⁰⁹, la templança i el *cura sui*. Aconseguir la transformació moral de l'individu

La tendència reclusiva de les cel·les presidiàries incità en molts casos, o almenys era el que es pretenia en un cert principi, a la promoció de la reflexió respecte el dany causat. És per això que no es contemplava la presó com a càstig violent, sinó com a mecanisme de transformació, de curació, de regeneració. El delinqüent havia d'adonar-se en solitud, del dany causat, penedir-se'n, fustigar-se mentalment; ajudat també amb les tasques ordenades per mitjà de la feina. Donant lloc així, a una

---

207«El costum és certament un mestre violent i traïdor. Estableix en nosaltres, a poc a poc, d'amagat, el peu de la seva autoritat, però, després d'aquest dolç i humil començament, un cop assentat i implantat amb l'ajut del temps, es descobreix un rostre furiós i titànic. Contra ell no ens queda ni llibertat d'alçar els ulls»

Citant a Montaigne: LA BOÉTIE, Étienne de, La Boétie, 96.

208De fet, el mateix Foucault, citant a E. Ducpéaux, apel·lant a l'aparició de colònies, a les quals hi tenia lloc un fragment temporal dedicat a la gimnàstica, comenta que per mitjà de l'exercici, sobretot en el cas d'exercicis violents, es fatiga el cos, i així s'aconsegueix «ahuyentar los malos pensamientos» FOUCAULT, Michel: (1986), 301. Clara imatge doncs, de la rellevància de portar a terme un patró d'activitat física, com a mètode per aconseguir individus controlats, dòcils, submisos... sense ganes de generar cap revolta.

209«Ejercicio sobre sí mismo mediante el cual intenta elaborarse, transformarse y acceder a cierto modo de ser» FOUCAULT, Michel: (2007), 55.

transformació moral. L'individu no havia de disposar d'oci, o el mínim possible. Treballar, formar-se, educar-se, reflexionar i compungir-se del dany causat, per tal de portar a terme aquest tomb moral.

«la soledad debe ser un instrumento positivo de reforma [...] El aislamiento asegura el coloquio a solas entre el detenido y el poder que se ejerce sobre él [...] Sumido en la soledad el recluso reflexiona. Solo en presencia de un crimen, aprende a odiarlo, y si su alma no está todavía estragada por el mal, será en el aislamiento donde el remordimiento vendrá al asalto [...] Solo en su celda, el detenido queda entregado a sí mismo en el silencio de sus pasiones y del mundo que lo rodea; desciende a lo profundo de su conciencia, la interroga y siente despertarse el sentimiento moral que no perece jamás por completo en el corazón del hombre»²¹⁰

Certament és molt diferent l'ascetisme propi d'un religiós, el qual, generalment opta voluntàriament per emprendre aquest camí, que no pas l'ascetisme al qual es troba llançat el pres. Aquest es veu interpel·lat davant l'austeritat de la cel·la, en el qual hi passarà gran part de la seva vida, depenent de la seva condemna. Malgrat l'inicial detonant de divergència entre ambdós, la voluntat, el sotmetiment a l'austeritat, la feina, i el pas dels dies poden acabar conduint a un mateix sentiment de submissió, de transformació personal, en alguns casos inclús a una renúncia a la pròpia voluntat. Entesa en termes grecs, com a llibertat, en tant que mecanisme de control respecte a la pressió de les temptacions i així, com a certa forma d'*apátheia*.

«se trata de un ejercicio de sí y sobre sí que no necesita la presencia ni la autoridad de otro; es un ejercicio que parte de lo más fácil y va a lo más difícil, en el cual el asceta se transforma en el guía de su propio ascetismo mediante el sufrimiento; constituye en reto interno y externo que lleva a someterse a pruebas cada vez más exigentes; su meta es un estado de apátheia que [...] consiste en el dominio de sí mismo, del propio cuerpo y de sus procedimientos, de modo que el asceta «no sufre lo que sufre»; por último culmina en el repudio de la materia o en la identificación con el cuerpo mismo de Cristo»²¹¹

El camí final de l'ascetisme aporta a una nova forma del mateix, és una reformulació molt extrema, la qual en àmbit carcerari no sempre es produeix. El que sí podríem acabar fent, és conduir-la cap al terreny esportiu. La moral del «costi el que costi» és ben present en el marc del culturisme, i no es distingeix pas tant de l'asceta que controla la seducció de les temptacions. Encara que en el cas del religiós, ben diferents a les de l'esportista, però ambdós casos, anul·lant, la mateixa voluntat de l'individu, fent-lo creure que de tal forma és encara més lliure. Autoexigint-se cada vegada més sacrifici, en tant que se l'indueix a creure que realment no és ell qui el pateix. Pel que fa al cas del religiós, perquè el cos ha estat desqualificat, tot identificant-se amb el cos de Crist; mentre que, per altra banda, el culturista, malgrat i ésser avaluat pel seu cos, aprèn a silenciar el dolor, el cansament, la fatiga, l'esforç, la gana, la set... tot és apagat per la visió de la meta, no hi ha dolor, no hi ha

210FOUCAULT, Michel: (1986), 239-241.

211GROS, Frédéric i LÉVY, Carlos, 136.

patiment... tan sols nous reptes, cada vegada més durs.

«El nostre desig creix amb la dificultat [...] No hi ha res tan contrari al nostre gust com la societat que ve de la facilitat [...] El nostre apetit menysprea i depassa el que té a la mà, per córrer darrere el que no té»²¹²

---

²¹²Citant a Montaigne: LA BOÉTIE, Étienne de, La Boétie, 85.

5.2 L'EXPERIÈNCIA PERSONAL COM A DONA EN EL MÓN DE LA COMPETICIÓ I EL DESCENS EN EL CAMP DE LA *HYBRIS* EN TERMES ESPORTIUS

Arriba el moment de fer valoracions, encara que abans, crec oportú permetre'm el luxe de tancar el treball en registre de primera persona. En la mesura que parteixo de la pròpia experiència en el món de la competició, em dispo a portar a cap l'anàlisi d'algunes de les qüestions tractades al llarg de l'assaig, des de la perspectiva de la dona, en el marc de la competició esportiva i experimentant la desmesura d'aquesta darrera, és a dir, conduïda cap a una forma de «*hybris*».

Un cop portat a terme aquest darrer pas del treball, conclourem de forma pertinent aquest, tot valorant si hem acabat portant a terme o no allò que es tenia pensat fer des d'un primer moment, i com, un cop acabat, veiem de forma satisfactòria o no, el resultat material de l'esforç invertit en portar-lo a cap.

Quan una dona opta per dedicar-se al món de l'esport competitiu suposo que, de forma cautelosa, inicia les primeres passes amb certa timidesa, potser per creure's menys vàlida que els esportistes del gènere masculí. Aquesta desigualtat sabem que té fruit en una mentalitat que arrosseguem des de sempre, les arrels del masclisme encara ara perduren, i malgrat que s'hagi avançat en aquest terreny, val a dir, que de forma conscient o inconscient, encara es fa latent. El que dol més però, a part que aquest encara bategui, és el fet que les mateixes dones, en alguns moments de les nostres vides, puguem arribar a qüestionar-nos la nostra validesa pel simple fet de ser dones. Cosa que succeeix en alguns casos, en el món de l'esport o si més no en els primers moments d'irrupció en aquest. L'esport s'ha associat a distintes premisses, per una banda a la vessant lúdica, com ja hem vist, però també, a la guerra. I podríem dir que, en sintonia amb aquesta, al poder, i de retruc a la masculinitat. Sovint se l'associa a aquesta masculinitat en la mesura que el poder, històricament s'ha vinculat més a mans masculines, que a dominis femenins. De fet, la dona, al llarg de la història, sovint ha estat vista, exceptuant alguns casos extraordinaris, com a figura filiforme, dèbil, fàcil de manejar, amb poca capacitat intel·lectual i física... la dona era poca cosa més que l'ombra del marit a la qual estava vinculada, la dona no era “ella”, sinó “la dona de...” I encara que la història hagi anat canviant, aquest pòsit cultural perdura en una mena d'inconscient col·lectiu, tot i que és cert, que cada vegada és més subtil i menys contundent.

Les primeres petges de la dona en el món de la competició esportiva, entenent esport en termes moderns, generaren grans controvèrsies, en les quals aquesta era objecte de moltes crítiques. No només respecte a la seva salut i a la del possible fill que podria engendrar, en tant que dona, sinó que també, i sobretot, en termes estètics, acusant-la de perdre allò que la caracteritzava, la seva “essència” femenina pel fet de practicar esports d'elevat esforç físic.

«Parece como si una mujer que sea buena en el deporte no puede ser realmente una mujer»²¹³

«la muscularidad del varón no genera dudas sobre su identidad masculina [...] Sin embargo, en el caso de las mujeres la situación es bien diferente, ya que una imagen externa de fuerza, agresividad, grandeza y músculo, signos todos de poder, choca con el estereotipo femenino, genera sospechas sobre su orientación sexual, que les acarrea consecuencias de diversa índole (calificativos despectivos, atención mediática, etc.) y, en no pocas ocasiones, les obliga a plantearse el dilema de continuar haciendo deporte a costa de una imagen, la propia, femenina»²¹⁴

D'aquesta manera doncs, s'inicià una campanya de negació respecte a la participació femenina en les competicions esportives, i sobretot respecte alguns esports específics, en tant que agressius per a ella, i també pel que fa a la seva imatge:

«las mujeres que participaban en actividades intensas estaban destruyendo su encanto femenino [...] Estoy harto de oír hablar de las mujeres competidoras de atletismo... su encanto desaparece a menos de cero [...] Pienso que los eventos femeninos deberían reducirse a aquellos apropiados para las mujeres, como natación, tenis, patinaje artístico y esgrima, pero no lanzamiento de peso»²¹⁵

Si ja de per si, la dona tenia més dificultats per introduir-se en aquest món, el de l'esport, tenint en compte el transcurs històric i la mentalitat que hi havia al respecte, encara emergiren més dificultats. Sortosament, la lluita va produir els seus fruits, i la dona acabà essent acceptada en el món de la competició, en totes les disciplines, encara que aquestes foren violentes o requeriren més esforç. Sabent però, que al principi amb reticències, algunes de les quals encara resten vigents en la ment d'alguns individus...

Possiblement aquest punt de partida, amb un cert toc d'infravaloració, fa que la dona hagi de demostrar que és també vàlida per a lluitar en el marc de l'esport. Cosa que fa que moltes de nosaltres entrem amb certa cautela, però portem al cor i a l'esperit, per dir-ho d'alguna manera, les ànsies *agonístiques* de demostrar que també estem capacitades per això. Per les dones esportistes no existeixen diferències de gènere que impedeixin de portar a terme esports durs, violents o que comportin gran sacrifici físic i/o mental. Una dona és un ésser humà igual que un home, encara que es pugui creure que d'acord amb la genètica, disposem de més dipòsits de grassa corporal, o que disposem d'una estructura corporal en general més petita que la d'un home, o d'un teixit ossi més fràgil... Moltes podrien ésser les diferències que podríem establir; però el que està clar és que la predisposició genètica en uns aspectes pot estar compensada en altres, i la genètica no és pas l'únic fet a tenir en compte a l'hora de practicar amb disciplina un esport de competició. Cal la perseverança, el rigor, la disciplina, l'entrega... i és aquí on entra també a tenir en compte, el punt de

---

213MACÍAS MORENO, María Victoria, 42.

214BARBERO GONZÁLEZ, Jose Ignacio, 365.

215MACÍAS MORENO, María Victoria, 39-41.

divergència entre l'esport ociós-lúdic i l'esport competitiu. És el moment en el qual la dedicació a tal pràctica esportiva, malgrat i ésser una pràctica que agrada o inclús apassiona a aquell esportista que l'executa, que pot acabar esdevenint un fet organitzador de la resta de tasques diàries, amb els perills que això comporta. La focalització del dia a dia per aconseguir amb les aspiracions que la competició requereix poden acabar conduint a l'esportista a una conducta obsessiva. La preparació per a un esdeveniment d'aquest índole requereix, sense cap mena de dubte un caràcter rígid i en certa mesura, obsessiu. Però està clar, cal que aquest toc de desmesura sigui controlat pel seny, sinó, allò que era una petita pinzellada que conduïa la pujada cap a l'abrupte cim amb més força, esdevé quelcom que se'ns escapa de les mans, incontrolable, i contra això és contra el qual cal estar atent. I és que caure a les mans de la *hybris* en aquest terreny, és certament perillós, i difícil de desfer-se'n depenent del punt en el qual es coixeïgi.

Pel que fa al meu cas, la disciplina i el rigor al llarg de la competició no foren un greu problema, en la mesura que són trets que em caracteritzen prou. Sobretot quan es tracta de quelcom que t'agrada fer. El món del culturisme ha estat sempre una esfera que m'ha atret i interessat, i de fet, des dels setze anys en què vaig començar a practicar-lo, de forma més lúdica i com a vàlvula d'escapament, mai me n'he pogut desvincular... potser aquí trobem ja un petit índex de l'adictiu que pot arribar a ser una pràctica esportiva, el benestar que aquesta et genera; però alhora, la necessitat de practicar-la, o el fet de preocupar-te si no la portes a terme un dia. Quan vaig optar per preparar-me de forma seriosa, fou un pas molt important per mi, aquesta decisió, de forma inconscient, va començar a re-programar el meu dia a dia. Fins aleshores la pràctica esportiva i una alimentació acurada havien sempre tingut cabuda en el meu dia a dia. Però a partir d'aleshores, tot girava entorn de la franja horària destinada a entrenar, la preparació dels menjars per tot el dia (cuinar i pesar les quantitats exactes), tenir en ment si calia comprar quelcom... evidentment també complir amb la feina, i més en el meu cas, quan aquesta no era sinó (i encara és) la de monitora i nutricionista esportiva en una sala de peses. Així, malgrat estar fora del gimnàs, a casa preparava, i de fet encara preparo els entrenaments i les dietes dels clients... Tot girava entorn d'aquest marc carcerari, per dir-ho en termes foucaultians, del gimnàs. El meu entorn era únicament aquest i en certa mesura, siquem sincers, tampoc em molestava. Em vaig acomodar a aquest rol estressant i autoexigent, una autosuperació diària. I de fet, contra més dur era l'entrenament i la dieta i més feina tenia... millor; serà que volia demostrar al món que era capaç de tot i més?... qui sap.

El meu cos i la meva ment van poder sostenir aquesta situació, no sé com, durant dos anys. Suposo que la il·lusió també hi va tenir un paper important. Al maig del 2014 vaig poder arribar al meu primer campionat de culturisme natural, el campionat de Catalunya, el qual va permetre'm el pas

cap al campionat d'Europa. Tant el primer campionat, com el segon, foren certament un privilegi de viure, i analitzant el que hem anat veient al transcurs del treball, no sé si era per aquesta sensació d'esdevenir quelcom més que un simple mortal, o pel fet d'haver pogut arribar al cim després de la lluita. Potser pel fet de conèixer una part de tu que no coneixies, la que et permet adonar-te que sí, n'ets capaç... no sé què és allò que fa que sentis aquestes ganes de tornar novament a passar per la duresa i l'esforç de la preparació... és adicció?

El que sí que tinc per segur és que en el meu cas, ni vaig adonar-me de l'aïllament social amb el qual em vaig casar. Era una situació estressant, però còmode. El problema de la obsessió d'aquest rol però, almenys en el meu cas, va esdevenir-se un cop acabada l'etapa competitiva. Després de sotmetre cos i ment a un estrès i a una disciplina constant, calia proporcionar-los a aquests una recuperació, la qual encara és més accentuada parlant en termes de competició natural. Contra menys ajuda química, més sacrifici, més portes el cos al límit²¹⁶, i de retruc, més recuperació cal per a què aquest s'estabilitzi. I fou en la recuperació quan jo vaig caure, ni la meva ment, ni el meu cos van saber cap a on anar... El meu esperit *agonístic* dotat d'alt contingut d'*hybris* va portar-me a una mena de vigorèxia encoberta. No buscava estar fantàstica i més musculosa físicament, sinó que no podia deixar d'entrenar o permetre'm el luxe de saltar-me la dieta, perquè estava tant acostumada a ascendir esglaons de dificultat en la preparació que m'era inimaginable entendre que el que aleshores em tocava fer era permetre que el meu cos es recuperés, i així també, ho fes la meva ment... Els diumenges pagava entrada a un altre gimnàs per entrenar, me'n anava a córrer sense esmorzar dia sí, dia també. Entrenava hores i hores com si l'endemà fos la següent competició... fins que sortosament, la dona forta i valenta que havia “demostrat” ésser, va caure, i va tocar fons... Vaig poder gaudir d'uns mesos anant amb metges per tal d'aprendre que la vida no és només proposar-se reptes esportius, que la vida no són només obligacions i sacrificis. Que també s'ha d'aprendre a viure, i sobretot, s'ha d'aprendre a socialitzar-se... Foren uns mesos molt durs, i fou aleshores quan realment un acaba coneixent qui són els amics de veritat. Una victòria esportiva et permet gaudir de boniques paraules i de mans que diuen ésser amistats, però, tots sabem que és en els moments durs que un coneix qui són els amics de veritat.

---

²¹⁶Evidentment que cal prendre's aquesta afirmació amb pinces, ja que té distints matisos. Aquell esportista que fa ús de substàncies químiques per a millorar el seu estat de forma, o les seves metes esportives... està, evidentment portant també el seu cos al límit, i la mateixa substància que pren, depenent de la que sigui, també fa que porti aquest a un límit, diferent al que ens estem referint. El límit al qual fem esment, es troba lligat al “límit natural” del propi cos, allò que superat és insà, però que certament, és infranquejable en la mesura que el mateix cos no permet accedir-hi, és aquest el límit al qual ens referim.

Personalment la meva etapa de preparació, iniciada ja al 2012, ha tingut algunes conseqüències respecte al meu estat de salut. Anteriorment, fent referència al cas de les nenes gimnastes, ja hem parlat de la patologia de l'amenorrea, i de l'osteopènia, ambdues, en el meu cas, van agafades de la mà. Portar una dieta tant pautada i focalitzada amb un objectiu tant específic, amb algunes carències, fa que condicioni la mateixa salut. I més quan aquesta és portada amb rigor extrem i durant un llarg període de temps.

Després de sortir a competir amb un pes molt per sota del que em pertoca, vaig guanyar gairebé 20 quilograms més, mai havia arribat a pesar el que vaig arribar a pesar aleshores. El meu cos va respondre'm amb un fantàstic efecte rebot de tot l'estrès al qual havia estat sotmès. Vaig haver d'afrontar-me a mirar-me al mirall i veure'm com mai m'havia vist, passar d'un extrem al qual tampoc m'havia vist, per passar a l'altre... mirar-me al mirall i fer-me fàstic, haver d'acceptar-me i seguir lluitant. Però no, no tot a la vida és aquella imatge que es projecta davant el mirall, allò que ens fa ésser persones no és el nostre cos, sinó la manera que som. Allò que fem i com ho fem, les nostres ambicions i les nostres pors; els nostres somnis i la manera d'afrontar les nostres derrotes, la manera que tenim d'aixecar-nos després d'haver caigut i haver tocat fons, l'aprenentatge de les experiències viscudes...

El problema, en el cas del culturisme, es dona, pel fet d'ésser un esport que es valora de forma estètica. Alhora que, aquesta valoració té lloc establint comparacions entre contrincants, cosa que inevitablement fa que un mateix acabi empapant-se d'aquesta essència. Acaba analitzant-se amb aquests ulls, no es veu a si mateix, sinó a un competidor més, al qual li falta múscul per aquí i li sobra grassa per allà... i certament analitzar-te amb aquesta mirada dia rere dia, no aporta absolutament res de bo, ans al contrari.

He après que el camí cap a la competició és una gran i dura lluita, on tan sols hi arriben aquells que són perseverants al llarg del camí. Bé, també hi ha qui gaudeix de bona disposició genètica, cosa que li permet prendre's el camí amb més calma. O aquells que fan ús d'alguna ajuda química per poder arribar a la victòria amb més seguretat i menys sacrifici. Estic d'acord amb alguns punts comentats a recés dels articles de Reid pel que fa al vincle amb la filosofia socràtica i la lluita de la competició atlètica. És una bona forma de conèixer-se a si mateix, de veure els propis límits, d'autoqüestionar-se... però és ben cert també, que la *hybris* en la competició hi és ben latent, i si un no n'és ben conscient, és molt difícil de no caure-hi. Certament hi ha tantes vies de desmesura, que són múltiples les possibilitats d'entrar dins una d'elles.

L'esport és un bon mitjà de valors, al seu torn la competició esportiva, si no és portada amb seny, crec que permet més a l'individu conèixer-se a si mateix al portar-se al límit, veure d'allò que és capaç, que no pas promocionar virtuts... És una bona forma de conèixer-se i aprendre de si mateix. Personalment estic contenta d'haver pogut experimentar aquesta experiència, m'ha servit molt per conèixer-me i créixer. De fet, segueixo en la meva carrera esportiva, encara que amb un altre mentalitat, rigor, però seny; esforç, però també vida... i és també gràcies al haver tocat fons després dels èxits esportius, que he optat per reprendre el meu camí a la universitat.

6. BIBLIOGRAFIA

ARISTÒTIL, *Ética a Nicómaco*, Alianza Editorial. Clásicos de Grécia y Roma, trad. J. L. Calvo Rodríguez, 2003

BANTULÀ i JANOT, Jaume, VILANOU i TORRANO, *Conrad, Joc, humanisme i pedagogia: la virtut de l'eutrapèlia*, Barcelona, Aloma, Revista de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'esport, núm. 25, pàgs. 53-89, 2009
<http://www.raco.cat/index.php/Aloma>

BARBERO GONZÁLEZ, José Ignacio; *La educación física y el deporte como dispositivos normalizadores de la heterosexualidad*, dins GUASH, Oscar, VIÑUELAS, Olga, "Sexualidades. Diversidad y control social", Barcelona, Edicions Bellaterra, 2003.

BARRETO VARGAS, Carmen Marina, *Juegos deportes y cultura: Una visión antropológica*, dins *Juegos y deportes autoctonos de Canarias. I Jornadas de Juegos y deportes autoctonos*, Instituto de Educación física de Canarias, Universidad de las Palmas de Gran Canaria, 1988

BETANCOR LEÓN, Miguel Ángel, VILANOU TORRANO, Conrad, *Sobre l'origen de les activitats físiques i esportives. L'educació física a la recerca d'una identitat*, Barcelona, Temps d'educació, 4, 1990.

BOULLANT, François; *Michel Foucault y las prisiones*, Buenos Aires, Ediciones Nueva Visión 2004

BRAGE, José, ; TD. *La "sophrosyne" griega: origen del concepto tomista de la virtud de la templanza*, Navarra, Facultad Eclesiástica de Filosofía de la Universidad de Navarra, 2007

BUENO, Gustavo; *Ensayo de una definición filosófica de la Idea de Deporte*, Oviedo, Pentalfa 2014

CAIRNS, Douglas L. *Hybris, Dishonour, and Thinking Big*, The University of Edinburgh, Journal of Hellenic Studies, vol 116, 1996

CRESPILLO ÁLVAREZ, Eduardo; *El juego como actividad de enseñanza-aprendizaje*, Málaga, Gibralfaro. Estudios Pedagógicos 2010

DAUMAS, Cécile, *Le corps du délit*, Liberation Next, France 29 Setembre 2006
http://next.liberation.fr/next/2006/09/29/le-corps-du-delit_52720

ENRÍQUEZ CARO, Lázaro Clodoaldo; CASTRO BERMÚDEZ, Idelisa Esther; *Aspectos bioéticos del entrenamiento y la competición en los deportes de alto rendimiento*, Buenos Aires, EFDeportes.com Revista Digital, Any 17, Núm. 174, Novembre 2012

FOUCAULT, Michel; "El cuerpo" dins *Historia de la sexualidad III. La inquietud de sí*, Madrid, Siglo veintinueve editores 1987 (pàgs. 94-136)

FOUCAULT, Michel; "Derecho de muerte y poder sobre la vida" dins *La historia de la sexualidad I. La voluntad de saber*, Madrid, Siglo veintiuno editores 1977 (4a ed. 1978) (pàgs. 161-194)

FOUCAULT, Michel; “La ética del cuidado de sí como práctica de la libertad” dins *Sexualidad y poder (y otros textos)*, Barcelona, Ediciones Folio 2007 (pàg. 53-88)

FOUCAULT, Michel; *Vigilar y castigar. Nacimiento de una prisión*, Madrid, Siglo veintiuno editores 1975 (5a ed.1986)

GARCÍA BLANCO, Saúl, *Origen del concepto «deporte»*, Salamanca, Facultad de Educación. Universidad de Salamanca, *Aula*, Vol. VI, pàgs. 61-66, 1994

GARCÍA BLANCO, Saúl, *Sobre el concepto de juego*, Facultad de Educación, Universidad de Salamanca, *Aula*, Vol. VII, pàgs.125-132, 1995

GIRARD, René; *La anorexia y el deseo mimético*, Barcelona, Marbot Ediciones 2009

GÓMEZ ROBLEDO, Antonio, *Platón. Los seis grandes temas de su filosofía*, Mèxic, Fondo de Cultura Económica, 1982

HOMER, *Ilíada*, Barcelona, Biblioteca Gredos, RBA, 2006

HUIZINGA, Johan; *Homo Ludens*, Barcelona , Alianza Editorial 2007

LA BOÉTIE, Étienne de; *La servitud voluntària*, Barcelona, Quaderns Crema. Assaig 2001

LA METTRIE, Julien Offray de; *El hombre máquina*, Buenos Aires, EUDEBA. Editorial Universitaria de Buenos Aires 1961 (2a ed. 1962)

LÓPEZ FRÍAS, Francisco Javier; *La ética aplicada al deporte frente los retos del s. XXI*, València, Universitat de València.

LÓPEZ FRÍAS, Francisco Javier; *La filosofía del deporte actual. Paradigmas y corrientes principales*, Roma, Qualpeg, 2014.

LÓPEZ TRIVIÑO, José Luis; *Ética y deporte*, Bilbao, Desclée De Brouwer. Colección Ética Aplicada, 2011

MACÍAS MORENO, María Victoria; TD. *Estereotipos y deporte femenino. La influencia del estereotipo en la practica deportiva de niñas y adolescentes*, Granada, Departamento de Psicología Social y Metodología de las Ciencias del Comportamiento, Universidad de Granada, 1999

MONTSERRAT MOLAS, Josep, «*El polític*» de Plató. *La gràcia de la mesura*, Barcelona, Barcelonesa Edicions, 1999.

MORÓN ARROYO, Ciríaco, *Las dos estéticas de Ortega y Gasset*, Instituto Español de la Universidad de Nimesa, 1967.

www.dialnet.uniroja.es/servlet/oaiart?codigo=1219545

MURRAY, Thomas H. *Defender los valores y la ética del deporte: la relación entre la lucha contra el dopaje y los valores deportivos y la ética*, UNESCO, SHS/2010/PI/H/1

NIETZSCHE, F., *Más allá del bien y del mal. Preludio de una filosofía del futuro*, Madrid, Alianza Editorial, 2007.

ORTEGA Y GASSET, José, *El origen deportivo del estado*, dins de “*Obras Completas. Tomo II. El Espectador (1916-1934)*”, Madrid, Revista de Occidente, 1966

PÉREZ TRIVIÑO, José Luis

Deportistas tecnológicamente modificados y los desafíos al deporte, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, Revista de Bioética y Derecho, núm. 24, Gener 2012

Ética y deporte, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, Desclée De Brouwer, Colección Ética Aplicada, 2012

PLATÓ, *Càrmides* dins *Diàlegs, vol II. Càrmides. Lisis. Protàgoras*, trad. J. Crexells, Barcelona, Fundació Bernat Metge, 1932

PLATÓ, *La República*, Madrid, Alianza Editorial. Clásicos de Grécia y Roma, trad. J.M Pabón, M. Fernández-Galiano, 2005

PLATÓ, *Laques* dins *Diálogos I. Apología, Critón, Eutifrón, Ion, Lisis, Càrmides, Hippias Menor, Hippias Mayor, Laques, Protàgoras*, Madrid, Gredos núm. 37, trad. Calonge Ruiz, J., Lleó Íñigo, E., García Gual, C., 1981

QUINTANAS, Anna; *Michel Foucault. Filosofía de la transgressió*, Barcelona, Pòrtic 2002

REID, Heather L. *Athletic Competition as Socratic Philosophy*, Iowa, Acta Univ. Palacki. Olomuc., Gumn. 2006, vol. 36, núm. 2.

REID, Heather L. *Sport, Education, and the Meaning of Victory: proceedings of the XX World Congress of Philosophy*, 1999

www.bu.edu/wcp/Papers/Spor/SporReid.html

RIVERO HERRAIZ, Antonio, José Ortega y Gasset: *el deporte como metáfora*, Revista Internacional de Ciencias del Deporte, Vol. VII, Any VII, núm. 23, Abril 2011

<http://www.ricyde.org>

ROBINSON, Thomas M. *Sobre el areté y las diferencias de género en Sócrates/Platón y Aristóteles*, Areté revista de filosofía, vol. XI, núm.1-2, pàgs. 83-93, 1999

RODRÍGUEZ LÓPEZ, J. *Historia del deporte*, Madrid, Inde Publicaciones, 2000

RUS RUFINO, Salvador Ignacio, *La aparición del humanismo en Grecia y la aportación de Protagoras*, Navarra, Universidad de Estudios Navarreses

http://www.google.es/urlsa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0CC8QFjAC&url=http3%2F2Fdadun.unav.edu2Fbitstream2F10171%2F12535%2F1%2FFPD_13_04.pdf

http://www.fuentesmemoria.fahce.unlp.edu.ar/art_revistas/pr.89/pr.89.pdf

RUSSO, Pippo, *El análisis sociológico del deporte*, Itàlia, Universitat de Florència, Educació Física y Ciencia, Any VI, pàgs. 68-77, 2002-2003

http://www.fuentesmemoria.fahce.unlp.edu.ar/art_revistas/pr.89/pr.89.pdf

SÁNCHEZ PATO, Antonio, *Vicente del Bosque: el carisma con medida*, Murcia, Departamento de Ciencias de la Actividad Física y del Deporte, Universidad Católica San Antonio de Murcia, Calle Libre CCD, núm. 22, Any 9, pàgs. 71-76, 2013

SANDER, Michael; *Contra la perfección. La ética en la era de la ingeniería genética*, Barcelona, Marbot Ediciones 2007

SEBASTIÁN SOLANES, Raúl Francisco; TD. *La ética del deporte en el contexto actual de la filosofía, desde la aportación de la modernidad crítica*, València, Universitat de València 2013

SENELLART, Michel; “La práctica de la dirección de conciencia” dins GROS, Frédéric i LÉVY, Carlos; *Foucault y la filosofía antigua*, Buenos Aires, Ediciones Nueva Visión 2003 (pàgs. 129-146)

SOLAR CUBILLAS, Luis V. *Fisiología. Ética y deporte*, Madrid, Revista Kronos, Any 2003 – vol I

TURRÓ i ORTEGA, Guillem, *Esport, educació i valors: una proposta humanista*, Barcelona, Universitat de Barcelona, Temps d'educació, núm. 40, pàg. 263-278, 2011.

TURRÓ i ORTEGA, Guillem, *L'esport i els valors morals*, 2013

<http://www.valors.org/lesport-i-els-valors-morals-per-guillem-turro/>

TURRÓ i ORTEGA, Guillem, *Virtuts de la Paideia atlètica*, Barcelona, Revista Catalana de Pedagogia, Vol. 7, 2009-2010

VILANOU i TORRANO, Conrad, *Sobre la saviesa nascuda en el temple de Delfos*, Barcelona, Temps d'educació, núm. 31, 2006

<http://www.raco.cat/index.php/TempsEducacio/article/viewFile/126460/176913>

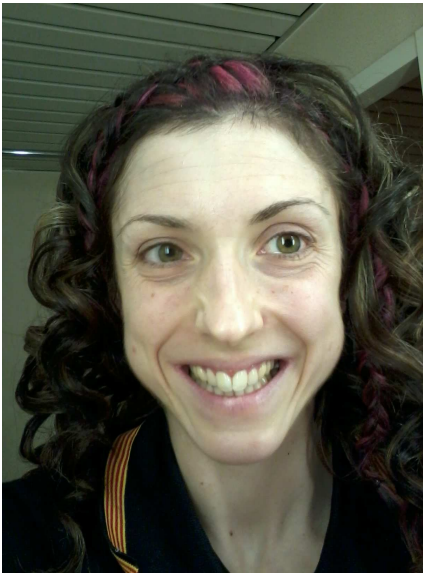
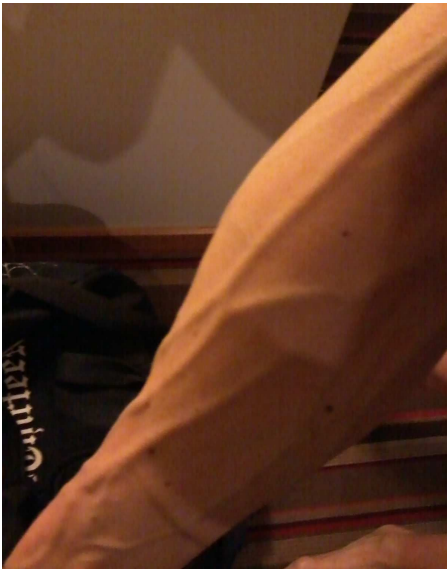
VVAA; *Carta Olímpica*, Comité Olímpico Internacional, 2004

VVAA; *Niños en competición*, Save the children España, Madrid 2007

WITTGENSTEIN, Ludwig, *Investigacions Filosòfiques*, Barcelona, Editorial Laia. Textos Filosòfics, 1983

www.abc.com.py/articulos/etica-deportiva-772764.html
<http://www.abc.es/salud/noticias/20130913/abci-complejo-adonis-miedo-rechazo-201311291159.html>
www.alcoberro.info
<http://www.elmundo.es/cronica/2002/346/1023101950.html>
www.etimologiaspalomar.blogspot.com.es/2012/11/hybris.html
www.f-ima.org/ca/transtorn-de-la-conducta-alimentaria-no-especificat-tcane
www.santjoandedeu.edu.es/noticias/transtorn-vigorexia
<http://www.zonamuscular.org/2008/09/el-culturismo-deporte-incomprensido.html>

7. ANNEX

Gràcies per brindar-me la oportunitat per tornar a gaudir d'aquesta lluita, la intel·lectual

Isa Fontbona Mola